

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ГРИНЬКО НАТАЛІЯ ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри міжнародних
відносин і зовнішньої політики,
д.е.н., професор

_____ Лимар В. В.

«__» _____ 2025 р.

**АФРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Спеціальність 291 «Міжнародні комунікації та медіація в умовах
конфліктного врегулювання»

Магістерська робота

Науковий керівник:
Лебідь І. Г., к.і.н., старший викладач
кафедри міжнародних відносин і
зовнішньої політики

Оцінка: ____/____/____

(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:

Гижко А. П., д-р філософії за
спеціальністю 052 Політологія

(підпис)

Вінниця – 2025

АНОТАЦІЯ

Грінько Н. І. Африканський вектор у зовнішній політиці України в умовах російсько-української війни. Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Освітня програма «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2025.

Кваліфікаційна (магістерська) робота присвячена аналізу еволюції африканського вектору в зовнішній політиці України в умовах російсько-української війни з акцентом на його активізацію після повномасштабного вторгнення РФ. Досліджено концепт «Глобального Півдня» та місце Африки в сучасних міжнародних відносинах. Проаналізовано еволюцію відносин України з африканськими державами, ключові фактори їх розвитку, периферійний статус африканського напрямку в 2014-2025 рр. з каталізуючу роль повномасштабної війни у поглибленні співпраці у 2022–2025 рр. Вивчено зовнішньополітичні стратегії провідних світових акторів щодо Африки (традиційних західних – Франції, Великої Британії, США – та нових – Китаю, Росії, Індії), проведено їх порівняльний аналіз з українським підходом, а також окреслено перспективи подальшого розвитку африканського вектору в зовнішній політиці України з використанням інструментів м'якої сили.

Ключові слова: зовнішня політика, Африка, Україна, співпраця, російсько-українська війна, м'яка сила.

134 с., 10 табл., 4 рис., 79 джерел.

Табл. 10. Рис. 4. Бібліограф.: 134 найм.

ABSTRACT

Hrynko I. African dimension in foreign policy of Ukraine under the condition of the Russian-Ukrainian war. Specialty 291 International Relations, Public Communications and Regional Studies». Study programme «International Communications and Mediation in Conflict Settlement Conditions». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2025.

The master's thesis is devoted to the analysis of the evolution of the African vector in Ukraine's foreign policy amid the Russian-Ukrainian war, with emphasis on its activation following the full-scale Russian invasion. The study examines the concept of the «Global South» and Africa's role in contemporary international relations. It analyzes the evolution of Ukraine's relations with African states, key factors of their development, the peripheral status of the African direction in 2014–2021, and the catalytic role of the full-scale war in deepening cooperation in 2022–2025. The foreign policy strategies of leading global actors toward Africa are explored (traditional Western ones – France, Great Britain, USA – and new ones – China, Russia, India), with a comparative analysis against the Ukrainian approach, and prospects for further development of the African vector in Ukraine's foreign policy using soft power instruments are outlined.

Key words: foreign policy, Africa, Ukraine, Russian-Ukrainian war, Ukraine, soft power.

134 p., 10 tables, 4 figure, 79 sources.

Table. 10, Fig. 4. Bibliography: 134 sources

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1.Концепт «Глобального Півдня» у сучасних міжнародних відносинах і Африканський континент	10
1.2.Африканський вектор у зовнішній політиці України: стан вивчення проблеми	20
1.3.Джерельна та методологічна база дослідження	26
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	32
2.1. Основні фактори розвитку відносин України з державами Африканського континенту	33
2.2.Африка в зовнішньополітичній стратегії України в 2014–2021 рр.: на периферії та в перспективі	43
2.3.Повномасштабне вторгнення РФ в Україну як каталізатор поглиблення відносин України з державами Африки (2022–2025)	55
РОЗДІЛ 3. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВ СВІТУ ЩОДО АФРИКИ	74
3.1. Традиційні західні актори: кейс Франції, Великої Британії та США.....	76
3.1.1. Французька стратегія в Африці: від «Françafrique» до нових форматів співпраці	76
3.1.2.Зовнішньополітична стратегія Великої Британії в Африці: постколоніальні підходи та нові виклики	78

3.1.3.Трансформація політики США щодо Африки: історичний контекст і сучасні пріоритети	81
3.2. Аналіз зовнішньополітичної стратегії Китаю, Індії та Росії, як «нових підходів» щодо Африканського регіону	89
3.2.1.Зовнішня політика Китаю в Африці: від ідеологічної солідарності до глобальної економічної експансії	89
3.2.2.Стратегія РФ щодо Африки – від медіапропаганди до ПВК «Вагнер»	93
3.2.3.Стратегія зовнішньої політики Індії - як приклад “Східної демократіїз нетиповим підходом	99
3.3. Порівняльний аналіз закордонних та української зовнішньополітичних стратегій щодо Африки	104
3.4. Перспективи розвитку африканського вектору в зовнішній політиці України	109
ВИСНОВКИ	113
СПИСОК ДЖЕРЕД І ЛІТЕРАТУРИ.....	118
ДОДАТКИ	131

ВСТУП

Актуальність теми. Африканський континент відіграє ключову роль у сучасному багатополлярному світі як динамічний регіон «Глобального Півдня» з потужним демографічним, ресурсним та політичним потенціалом, що робить розвиток африканського вектору зовнішньої політики надзвичайно важливим для України в контексті протидії російській агресії, забезпечення глобальної продовольчої безпеки та розширення міжнародної підтримки.

Практична значущість кваліфікаційного (магістерського) дослідження зумовлена потребою вироблення цілісної й ефективної стратегії України щодо Африканського континенту в умовах триваючої російської агресії та посилення глобальної боротьби за політичний і економічний вплив. На міжнародному рівні проблема проявляється у конкуренції між такими державами, як Росія, Китай, Індія та США за формування союзів, підтримку українських ініціатив і голосування в ООН.

На регіональному рівні актуальність підсилюється зростанням інтересу України до простору Сахелю, Східної та Південної Африки, де спостерігається активне переформатування безпекових і економічних зв'язків.

На локальному рівні практичний вимір виявляється у відкритті нових дипломатичних представництв, реалізації проєктів продовольчої допомоги, запуску механізмів цифрової дипломатії та формуванні довгострокових партнерств.

Теоретична актуальність роботи впливає з обмеженого вивчення конструктивістського підходу до аналізу зовнішньої політики України в Африці, а також недостатньої уваги до ролі ідентичності, норм та наративів у побудові партнерств із державами так званого «Глобального Півдня». Основні акценти роботи зосереджені на трансформації

українсько-африканських відносин після 2022 року, особливостях протидії російській гібридній присутності, переході від епізодичних економічних контактів до стратегічної взаємодії, а також на ролі продовольчої та цифрової дипломатії в розширенні впізнаваності України.

Об’єкт дослідження – зовнішньополітична діяльність України щодо держав Африканського континенту.

Предмет дослідження – механізми, інструменти та підходи, спрямовані на посилення позицій України в Африці в умовах глобальної конкуренції та російської агресії 2022–2025 рр.

Мета магістерської роботи – розкрити особливості формування та реалізації зовнішньополітичної стратегії України щодо Африки в умовах російсько-української війни і запропонувати шляхи її оптимізації.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати концепт «Глобального Півдня» в сучасних міжнародних відносинах і визначити місце Африки в ньому;
- окреслити теоретичні основи зовнішньополітичної присутності України на Африканському континенті, історіографію проблеми, джерельну базу й методологію дослідження;
- проаналізувати політичну ситуацію на Африканському континенті та визначити її вплив на зовнішньополітичні пріоритети України;
- виявити ключові фактори розвитку відносин України з державами Африки;
- визначити основні виклики та потенційні можливості для України на африканському напрямку;
- дослідити зміну дипломатичних, економічних, гуманітарних та інформаційних зв’язків України з африканськими країнами після 24 лютого 2022 року;
- розглянути й порівняти зовнішньополітичні стратегії провідних міжнародних акторів щодо Африки;

- оцінити ефективність таких ініціатив, як «Зерно з України», окремих міжнародних програм співпраці з Африкою, а також наслідки скорочення допомоги партнерів і вплив російської гібридної активності на континенті;

- здійснити порівняльний аналіз сучасних підходів держав світу й України до відносин з державами Африканського континенту;

- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення стратегії України на африканському напрямку в середньостроковій перспективі (до 2030 року).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 2014–2025 рр. із фокусом на період після початку повномасштабної агресії Росії проти України.

Територіальні межі роботи включають держави Африканського континенту, з особливою увагою до регіонів Сахелю, Східної та Південної Африки, а також до таких країн, як ПАР, Кенія, Нігерія, Ефіопія, Руанда, Марокко та Намібія.

Наукова новизна дослідження полягає у застосуванні конструктивістського підходу для аналізу української політики щодо Африки, у доповненні теоретичних напрацювань щодо ролі продовольчої та цифрової дипломатії у формуванні образу України як суб'єкта глобальної безпеки, а також у розширенні уявлень про механізми протидії російським інформаційним наративам у країнах Глобального Півдня.

Науково-практична значущість роботи. Результати магістерського дослідження можуть бути використані у діяльності МЗС України під час оновлення стратегічних документів, розробки комунікаційних підходів, оптимізації дипломатичної мережі та формування інструментів підтримки інвестицій. Наявною є можливість використання отриманих результатів і рекомендацій у діяльності аналітичних центрів і реалізації профільних освітніх програм з підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин і публічної дипломатії.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом публікації статей і тез доповідей на міжнародній конференції:

- Гринько Н. Ukraine's Relations with South Africa in the Context of the Russian Federation's Full-Scale Invasion of Ukraine. 6th International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers “Topical issues of humanities, technical and natural sciences”: [Book of Abstracts] / Ed.board V.I. Kalinichenko (Ed. in Chief) et al. Vinnytsia: Nilan-LTD, 2025;

- Гринько Н. І. Російсько-українська війна як фактор трансформації зовнішньополітичної стратегії України щодо африканського континенту. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Випуск 17. Том 2 / Ред. кол. М.І. Прихненко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2025. Вип.17. Т.2. С. 37-42.

Обґрунтування структури роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів (теоретико-методологічні засади, аналіз актуального стану українсько-африканських відносин, вироблення стратегічних рекомендацій), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 134 сторінки, із них основний текст охоплює 117 сторінок. Список використаних джерел і літератури налічує 134 позиції.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНО – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Концепт «Глобального Півдня» у сучасних міжнародних відносинах і Африканський континент

У сучасному світі, який переживає глибокі політичні та економічні трансформації, концепт «Глобального Півдня» набув нового змісту та актуальності. Він став не лише географічною, а насамперед політичною і соціальною категорією, що символізує прагнення держав, які тривалий час залишалися на периферії міжнародної системи, до більшої рівності та впливу у світових справах. Події 2020-х років – війна в Україні, зростання ролі Китаю та Індії, президентство Південної Африки в G20 у 2025 році – лише прискорили процеси переосмислення світового порядку, де Південь дедалі активніше заявляє про себе як про «колективного актора глобальної політики» [60].

Сам термін «Глобальний Південь» виник у другій половині ХХ ст. У 1969 році його вперше використав американський дослідник та громадський активіст Карл Оглесбі. Він означав не стільки географічну приналежність, скільки політичну солідарність держав, що пережили колоніалізм, імперське панування та системну нерівність у міжнародних відносинах [73]. Протягом десятиліть ця концепція еволюціонувала: від політичного символу Руху неприєднання у 1950-1970-х роках до складного інтелектуального і політичного феномена, який сьогодні охоплює дискусії про економічну справедливість, кліматичну відповідальність і реформу глобальних інституцій [73].

Для кращого розуміння поняття «Глобальний Південь» необхідно визначитися з його географічними межами. Умовна межа між Північчю й Півднем виникла після публікації в 1980 році доповіді комісії, очолюваної канцлером ФРН Віллі Брандтом [8]. Документ містив ключову

тезу про прірву в економічному розвитку держав світу по лінії на рівні 30° північної широти, що проходить між Північною та Центральною Америкою, північною частиною Африки, Близьким Сходом і більшою частиною Східної Азії, але Японія, Австралія та Нова Зеландія є за її межами. Ця умовна лінія отримала назву «лінії Брандта» (рис. 1.1.).

The Brandt Line

Рис. 1.1. «Лінія Брандта»

Відповідно до цього поділу до Глобальної Півночі відносимо США, Канаду, Європу, Австралію, Нову Зеландію, Японію, Сингапур, Тайвань, Гонконг, Макао і навіть Ізраїль та Росію [8]. Країни Глобального Півдня, відповідно, тривалий час були периферією Заходу, подалі від економічних і технічних процесів.

У сучасних умовах формування Глобального Півдня як окремого геополітичного феномена стало прямим наслідком процесів глобалізації та паралельного відходу від західноцентричної моделі світобудови. Глобалізація відкрила нові ринки, прискорила обіг капіталу, технологій і людей, але водночас зробила помітнішою асиметрію між розвинутими

державами й тими, хто залишився на периферії глобальної економіки. Саме на цьому тлі виникла потреба в переосмисленні міжнародної ієрархії. Поняття «де-вестернізації» (англ. de-Westernization) почало означати не лише економічну диверсифікацію, а й боротьбу за епістемічну незалежність – право країн Глобального Півдня самостійно визначати моделі розвитку, знання та цінності, без домінування західних наративів [47].

Єдиних чітких критеріїв віднесення держав до Глобального Півдня немає, але переважно це зазначене вище колоніалізм і периферійний статус у минулому, що породило відповідні антизахідні та антиглобалістські течії. Однак, сьогодні, на думку директора Центру близькосхідних досліджень І. Семиволоса, головним критерієм виступає політична позиція [8]. Здебільшого таким ядром є принцип нейтралітету. Раніше це були країни Руху неприєднання, а тепер це скоріше принцип невтручання, в основі якого лежить прагматизм. Зворотньою стороною такої позиції є особливе ставлення до Росії як форпосту боротьби проти Заходу, а особливо США.

Викликом для України є те, що в країнах Глобального Півдня ні СРСР, ні РФ не вважають імперіями [5], тому їхня агресія і не сприймається як намагання повернути «колонії» назад. У поєднанні з російською присутністю в цих країнах і масштабною пропагандою комунікація з Глобальним Півднем є ускладненою для України, яка з позиціонує себе і сприймається за кордоном як частина Заходу.

Таким чином, «Глобальний Південь» – це не просто синонім колишнього «Третього світу». Це радше платформа для політичної, економічної та культурної взаємодії між державами, які відчують історичну спільність досвіду залежності й нерівності. Якщо в середині ХХ ст. ця ідентичність була переважно політичною, то нині вона набуває інституційних форм – через створення таких об'єднань, як BRICS+, G77, Рух неприєднання чи Африканський союз. Вони виступають як колективні

актори, що прагнуть впливати на глобальну архітектуру управління, реформувати ООН, МВФ і Світовий банк, а також протидіяти «борговому неоколоніалізму» і кліматичній несправедливості, які залишають Південь у залежності від Півночі [91].

На думку авторки магістерського дослідження, концепт має і свої суперечності. З одного боку, він об'єднує держави, що виступають за рівнопредставленість у міжнародній системі, а з іншого – включає країни з різними рівнями розвитку, політичними режимами й інтересами. До Глобального Півдня зараховують як Нігер або Гаїті, так і КНР, Індію чи Бразилію – держави, які самі вже мають ознаки центрів сили. Ця внутрішня гетерогенність ускладнює формування спільного голосу. Крім того, деякі держави використовують риторику «Півдня» як інструмент геополітичного впливу, не завжди дотримуючись принципів солідарності та взаємності [114].

Серед усіх регіонів, які складають основу Глобального Півдня, саме Африка є його найбільш виразним і символічним ядром. Континент, що налічує 54 держави (рис.А.1), виступає як дзеркало глобальних нерівностей: з одного боку, це джерело стратегічних ресурсів (кобальт, літій, мідь, рідкісноземельні метали), необхідні для зеленої енергетики й цифрової економіки; з іншого – регіон, який найбільше потерпає від кліматичних змін, боргової залежності та економічної вразливості. Африка залишається простором, де стикаються інтереси старих колоніальних держав (Франції, Великої Британії, США) та нових акторів – Китаю, Індії, Туреччини, Росії. Саме тому її нерідко називають «полем випробування» ефективності концепції Глобального Півдня: чи зможе вона забезпечити реальну справедливість і розвиток, а не перетворитися на черговий риторичний інструмент.

Розглянемо Африканський континент детальніше, щоб зрозуміти його місце в концепті Глобального Півдня. Африка, один із найбідніших континентів світу, продовжує боротися з гнітючими та глибоко

вкоріненими соціальними, політичними та економічними кризами. Ці виклики не є новими: вони кореняться у складній та болісній політичній історії, сформованій століттями рабства та колоніального панування провідних європейських держав – Великої Британії та Франції.

Політична незалежність не ознаменувала економічного зростання та розвитку, які б приносили користь громадянам континенту, як це уявляли собі люди під час здобуття незалежності. Протягом десятиліть після здобуття незалежності Африка перетворилася на поле битви за імперські інтереси в період колонізації. Ця тривала історія експлуатації залишила континент у крихкому та фрагментованому стані, ускладнюючи його прагнення до змістовного розвитку [40].

Одразу після здобуття незалежності багато африканських держав обрали однопартійну модель під гаслами національної єдності та стабільності. Такі лідери, як Кваме Нкрума (Гана), Джомо Кеньятта (Кенія), Джуліус Ньерере (Танзанія) та Секу Туре (Гвінея), вважали, що однопартійне правління запобігатиме внутрішнім розколам і сприятиме розвитку [92]. Проте на практиці ці системи часто ставали інструментом утвердження особистої влади та придушення опозиції. Навіть країни з формальною багатопартійністю, як-от Маврикій чи Гамбія, фактично контролювалися однією політичною силою. Наприклад, лише після поразки партії APRC у 2016 році Гамбія остаточно вийшла з-під тривалої однопартійної системи.

Із посиленням невдоволення населення неефективністю влади військові перевороти стали звичним явищем. До 1970-1980-х років армія відігравала ключову роль у політичному житті континенту, виправдовуючи втручання необхідністю «порятунку держави». Проте більшість хунт повторювали помилки цивільних урядів – репресії, корупція та економічний занепад залишалися типовими рисами їхнього правління. Часто військові виявляли більший інтерес до власного збагачення, ніж до національного розвитку.

У 1990-х роках Африка пережила хвилю демократичних реформ: відбулися багатопартійні вибори, зростає участь громадян у політиці. Однак ці зміни залишаються крихкими через слабкі інституції та неоднозначні результати виборів, обмежену політичну підзвітність і низький рівень політичної культури.

У новітній період політична карта Африки залишається строкатою. У Нігерії 2023 року президентом став Бола Ахмед Тінубу після суперечливих виборів, а в Кенії 2022 року Вільям Руто прийшов до влади через мирний, але напружений процес. Його уряд згодом зіткнувся з масштабними протестами через фінансові реформи, що призвели до жертв серед населення. Водночас у Замбії (2021 рік) та Малаві (2020 рік) вибори стали прикладами мирного та демократичного переходу влади, що зміцнило віру в можливість реформ.

Проте військові перевороти знову почастишали на початку 2020-х років. У Нігері в липні 2023 року владу захопив генерал Абдурахман Тчіані, у Буркіна-Фасо за 2022 рік відбулося два перевороти, а в Гвінеї, Малі, Чаді та Габоні армія також усунула цивільних лідерів. У Судані переворот 2021 року зруйнував крихкий перехід до демократії, спричинивши масштабну гуманітарну кризу, яка триває досі.

Політична ситуація в Африці відзначається контрастом між успіхами демократичного розвитку та викликами, пов'язаними зі збереженням стабільності. За даними Freedom House за 2023 рік, ситуація зі свободою на континенті дещо покращилася: у 11 країнах зафіксовано прогрес у сфері політичних прав і громадянських свобод [92].

Ліберія демонструє приклад мирної передачі влади: у 2024 році Джозеф Бокай змінив Джорджа Веа, який, своєю чергою, прийшов на зміну Еллен Джонсон-Серліф – першій жінці-президенту Африки. У Намібії, навпаки, за понад три десятиліття незалежності було лише три президенти. Хаге Гейнгоб, який очолив країну у 2014 році, став першим обраним на повністю електронних виборах в Африці. Гана також

вважається зразком демократичного поступу – з 1992 року вона провела вісім чесних виборів, а попередній президент Нана Акуфо-Аддо завершив другий термін у 2024 році. Наразі президентом країни є Джон Драмани Махама, що був у опозиції попереднього уряду. [92].

У Замбії у 2021 році Хакайнде Хічілема прийшов до влади після мирного переходу від свого політичного опонента Едгара Лунгу – це третій випадок зміни влади через вибори з 1991 року. У Танзанії президентка Самія Сулуху Хассан, яка керує з 2021 року, продовжує демократичні реформи, започатковані Джуліусом Ньерере. Вона є однією з двох жінок, які нині очолюють африканські держави – разом із президенткою Ефіопії Сахле-Ворк Зевде [125].

Згідно зі звітом Freedom in the World за 2025 рік від Freedom House, стан демократії в Африці залишається вкрай неоднорідним, але загалом демонструє більшу частку вільних і частково вільних країн порівняно з деякими іншими регіонами [65]. Хоча континент стикається зі значними викликами, включаючи військові перевороти та авторитарні тенденції, він також демонструє важливі «яскраві плями» демократичного прогресу.

Freedom House класифікує країни за 100-бальною шкалою на три категорії: Вільні (Free), Частково Вільні (Partly Free) та Невільні (Not Free). Станом на 2025 рік, Африка демонструє наступну тенденцію: більше половини африканських країн (близько 54%) оцінені як вільні або частково вільні, вільні країни складають близько 17% від загальної кількості, частково вільні країни – близько 37%, а решта країн оцінені як невольні [66].

Найвищі показники демократії та свобод традиційно демонструють країни з усталеними інститутами та відносно низьким рівнем політичного насильства: Кабо-Верде, Маврикій, Сан-Томе і Прінсіпі, Південна Африка, Ботсвана та Сенегал. Ботсвана залишається однією з найстабільніших демократій континенту: від моменту здобуття незалежності в 1966 році всі вибори проходили мирно, а доходи від видобутку діамантів сприяють

розвитку освіти та економічному зростанню. Африканські острови – Маврикій, Сейшели та Кабо-Верде – також вирізняються високим рівнем політичної стабільності. Freedom House оцінює Кабо-Верде на 92 зі 100 балів, Маврикій – на 85, Сан-Томе і Прінсіпі – на 84, класифікуючи їх як «вільні держави» [65].

Ключовими викликами та загрозами є військові перевороти, згадані раніше, авторитарна влада, деградація прав та свобод. Подібний регрес можна спостерігати у Західній Африці. До прикладу, Нігер отримав зниження статусу з «частково вільного» до «невільного» через посилення військової хунти, яка обмежила свободу ЗМІ та розпустила місцеві виборні інститути [66]. Туніс продемонстрував одне з найбільших падінь у рейтингу через ескалацію репресій, включаючи свавільне переслідування журналістів, профспілкових лідерів та критиків режиму президента. Зімбабве, Центральнаафриканська Республіка (ЦАР) та Еритрея продовжують залишатися у категорії Невільних із вкрай низькими балами (наприклад, ЦАР має близько 5/100), що відображає відсутність верховенства права, масову корупцію, політичну нестабільність та насильство [65]. Основними тенденціями за 2025 рік є стійкість демократичних інституцій, політична плюрастичність, збройні конфлікти та підрив безпеки через триваючі громадянські війни [66].

З економічної точки зору, Африка є континентом зі значним економічним потенціалом, саме тому провідні міжнародні гравці претендують на посилення власного впливу. Континент складається з 54 країн, кількість населення яких станом на середину грудня 2025 року становила 1,56 млрд осіб, що складає 18,83% від населення світу [110]. Порівнюючи з серединою 2018 року, частка населення Африки у світі зросла на 2% [18]. За прогнозами, ООН до 2050 року воно зросте до 2,5 млрд, що становитиме близько 40% світового ринку праці, тобто через 25 років кожен п'ятий мешканець Землі буде африканцем [8].

Вже зараз, маючи значне представництво як у міжнародних, так і в регіональних організаціях, африканські держави активно долучаються до обговорення глобальних проблем і разом впливають на прийняття найважливіших рішень світової політики. Свідченням цього є той факт, що африканські країни мають більше чверті голосів у Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй [4].

На території регіону є багато організацій, спрямованих на покращення становища континенту. Авторка магістерської роботи вважає основною Африканський Союз (далі – АС), створений у 2002 році як спадкоємець Організації Африканської Єдності. Африканський Союз об'єднує усі держави континенту й виступає центральним політичним майданчиком для координації дій африканських країн. Основні завдання – зміцнення миру та безпеки, сприяння демократії, дотриманню прав людини та економічному розвитку [55]. У межах АС діють численні комісії, ради й агенції, зокрема Рада миру і безпеки, які відповідають за попередження конфліктів і врегулювання кризових ситуацій.

Варто наголосити, що поширене уявлення про Африку як континент міжетнічних конфліктів є спрощенням. Насправді культурне розмаїття з понад трьома тисячами мов є не перешкодою, а однією з унікальних рис африканських демократичних систем. Яскравий приклад – Сенегал, яким двадцять років керував президент із двох меншин – серерів і католиків – у переважно мусульманській країні.

Важливим для розвитку регіональні організації ЕКОВАС, Східноафриканське співтовариство (ЕАС), Співтовариство розвитку Південної Африки (SADC), Союз Арабського Магрибу (АМУ), Економічне співтовариство країн Центральної Африки (ЕCCAS). Одним із найпотужніших є ЕКОВАС – Економічне співтовариство країн Західної Африки. Організація була створена у 1975 році та об'єднує 15 держав регіону. Вона не лише просуває економічну інтеграцію, а й активно бере участь у миротворчих місіях. Проте, на рівні регіональної політики

ЕКОВАС зіткнулося з критикою через неспроможність запобігти переворотам у Малі, Нігері та Буркіна-Фасо. Водночас більшість країн-учасниць, серед яких Гвінея-Бісау та Ліберія, продовжують дотримуватися демократичних принципів, підтримуючи мир у регіоні [43].

На відміну від перелічених вище регіональних організацій, Африканський союз є спробою континенту перетворитися з об'єкта впливу на суб'єкт глобальної політики. Через ініціативи на кшталт Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA) або Африканського порядку денного 2063 континент прагне посилити власну інтеграцію та представництво у світових інституціях. Водночас Південна Африка як розвинена економіка регіону посідає унікальне місце: її головування в G20 у 2025 році може трактуватися як визнання Африки невід'ємним гравцем у новій архітектурі багатополлярності [98] .

Школи міжнародних відносин по-різному інтерпретують місце Африки у світовій системі.

Для *реалізму* континент залишається полем боротьби великих держав за ресурси й вплив – своєрідною шахівницею геополітики.

Ліберальна парадигма, натомість, розглядає Африку як потенційного учасника глобального врядування, де інтеграція через торгівлю й регіональні інституції може стати шляхом до стабільності.

Конструктивізм акцентує на ролі ідентичностей і символів: Африка вибудовує власну самосвідомість, формуючи альтернативний дискурс до західних моделей розвитку.

Постколоніальна школа наголошує на тому, що африканські суспільства не є пасивними жертвами, а активними творцями нових ідей і практик – від регіональної дипломатії до миротворчих ініціатив.

Нарешті, *теорії залежності й неомарксистські підходи* трактують Африку як економічну периферію, але визнають у ній потенціал до «контр-глобалізації» – створення власних моделей розвитку, позбавлених неокolonіальної логіки [80].

Отже, концепт «Глобального Півдня» у сучасних міжнародних відносинах є багатовимірним явищем – ідейним, політичним та інституційним водночас. Африка виступає не лише його символічним центром, а й практичним випробуванням здатності глобальної системи перейти від ієрархії до рівноправного партнерства. У світі, що стає дедалі більш багатополярним, саме африканський континент може стати ключовою ареною формування нової глобальної справедливості – справедливості, в якій поняття «Півдня» перестає означати слабкість, а перетворюється на джерело альтернативної сили, знань і майбутнього.

1.2. Африканський вектор у зовнішній політиці України: стан вивчення проблеми

Авторка магістерської роботи визначає зовнішню політику як цілісний комплекс дій держави, спрямованих на реалізацію національних інтересів у міжнародному середовищі. Зовнішня політика поєднує дипломатичні, економічні, безпекові, гуманітарні та культурні інструменти, формуючи стратегічну поведінку держави на світовій арені. Вона відображає не лише матеріальні ресурси країни, але й систему її цінностей, ідентичність, історичний досвід та уявлення про власне місце у світі.

У цій роботі зовнішня політика розглядається крізь призму *конструктивізму* – теоретичної школи міжнародних відносин, яка робить акцент на ролі ідентичностей, наративів і соціальних конструкцій у формуванні міжнародної поведінки держав. Конструктивістська школа міжнародних відносин представлена працями А. Вендта, Дж. Чекела та П. Каценстайна. Конструктивізм виходить із того, що зовнішня політика держави є не лише реакцією на матеріальні фактори (як у реалізмі) чи інституційні структури (як у лібералізмі), а результатом соціальних взаємодій, колективних уявлень та ідентичностей. Як зазначає Александр

Вендт у праці «Anarchy is What States Make of It» (1992), міжнародна система не є об'єктивно заданою – її структуру створюють самі актори через взаємодію, інтерпретації та очікування. Іншими словами, «анархія є такою, якою її створюють держави» [123]. Цей підхід дозволяє аналізувати не лише дії, а й смисли, які держави вкладають у власну політику, – тобто, як вони конструюють себе і своїх партнерів у міжнародному просторі.

Цей підхід особливо доречний у контексті африканського вектора України, оскільки дозволяє розглядати дипломатичну активність Києва не як боротьбу за ресурси або вплив, а як спробу створити нову спільність – символічну та моральну – з державами, які мають схожий історичний досвід поневолення. На думку авторки, у межах конструктивістського бачення війна Росії проти України подається не лише як конфлікт за територію, а як зіткнення двох світоглядних моделей: імперської та антиколоніальної. Таким чином, дипломатична діяльність України в Африці постає формою «м'якої сили» – апеляцією до спільних цінностей, історичної справедливості та боротьби за суверенність [56].

Застосування конструктивістського підходу у контексті африканського вектору України є особливо доцільним. Африка залишається континентом, де ідентичність, історична пам'ять і наративи колоніалізму мають глибокий політичний вимір. Саме через цю призму можна зрозуміти, як Україна вибудовує своє позиціонування в африканському дискурсі. Київ апелює до спільного досвіду боротьби за незалежність, страждання від імперського гніту та прагнення до справедливого міжнародного порядку – що резонує з антиколоніальними настроями африканських суспільств. Таке позиціонування формує основу для партнерства, побудованого не лише на інтересах, а й на спільних цінностях.

На відміну від реалізму, який зосереджується на силі, безпеці та балансі впливу, або лібералізму, що акцентує на інституціях, торгівлі й взаємозалежності, конструктивізм дозволяє побачити нематеріальні виміри

політики – норми, ідеї, цінності, уявлення про «своїх» і «чужих». Він також протистоїть біхевіористському підходу, який прагне звести політику до кількісних моделей, і натомість наголошує на важливості контексту, історії та культури.

У випадку України це має особливе значення. Після початку широкомасштабної агресії РФ зовнішня політика країни трансформувалася у форму глобальної солідарності, спрямованої не лише на дипломатичну ізоляцію агресора, але й на формування нових зв'язків із державами Глобального Півдня. Україна вибудовує образ не просто жертви агресії, а держави, що поділяє досвід Африки у боротьбі з колоніалізмом, імперіалізмом і нерівністю у міжнародній системі.

У цьому сенсі конструктивізм дає можливість пояснити, чому навіть за обмежених матеріальних ресурсів Україна може посилювати свій вплив через «м'яку силу», символічний капітал, гуманітарну дипломатію та створення позитивного наративу про спільність історичних шляхів. Таким чином, українська зовнішня політика в африканському напрямі постає не лише як практичний інструмент, а як проєкт ідентичності, що поєднує минуле колоніальних народів із сучасною боротьбою за суверенність і гідність у глобальному світі.

Характеризуючи стан дослідження проблеми, необхідно зауважити, що африканський напрям зовнішньої політики України протягом тривалого часу залишався малопомітним, не будучи серед пріоритетних тем для наукового чи політичного аналізу. До 2022 року, тобто до початку повномасштабної російської агресії, Африка розглядалася переважно як периферійний регіон із можливостями для економічної диверсифікації або розширення торговельних зв'язків, але не як стратегічний партнер чи важливий компонент зовнішньополітичного курсу України.

Відповідно, академічна та аналітична база, присвячена цьому напрямку, залишалася доволі обмеженою: більшість робіт мали фрагментарний або описовий характер, часто обмежувалися окремими кейсами історичної

взаємодії, культурного співробітництва чи міжнародної допомоги. При цьому системних досліджень, які б розглядали африканський вектор у комплексі – як частину загальної архітектури зовнішньої політики, – практично не існувало. Зарубіжні автори, своєю чергою, частіше інтегрували українсько-африканські відносини у ширший контекст: боротьби за вплив між Росією та Заходом, формування нової багатополарності або зміни ролі Глобального Півдня у світовій системі. Такий стан речей свідчить про відсутність повноцінного теоретико-методологічного осмислення африканського напрямку в українській політиці.

Першу групу літератури, дотичну до цієї теми, становлять здебільшого англomовні роботи, присвячені теоретичному осмисленню феномену Глобального Півдня. Саме ця концепція дає змогу зрозуміти, чому Африка нині виступає не просто географічним, а цивілізаційним простором, де зіштовхуються старі колоніальні моделі впливу та нові постколоніальні ідентичності. П. Маццега, Д. Румміні, А. Баррос-Плато намагаються виявити характерні особливості Глобального Півдня як альтернативної політичної ідентичності світовій системі [95].

Д. Банік і В. Бенедикт пишуть про «переродження» Глобального Півдня й нвідповідні нові тенденції [55]. У працях К. Грея та Б. Гіллса охарактеризована співпраця «Південь-Південь» і досліджується роль солідарності між країнами Півдня як контрмеханізму проти західного домінування [70]. В. Прашада (2013) описує історію становлення цього феномену як процес формування спільної антиколоніальної пам'яті [71]. У дослідженнях Е. Хогана, С. Патріка, А. Маглер акцент робиться на тому, що поняття Глобального Півдня не є виключно економічним – воно охоплює етичний, культурний і політичний вимір [85; 91].

Ці теоретичні підходи особливо важливі для розуміння позиції України, адже саме через дискурс постколоніальності, боротьби за незалежність і солідарності з країнами, що пережили колоніальне минуле, формується її нова дипломатична стратегія в Африці.

Друга група наукових джерел охоплює дослідження зовнішньої політики України загалом. Вони формують важливий контекст для розуміння місця африканського напрямку серед інших векторів. Більшість цих праць присвячено європейській інтеграції, трансатлантичним відносинам та протидії російській агресії. У них африканський вектор часто згадується як вторинний або перспективний напрям, що має потенціал диверсифікації міжнародних зв'язків. Зокрема, у роботах М. Симчери розкрито методологічні засади формування зовнішньої політики України у 2014–2018 рр. [24], у публікації І. Нестеренка – наголошено на необхідності зміцнення присутності України в Африці як частини глобальної дипломатичної стратегії [16]. В. Заблоцький аналізує політику Росії в Африці як неоколоніальну, що створює виклик для України у сфері конкуренції за вплив [11].

Зарубіжні автори, серед яких Дж. Одж та Ф. Айна, досліджують африканський нейтралізм у контексті війни Росії проти України, підкреслюючи, що багато африканських держав обирають політику «балансування» між таборами, що відкриває нові можливості для української дипломатії [77;34].

Третю групу літератури становлять безпосередні дослідження сучасних відносин України з африканськими державами, регіональними об'єднаннями та міжнародними організаціями. Цей напрям розвивається найбільш активно останніми роками, після початку повномасштабної війни, коли Україна розпочала цілеспрямований дипломатичний наступ на Африканському континенті.

Роботи І. Нестеренка, Л. Бідочко, О. С'єдіна, Ю. Олійник, М. Олійник-Дьомочко, Д. Москалика й А. Максимова містять теоретичні узагальнення, так і прикладні висновки щодо еволюції української зовнішньої політики в африканському напрямі. Вони дозволяють розглядати африканський вектор не ізольовано, а в контексті глобальних процесів і конкуренції за вплив у Глобальному Півдні. Наприклад, аналітика І. Нестеренка («Крізь

терни до зірок: зовнішня політика України в Африці», ADAstra, 2022) дає змогу простежити історичні етапи розвитку відносин до 2014 року [16;26].

Серед українських авторів варто виокремити публікації Л. Бідочка та О. С'єдіна, у яких розглядається інформаційна війна Росії в Африці та спроби дискредитації України через антиколоніальні наративи [16]. Публікація Бідочко та С'єдіна розкриває, як російська пропаганда намагалася використати антиколоніальний дискурс для дискредитації України під час саміту «Росія – Африка» [19].

Дослідження Ю. Олійник і її колег аналізують «зернову дипломатію» – політику гуманітарних поставок українського зерна до африканських країн, що стала важливим інструментом зміцнення іміджу України як відповідального глобального актора [19]. Автори розглядають «зернову дипломатію» як форму української присутності, демонструючи, як гуманітарні ініціативи стають інструментами політичного впливу.

Найбільш дотичними темі магістерського дослідження є роботи Н. Хоми та Д. Панової, наприклад статті «Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників» [51] і «Взаємини України з державами Африки: особливості в умовах російської агресії (2014-2024 рр.).» [53]. У цих працях автори комплексно аналізують внутрішні та зовнішні фактори, що стримують або сприяють активізації українсько-африканських відносин, а також акцентують увагу на трансформації взаємодії між Україною та африканськими державами під впливом російської агресії, зокрема в політичній, економічній та дипломатичній сферах. Ці дослідження слугують важливим теоретичним і емпіричним підґрунтям для розуміння еволюції африканського вектору зовнішньої політики України, хоча й не охоплюють повною мірою період після 2024 року та конструктивістські аспекти формування партнерств.

У зарубіжних аналітичних оглядах, таких як роботи Дж. Матерса (Chatham House, 2025) [94], С. Тіссерана (ECFR, 2025) [127] та М. Пліхти (Rabdan Institute, 2025) [110], оцінюється ефективність українських

дипломатичних ініціатив і порівнюється їх динаміка з російською політикою на континенті. У цих публікаціях розглядаються конкретні приклади практичної взаємодії – візит президента Володимира Зеленського до Південно-Африканської Республіки, переговори з Малі та Ефіопією щодо зернової ініціативи, а також участь українських миротворців у місіях ООН у Демократичній Республіці Конго та Малі [119].

Отже, сучасний стан наукового вивчення африканського вектора української зовнішньої політики можна охарактеризувати як початковий, але динамічний. Хоча кількість досліджень зростає, вони здебільшого залишаються описовими та позбавленими системної теоретичної бази.

Найбільш перспективним підходом для подальшого аналізу є конструктивістська парадигма, яка дозволяє пояснити африканський напрям не лише через прагматичні інтереси, а як частину глибшої трансформації міжнародної ідентичності України. Африка у цьому контексті постає не лише як регіон дипломатичної конкуренції з Росією, а як простір, де Україна шукає моральних союзників, формує нові партнерства на основі взаємної поваги та пропонує альтернативну – антиколоніальну – модель міжнародних відносин. Подальше осмислення цієї теми потребує поєднання теоретичних підходів і практичного аналізу, що дозволить створити повноцінну наукову основу для розуміння африканського вектора зовнішньої політики України в умовах глобальної турбулентності та багатополлярності світу.

1.3. Джерельна та методологічна база дослідження

Джерельна база дослідження сформована на основі різноманітних матеріалів, що дозволяє всебічно проаналізувати еволюцію африканського вектора зовнішньої політики України в умовах російсько-української війни, враховуючи політичні, економічні та безпекові виміри.

Усі використані джерела авторкою систематизовано за типами з урахуванням їхньої наукової та аналітичної ваги, і вони відображені у списку джерел і літератури. Кожна група джерел забезпечує окремий рівень дослідницької інформації – від кількісних емпіричних даних до якісних аналітичних оцінок і контекстуальних пояснень.

У магістерській роботі було використано такі види джерел:

- документи й звіти міжнародних організацій і аналітичних центрів;
- офіційні документи держави;
- матеріали ЗМІ;
- статистичні та соціологічні джерела.

Перша група охоплює офіційні документи міжнародних організацій і аналітичних центрів, серед яких ООН, Африканського Союзу, Chatham House, Center for Strategic and International Studies, The Brookings Institution, The Center for Research and Policy Development, Africa Center for Strategic Studies, Національний інститут стратегічних досліджень та інші. Вони забезпечують верифіковані показники щодо політичної стабільності, демократичних інститутів, демографічної динаміки й рівня свободи в африканських країнах. Наприклад, аналітична праця Africa's Political Crisis: Between Democracy and the Gun (The Center for Research and Policy Development, 29.05.2025) додає якісні оцінки політичних криз, що дозволяє дослідити взаємозв'язок між демократичними тенденціями та нестабільністю [102]. Такі дані є основою для об'єктивного аналізу викликів і можливостей, із якими стикається Україна, розвиваючи дипломатичні відносини з Африкою.

Важливим джерелом є резолюції Генеральної Асамблеї ООН, серед яких є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй» [28], за яку проголосували 43 держави «за» (включаючи близько 30 африканських країн), 5 «проти» та 35 утрималися (з них значна частина – африканські держави). Аналіз матеріалів резолюцій Генеральної Асамблеї

ООН, присвячених російсько-українській війні (зокрема ES-11/1, ES-11/2, ES-11/4 та інших), дозволив простежити динаміку позицій африканських держав у голосуваннях, виявити тенденцію до зростання підтримки принципів територіальної цілісності (особливо в ES-11/4, де африканські країни продемонстрували найвищий рівень схвалення серед антиросійських резолюцій), а також оцінити вплив російської пропаганди та конкуренції великих акторів на формування нейтральної чи стриманої позиції багатьох країн «Глобального Півдня». Це дало можливість обґрунтувати каталізуючу роль повномасштабної агресії РФ для активізації українського дипломатичного наступу в Африці, порівняти ефективність м'якої сили України з підходами Росії, Китаю та Заходу, а також запропонувати рекомендації щодо посилення продовольчої та цифрової дипломатії для здобуття ширшої підтримки в ООН [9].

Друга група представлена офіційними документами держави (стратегії, аналітичні доповіді Президента, укази Президента, накази, коментарі та заяви МЗС України). Усі ці документи висвітлюють офіційну позицію влади й основний стратегічний наратив відносно Африканського континенту.

Особливу увагу варто приділити двом важливим стратегіям: Стратегії розвитку відносин України з державами Африки [28] і Комунікаційній стратегії Україна-Африка [15]. Стратегія розвитку відносин України з державами Африки, затверджена МЗС України на початку 2022 року, є першим комплексним документом, що визначає пріоритети політичного, економічного та дипломатичного співробітництва з африканськими країнами, слугуючи дорожньою картою для активізації присутності України на континенті в умовах повномасштабної російської агресії. Комунікаційна стратегія Україна-Африка (2024-2026 рр.), розроблена департаментом публічної дипломатії МЗС, спрямована на формування позитивного іміджу України, протидію російській пропаганді та дезінформації, а також на розширення стратегічних наративів і комунікаційних каналів для підвищення обізнаності африканських суспільств про Україну та здобуття ширшої

підтримки в міжнародних організаціях. Ці документи стали основою для практичних кроків, таких як відкриття нових посольств, африканські турне міністра закордонних справ та ініціативи публічної дипломатії, сприяючи трансформації африканського вектору від периферійного до стратегічно важливого.

Чинна Стратегія зовнішньополітичної діяльності України 2021 року [32] важлива з огляду на необхідність розуміння загального державницького підходу до відносин України з регіоном. Вона не містить деталізації відносин з континентом, однак в ній принаймні виділено пріоритетну задачу у вигляді поглиблення відносин з Африкою і регіоном Близького Сходу.

Третя група охоплює медійні матеріали провідних міжнародних видань: BBC, BBC News Africa, Reuters, The Economist, Al Jazeera, Le Monde, The Jerusalem Post а також українських (Ukrinform, «Українська правда»). Ці джерела забезпечують оперативну інформацію про дипломатичні події, регіональні кризи та миротворчі ініціативи, що є цінним для актуалізації аналітичного контексту. Так, у матеріалі Б. Джонса (BBC News, 2023) аналізується візит африканської миротворчої делегації до Києва та Москви [105]; матеріал Д. Грейман-Кенрада (The Jerusalem Post, 2025) показує, як російська дезінформація впливає на африканських акторів [75]; а публікація в Le Monde за 07.09.2024 року [89] документує дипломатичний розрив між Україною та Нігером, демонструючи складність африканського контексту.

Статистичні та соціологічні джерела становлять **четверту групу** джерельної бази дослідження, надаючи емпіричні дані для кількісного аналізу динаміки українсько-африканських відносин, впливу війни на торгівлю та громадську думку в країнах Африки. Авторка зверталася до матеріалів World Bank, Freedom House, Pew Research Center, Worldometer та інших. Наприклад, звіт Freedom in the World 2025 (Freedom House, 2025) демонструє широкий діапазон рівнів свободи в Африці – від 92/100 у Кабо-Верде до 5/100 у Центральноафриканській Республіці [65; 64]. Ці контрасти відображають неоднорідність політичного ландшафту континенту,

що безпосередньо впливає на стратегії зовнішніх акторів. Демографічні показники, наведені у Population of Africa (Worldometer, 2025), зокрема дані про зростання населення [111], дають змогу зрозуміти потенціал ринку й соціальні ризики. Чимало статистичної інформації міститься на офіційних сайтах інституцій.

Як було зазначено авторкою раніше, методологічна частина дослідження базується на конструктивізмі як ключовій школі міжнародних відносин, що зосереджується на ролі ідентичностей, норм і наративів у формуванні політичної поведінки. Застосування цього підходу дозволяє осмислити африканський вектор зовнішньої політики України не як механічну реакцію на геополітичні виклики, а як цілеспрямоване формування спільних ідентичностей із державами Глобального Півдня. Українська дипломатія апелює до історичних аналогій боротьби проти колоніалізму, виступаючи не як «новий центр впливу», а як партнер, що розділяє досвід визвольної боротьби. Такий підхід контрастує з реалістичними моделями, які пояснюють міжнародну політику виключно через баланс сил, і підтверджує, що навіть за обмежених ресурсів країна може формувати альянси на основі «м'якої сили» та морального авторитету.

Поряд із конструктивізмом застосовано *системний підхід*, який дозволяє розглядати африканський напрям як частину ширшої системи міжнародних відносин. Цей підхід виявив взаємозв'язок між окремими елементами української зовнішньої політики – дипломатією, торгівлею, безпековою співпрацею – та впливом війни з Росією на ці процеси. Системність забезпечила цілісність аналізу, дозволивши оцінити як внутрішні ресурси держави, так і зовнішні обмеження, включно з конкуренцією з боку Китаю та Росії.

Дослідження також спирається на *міждисциплінарний підхід*, який інтегрує методи політології, економіки, історії та культурології. Це дало змогу поєднати політичний аналіз стратегій держав з економічними показниками, такими як експорт українського зерна, і з історичними

аспектами, пов'язаними з колоніальним минулим Африки. Саме цей підхід забезпечив ширший контекст для розуміння антиколоніальних наративів як елементів сучасної дипломатії.

Серед загальнонаукових методів використано такі:

- *аналітико-синтетичний*: Аналіз – для структурування даних і виявлення основних чинників еволюції відносин між Україною та Африкою; синтез – для інтеграції історичних і сучасних кейсів, що дозволило створити цілісну картину розвитку вектора;
- *порівняльний метод* – для зіставлення українських стратегій із політикою Франції, Китаю та Росії, виявивши унікальність українського підходу, який спирається не на контроль, а на співпрацю;
- *історичний метод* – для простеження етапів формування відносин з 1991 до 2025 року, включно з миротворчими місіями.

Для проведення прикладного дослідження доцільно було звернутися до спеціально-наукових методів, тому авторка кваліфікаційної роботи використала наступний інструментарій:

- *SWOT-аналіз* – для оцінки сильних і слабких сторін українського африканського вектора (наприклад, сильна сторона – відсутність колоніальної спадщини, загроза – російська дезінформація);
- *контент-аналіз* – для вивчення пропагандистських наративів і медійних конструкцій навколо України;
- *case study* – для поглибленого аналізу окремих випадків, як-от розрив дипломатичних відносин з Нігером чи реалізація ініціативи Grain from Ukraine.

Таке поєднання джерел, підходів і методів забезпечило наукову обґрунтованість та аналітичну глибину дослідження, дозволяючи не лише описати, а й інтерпретувати африканський вектор зовнішньої політики України як інструмент зміцнення глобальної суб'єктності держави в умовах війни та трансформації міжнародного порядку.

Підводячи підсумки до розділу 1, необхідно констатувати, що концепт «Глобального Півдня» еволюціонував від політичної солідарності постколоніальних держав до сучасної платформи для захисту рівноправності в багатополлярному світі. Африканський континент виступає символічним його ядром через історичний досвід колоніалізму, ресурсний потенціал, демографічну динаміку (населення понад 1,56 млрд осіб у 2025 році) та інституційну активність (Африканський Союз, AfCFTA). Це створює виклики та можливості для України, яка позиціонує себе як антиколоніальний актор, апелюючи до спільних наративів боротьби за суверенітет.

Стан вивчення проблеми свідчить про обмеженість системних досліджень до 2022 року з акцентом на фрагментарні аспекти економічної чи історичної взаємодії України з державами Африки. Останніми роками спостерігається зростання інтересу, пов'язане з трансформацією відносин під впливом російської агресії (праці Н. Хоми, Д. Панової, І. Нестеренка, Л. Бідочка, О. С'єдіна та зарубіжних аналітиків). Однак бракує глибокого конструктивістського аналізу ролі ідентичностей і наративів, що й заповнює ця магістерська робота.

Джерельна база дослідження є комплексною та різноманітною: офіційні документи міжнародних організацій, державні стратегії України, медійні матеріали та статистичні дані. Методологічно дослідження спирається на конструктивізм як основний підхід, доповнений системним, міждисциплінарним, порівняльним, історичним методами та спеціальними інструментами (SWOT-аналіз, контент-аналіз, case study).

РОЗДІЛ 2

ЕВОЛЮЦІЯ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

2.1. Основні фактори розвитку відносин України з державами Африканського континенту

Взаємодія України з Африкою історично характеризувалася обмеженою взаємодією, що залежала від ширших геополітичних та економічних контекстів. Після розпаду Радянського Союзу Україна прагнула встановити власну міжнародну ідентичність, включаючи економічне партнерство з Африкою. Відносини переважно оберталися навколо торгівлі, при цьому Україна експортувала сільськогосподарську продукцію, таку як зерно та добрива, для задоволення потреб Африки, водночас імпортуючи сировину та енергетичні ресурси, що мають вирішальне значення для її промислових потреб.

Станом на 2025 рік політична ситуація в Африці залишається надзвичайно різномірною та складною, що відображає глибокі історичні, соціальні та економічні суперечності континенту. Африка, яка об'єднує 54 незалежні держави (додаток 1.), є регіоном із величезним потенціалом розвитку, проте водночас – із численними викликами, серед яких політична нестабільність, конфлікти, боротьба за владу, вплив зовнішніх гравців і необхідність демократичних реформ.

Незважаючи на потенційну синергію, взаємодія України з Африкою протягом 1991-2014 років була епізодичною, на яку впливали внутрішні економічні виклики та конкуренція з боку більш відомих світових держав, які мають давні зв'язки з Африкою. Зусилля щодо поглиблення цих відносин були скромними, часто затьмарюваними геополітичними об'єднаннями України та внутрішньою політичною динамікою. Оскільки

гонка за африканську економічну співпрацю загострюється у світі, Україна стикається з необхідністю орієнтуватися в складному ландшафті, щоб встановити більш значну присутність на континенті.

Можна виділити певні етапи розвитку відносин України-Африки до 2014 року. *Перший етап* умовно можна назвати «інерційним». Після остаточного краху Радянського Союзу у 1991 році Україна опинилася перед завданням розбудови зовнішньої політики «з чистого аркуша». Оскільки Росія автоматично успадкувала всю радянську дипломатичну мережу, Києву довелося вибудовувати стосунки з Африкою фактично з нуля. Протягом майже трьох десятиліть, аж до 2019 року, ці відносини переважно характеризувалися взаємною обмеженістю інтересів та зосередженістю України на власних нагальних проблемах. Однак, у межах цього інерційного періоду, можна виділити дві фази активізації – з 1991 по 1997 і з 1998 по 2004 рік [16].

Наступна фаза активізації збіглася з серединою та кінцем другого президентського терміну Леоніда Кучми і припала на 1998-2004 роки. Після вирішення найбільш гострих проблем у відносинах із Заходом і Сходом, влада почала прислухатися до потреб українських індустріальних груп.

На цій фазі відбулося системне розширення дипломатичної присутності, з'явилися нові представництва. Проте був значний дисбаланс у географії розширення: більшість нових установ відкрилися саме в Північній Африці (Алжир, Лівія, Марокко), що дозволило повністю охопити Середземноморське узбережжя. Цей регіон був головним споживачем українських зернових та продукції важкої промисловості (продукція машинобудування, чорні та кольорові метали). Решта представництв відкрилися у великих регіональних та політичних центрах – Анголі, Ефіопії, Кенії та Нігерії. Це стало вдалим кроком, оскільки ці країни саме виходили з періодів внутрішньої нестабільності, створюючи сприятливі умови для економічного співробітництва.

У цей період суттєво активізувалася участь українського війська у миротворчих операціях ООН. Присутність «блакитних шоломів» в Анголі, а пізніше в ДРК, Сьєрра-Леоне та Малі часто була єдиним реальним каналом контакту між Києвом та африканськими столицями, підтримуючи імідж України як відповідального міжнародного гравця [16].

Період після завершення епохи Леоніда Кучми та аж до 2014 року був відзначений *ігноруванням африканського вектора*. Внутрішня політична боротьба та постійний фокус на євроінтеграційних процесах знецінили африканський напрямок. Світова фінансова криза 2008-2009 років спричинила необхідність скорочення бюджету МЗС України. Це призвело до закриття низки посольств (зокрема, у Гвінеї та Габоні), які були визнані «непріоритетними» через відсутність вагомих інтересів [16].

Зауважимо, що *миротворчі місії стали для України каналом дипломатичного входу в Африку*, коли в країні ще не було мережі посольств. Україна має довгу історію участі у миротворчих операціях ООН на Африканському континенті, що стало важливою складовою її зовнішньополітичної діяльності та інструментом «м'якої сили». Ця діяльність зміцнювала імідж України як відповідального міжнародного партнера і сприяла розвитку дипломатичних контактів із низкою африканських країн. Попри значний внесок у миротворчі операції ООН в Африці, це був елемент переважно нестратегічної присутності країни на континенті. Детально миротворча діяльність України представлена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. Участь України в миротворчих операціях ООН на Африканському континенті

Держава/ Місія	Період участі	Участь України	Вплив на позицію України в Африці
Республіка Ангола UNAVEM III / MONUA	1996–1999	Одна з перших місій ЗСУ в Африці. Участь військових спостерігачів та штабних офіцерів. Сприяння примиренню після громадянської війни.	Заклала перші основи співпраці з Анголою у сфері безпеки та оборони в період незалежності України. Допомогла пізніше розвивати торговельні контакти.

Продовження таблиці 2.1.

Республіка Сьєрра- Леоне UNAMSIL	2000–2005	Участь військових спостерігачів. Підтримка мирного процесу після громадянської війни.	Підтримувала імідж України як активного донора безпеки, посилюючи позиції Києва у Західній Африці.
ДР Конго MONUC/ MONUSCO	3 2000 (контингент 2012–2022)	Участь військових спостерігачів і 18-го окремого вертолітного загону. Підтримки наземних операцій, доставка допомоги, участь у захисті цивільного населення.	Дозволяла Україні підтримувати військово-технічне співробітництво і виступати як експерт у сфері регіональної безпеки. Була важливим елементом присутності на тлі боротьби за природні ресурси.
Ліберія UNMIL	2003–2018	Найбільший та найтриваліший внесок. Залучався 56-й окремий вертолітний загін (OpB3), який здійснив понад 55 тис. вильотів. Основні завдання: патрулювання, повітряне перевезення персоналу та вантажів, медична евакуація (MEDEVAC), перевезення персоналу та охорон гуманітарних об'єктів, спостереження.	Сприяла формуванню позитивного іміджу України як надійного партнера ООН. Допомогла підтримувати політичні та торговельні контакти, незважаючи на відсутність постійного посольства в Ліберії (було посольство за сумісництвом). Саме під час цієї місії були налагоджені перші контакти між українськими дипломатами та представниками ЕКОВАС.
Судан / Південний Судан UNMIS, UNMISS, UNISFA	2005–2011	Участь військових спостерігачів і штабних офіцерів. Сприяння моніторингу мирної угоди, що призвела до створення Південного Судану.	Дозволила Україні встановити політичні контакти з новою державою – Південним Суданом – одразу після її проголошення незалежності.
Кот-д'Івуар UNOCI	2011- 2017	Українські миротворці. Виконання завдань з розведення сторін та підтримки миру.	Відкрила доступ до західноафриканських ринків і створила можливість реалізації спільних економічних проєктів (розробка корисних копалин, модернізація радянського ОБТ).
Республіка Малі MINUSMA	2013 – Травень 2022	Ідея спрямування українських миротворців була ініціативою ЄС. Представлено авіаційним персоналом та вертолітними екіпажами, які виконували логістичні та евакуаційні завдання в умовах високої терористичної загрози.	Надала Україні можливість співпрацювати з країнами регіону Сахелю та Західної Африки. Не змогла запобігти погіршенню відносин після приходу до влади в Нігері та Малі проросійських хунт у 2023–2024 роках Пропозиція ЄС є свідченням визнання українського миротворчого потенціалу і може сприяти процесу європейської інтеграції України (набуття досвіду спільних операцій з країнами ЄС/НАТО).

Як бачимо з таблиці 2.1., українська участь в миротворчих операціях на Африканському континенті зосереджувалася на авіаційній підтримці, інженерних роботах та військовому спостереженні. Через ООН українські військові фактично виконували роль «неформальних дипломатів», сприяючи формуванню довіри до України. Деякі африканські держави (зокрема, ДР Конго, Ліберія, Судан) надалі підтримали Україну в голосуваннях Генасамблеї ООН щодо територіальної цілісності України. Участь у миротворчих операціях допомогла Україні створити інституційну репутацію у структурах ООН, що полегшило пізніші дипломатичні ініціативи (наприклад, саміт «Україна – Африка» та ініціативу «Grain from Ukraine») [27].

Натомість країни регіону мають набагато довшу історію взаємодії з Росією, і це позначається на ставленні африканців до подій в Україні. Для просування своєї антиколоніальної політики Росії не потрібно ані бути головним економічним чи політичним партнером у регіоні, ані змінювати свої імперські наративи. Поснюється це тим, що під час холодної війни Радянський Союз надавав підтримку різним африканським країнам, особливо тим, які щойно стали незалежними. Такі держави у своїй боротьбі проти колоніалізму сприймали Радянський Союз як потенційного союзника [83].

Після розпаду СРСР країни регіону продовжили тісні відносини з Росією як правонаступницею Радянського Союзу. Наразі Росія позиціонує себе як країна, що бореться з колонізаторами [4]. Потидія «неоколоніальній політиці Заходу» є частиною прийнятої Концепції зовнішньої політики Росії. Згідно з нею: «Росія солідарна з африканськими державами у їхньому прагненні до встановлення більш справедливого багатопольного світу й усунення соціально-економічної нерівності, що посилюється через неоколоніальну політику низки розвинутих держав щодо Африки» [11]. Як результат, антиколоніальна риторика РФ знаходить підтримку серед політичних еліт і населення Африки, особливо південніше Сахари.

Антиколоніалізм – термін, що використовується для опису різних рухів опору, спрямованих проти колоніалізму та імперіалізму. Це протидія політиці підкорення однієї країни іншою, її території та народів, політичного, економічного та культурного поневолення. Росія дискредитує Україну, щоб зберегти свої позиції на континенті й стати неформальною лідеркою Глобального Півдня та очолити рух антиколоніалізму, хоча вона сама по суті є першою серед ізольованих диктатур [19]. Росія вдало користується інструментами пропаганди у своїй боротьбі. До прикладу, у Міжнародний день боротьби за скасування рабства, на офіційному твітер-акаунті посольства Росії в ПАР «Росія була однією з небагатьох світових держав, які не мали колоній в Африці чи інших місцях і не брала участі в работоргівлі за всю свою історію. Росія всіляко допомагала народам Африканського континенту здобути свободу і суверенітет» [17]. При цьому вони не згадують скільки народів Азії та Східної Європи вони захоплювали протягом останнього століття, не кажучи уже про більш давнішу імперську історію.

Африканський континент, незважаючи на свою складну історію, сформовану століттями рабства та колоніального панування, та наявні політичні й соціально-економічні кризи, є безумовно перспективним регіоном світу. Його стрімке зростання населення (понад 1,5 мільярда осіб станом на 2025 рік) [111] та значне представництво в ООН роблять Африку критично важливою ареною, де вирішується архітектура майбутнього багатопольярного світу. Саме тут перетинаються ключові економічні інтереси та геополітичні амбіції провідних світових держав.

Для збалансованої оцінки потенціалу та ризиків, пов'язаних із зовнішньополітичною активізацією України на Африканському континенті, критично важливим є застосування методології SWOT-аналізу. Цей інструмент дозволяє системно проаналізувати поточний стан двосторонніх відносин (політичних, економічних, безпекових) та визначити стратегічні

напрямки для української дипломатії у 2025 році та на подальшу перспективу.

Аналіз охоплює внутрішні фактори: сильні сторони (Strengths), що можуть бути ефективно використані (наприклад, роль у продовольчій безпеці та відсутність колоніального минулого), та Слабкі сторони (Weaknesses), які необхідно усунути (наприклад, обмежена дипломатична присутність та брак фінансових інструментів). Крім того, досліджуються зовнішні фактори: можливості (Opportunities), які слід використати (як-от інтеграційні процеси AfCFTA та потреба Африки у диверсифікації постачальників), та загрози (Threats), які необхідно нейтралізувати (передусім, агресивна конкуренція з боку РФ та КНР).

Сильні Сторони (Strengths – S):

1. Позиція України як гаранта постачання зернових (пшениця, кукурудза) та олійних культур надає їй потужний політичний важіль і формує сприятливий імідж, особливо через гуманітарну ініціативу «Grain from Ukraine» [70].

2. На відміну від західних держав і Росії (як правонаступниці імперських практик) Україна не має колоніального чи неокolonіального шлейфу. Це забезпечує високий рівень довіри та сприятливе історичне тло для подальшого просування своєї інформаційної політики(при наявності правильної стратегії) [4].

3. Високий рівень розвитку ІТ-сектору та досвід у сферах кібербезпеки, фінтеху та електронного урядування (Дія). Це пропозиція, яка вирішує реальні проблеми модернізації африканських країн, що швидко нарощують цифрову економіку, створюючи значний попит на передові технології. Оскільки Україна має потужний ІТ-сектор, вона може стати ключовим постачальником своїх розробок та експертизи. Київ здатен запропонувати Африці готові цифрові рішення у критично важливих сферах: від систем електронного урядування (наприклад, досвід «Дії») та

гарантування кібербезпеки до створення програмного забезпечення для бізнесу і впровадження інноваційних освітніх платформ [11].

4. Участь у місіях ООН (ДРК, Малі, Кот-д'Івуар) демонструє Україну як надійного партнера у сфері безпеки та стабільності, що може бути конвертовано у співпрацю з навчання кадрів та військово-технічне партнерство [11].

Слабкі Сторони (Weaknesses – W):

1. Порівняно невелика дипломатична/економічна мережа: навіть після відкриття посольств чисельність і ресурси дипломатичних представництв ще поступаються російським, китайським і навіть турецьким мережам [97]; це ускладнює просування великих проєктів.

2. Історичне ігнорування регіону призвело до того, що Україна змушена наздоганяти конкурентів, не маючи усталених політичних альянсів, окрім торговельних.

3. Відсутність державного експортного кредитування, м'яких позик або інвестиційних грантів. Це робить Україну неконкурентоспроможною проти КНР, РФ та Туреччини, які пропонують багатомільярдні інфраструктурні пакети. Логістичні обмеження та підрив портової інфраструктури – після 2022 року постачання великих обсягів товарів ускладнене: підвищені витрати, триваліший ланцюг поставок. Це знижує конкурентоспроможність у порівнянні з постачальниками, які мають стабільні логістичні коридори [71].

Можливості (Opportunities – O)

1. Політична агресія Росії створює ідеологічну нішу для України. Африканські країни, втомившись від авторитарних впливів та боргової залежності від КНР, шукають надійних і демократичних партнерів.

2. Швидка індустріалізація та урбанізація Африки відкривають зростаючі ринки для українського експорту, створюючи можливості для подальшої економічної взаємодії в таких секторах, як технології, енергетика та інфраструктура.

3. У зв'язку зі зростанням внутрішніх та регіональних конфліктів, існує попит на український досвід у сфері обслуговування старої військової техніки та нових оборонних технологій, що підвищує безпекове партнерство.

4. Африканська група складає кількісно найбільший блок голосів в ООН. Активізація діалогу дає Україні можливість отримати політичну підтримку у протидії російській агресії та просуванні власних резолюцій.

Загрози (Threats – T)

1. Росія активно використовує антизахідну пропаганду та фактор «ПВК Вагнера» для військово-політичного впливу. Китай залишається головним інвестором та кредитором, з яким Україна не може фінансово конкурувати.

2. Політична нестабільність у окремих країнах – перевороти, конфлікти і регіональні кризи – підвищують ризики для інвестицій та довгострокових контрактів; у деяких випадках це призводить до розриву дипломатичних відносин чи санкцій.

До прикладу, 6 серпня 2024 року уряд Нігеру через свого речника оголосив, що «в цілковитій солідарності з урядом і народом Малі» прийняв рішення «суверенно розірвати дипломатичні відносини між Республікою Нігер та Україною з негайним набранням чинності», як було зазначено на офіційному сайті МЗС Нігеру [86]. Подія була пов'язана з інцидентом у північно-східній Малі (район Тінзауатен) наприкінці липня 2024 року, коли туарезькі повстанці заявили про знищення підрозділів малійської армії та бійців російської ПВК «Вагнер». Київ ці звинувачення категорично заперечив, назвавши рішення Нігеру безпідставним і політично мотивованим. Подія відбулася на тлі зближення Нігеру, Малі та Буркіна-Фасо з Росією та віддалення від західних партнерів. Цей інцидент став символом політичної турбулентності в Сахелі й показав, наскільки вразливою залишається присутність України в африканському регіоні [86].

3. Необхідність направляти левову частку державних ресурсів на оборону обмежує фінансову та кадрову можливість розширення дипломатичної та комерційної присутності в Африці.

Для України, яка опинилася в центрі російської агресії, Африка є не просто ринком, а стратегічним імперативом. Київ має потужні внутрішні переваги: роль гаранта світової продовольчої безпеки та відсутність колоніального минулого, що ідеально протистоїть російській антизахідній пропаганді. Також Україна може запропонувати затребувані на континенті технології та експертизу у сфері ІТ та електронного урядування [55].

Проте, незважаючи на цей потенціал, Україні буде надзвичайно важко взяти повноцінну участь у гонці за вплив на континенті, адже головні суперники вже далеко попереду. Історичне нехтування Африкою протягом 1991–2014 років призвело до того, що на місці, де могла бути українська дипломатична та інвестиційна присутність, вже панують інші гравці. Китай домінує через масштабні інфраструктурні проекти та м'які кредити, Туреччина розширює торгівлю та військово-технічне співробітництво, а Російська Федерація агресивно використовує фактори антиколоніальної риторики та військовий вплив (ПВК) для підризу демократії та витіснення західних, а , отже, й українських позицій.

Обмежена дипломатична мережа України, брак фінансових інструментів та необхідність направляти левову частку державних ресурсів на оборону, лише посилюють цю конкурентну нерівність. Без негайного, добре фінансованого стратегічного переходу від епізодичної торгівлі до створення стійких політичних та інвестиційних альянсів, Україна ризикує залишитися лише сировинним постачальником, який не має реального голосу та впливу на континенті, що гратиме на руку її головному ворогу.

2.2. Африка в зовнішньополітичній стратегії України в 2014–2021 рр.: на периферії та в перспективі

Період з 2014 по 2021 рік у зовнішній політиці України став часом геополітичної переорієнтації, коли ключові дипломатичні, безпекові та фінансові ресурси були повністю спрямовані на протидію російській агресії та європейську/євроатлантичну інтеграцію. На цьому тлі Африканський континент залишався на периферії стратегічних пріоритетів, хоча і визнавався як важливий напрям із високим торговельним потенціалом. Формальне визнання значення Африки регулярно декларувалося, але не підкріплювалося адекватними ресурсами та систематичною присутністю.

У 2014 році було підписано та ратифіковано Угоду про Асоціацію між Україною та ЄС, що включала створення Поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі. Відтоді Україна активно гармонізує своє законодавство з нормами ЄС, проводить реформи в державному управлінні, правосудді та економіці. Так Європейський Союз поступово став головним торговельним партнером країни. Водночас Україна відмовилася від політики позаблоковості, обравши курс на вступ до НАТО. Розвивається співпраця з Альянсом у сфері оборони, стандартизації та безпеки.

У Конституції України закріплено стратегічний курс на членство в ЄС і НАТО, що стало важливим елементом стабілізації зовнішньополітичного напрямку. Основним завданням дипломатії у цей період стало формування міжнародної коаліції на підтримку України. Київ активно працював над запровадженням санкцій проти Росії, залучав підтримку ЄС, США, Канади, Великої Британії, Японії та інших країн. На майданчиках ООН, Ради Європи та ОБСЄ Україна послідовно відстоювала свою територіальну цілісність, засуджуючи російську агресію та окупацію українських територій [24].

Станом на 2015 рік єдина згадка на найвищому рівні містилася в Аналітичній доповіді Президента України, де Африка визначалася як джерело сировини та потенційний ринок збуту [35]. Стратегічні документи України, включаючи Стратегію національної безпеки, не містили жодних згадок про

Африку, а двостороння договірна база залишалася на стадії формування, стосуючись здебільшого торгівлі та військово-технологічної співпраці (далі – ВТС).

Інституційна співпраця була зосереджена на підтримці торговельних інтересів: КМУ виконував План сприяння експорту сільгосппродукції до Алжиру, Лівії, Судану, Кенії, Тунісу та Єгипту, а Мінекономрозвитку фіксувало перспективи нових ринків збуту (Південний Судан, Мозамбік, Алжир, Гана, Кот-д'Івуар) та ініціювало запровадження режиму вільної торгівлі з ЕКОВАС. Звітність МЗС переважно стосувалася реагування на надзвичайні події та терористичні акти на Африканському континенті.

На тлі цієї обмеженої залученості, були досягнуті важливі результати: під час голосування за Резолюцію ГА ООН №68/262 (27 березня 2014 р.) 18 африканських держав проголосували «за». Африканськими країнами було підтримано обрання України непостійним членом РБ ООН на 2016–2017 роки [35].

У 2015 році експорт до країн Африки склав 7,29% від загального експорту України, причому Єгипет був головним економічним партнером з експорту (73,6%) [35]. Головними партнерами з імпорту були ПАР (28,4%), Гвінея (20,1%) та Гана (19,7%) [35]. У тому ж році Україна закупила 250 тис. т антрацитового вугілля з ПАР та схвалила проєкт угоди про співробітництво в оборонній сфері з Намібією [35]. Україна продовжувала брати активну участь у миротворчих операціях ООН у п'яти країнах Африки (Ліберії, Кот-д'Івуарі, Республіці Конго, Судані та Південному Судані). Незважаючи на ці позитивні показники, слабкість стратегічного бачення та обмежена дипломатична присутність заклали основу для критичного відставання України від конкурентів у боротьбі за регіон [28].

У 2016 році зовнішня політика України щодо Африки характеризувалася визнанням її потенціалу, але збереженням периферійної ролі в стратегічних документах. Політичний інтерес залишався низьким: у програмах більшості партій Верховної Ради (ВРУ) проблеми

Субсахарської Африки були відсутні. Винятком була фракція БПП «Солідарність», чії депутати акцентували увагу на активізації партнерства. Найбільш системно інтерес просувала Ганна Гопко, Голова Комітету ВР у закордонних справах. Президент П. Порошенко неодноразово заявляв про плани розширити співпрацю [41]. В Аналітичній доповіді Президента за 2016 рік Африка була прямо названа ринком збуту для продукції військового призначення, було наголошено на участі України у виставках і економічних форумах в Північній Африці [1, с.134]; основними покупцями ВПК стали Ефіопія та Нігерія.

Нарощування інституційної співпраці проявилось в серії парламентських заходів, які закликали до ухвалення цілісної економічної моделі, а не фрагментарних законів. У листопаді 2016 року відбувся парламентський «круглий стіл» щодо розвитку торгово-економічної співпраці, де наголошувалося на потребі створення експортно-кредитного агентства. Негативним моментом була відсутність прямих згадок держав Африки у Плані пріоритетних дій уряду на 2016 рік. Це збіглося із закінченням терміну дії Програми співробітництва на 2013–2015 роки, і новий документ не був ухвалений [41].

Діяльність характеризувалася дефіцитом контактів на найвищому рівні (останні зустрічі були за президентства В. Ющенка). Міністр МЗС П. Клімкін провів зустрічі з головами МЗС Нігерії (березень 2016 року) та Сенегалу (листопад 2016 року). Делегація ДК «Укроборонпром» вела переговори щодо постачання зброї з представниками Кенії, Танзанії, Анголи, Нігерії, Республіки Конго та Мозамбіку під час виставки в ПАР [41]. Україна продовжувала участь у чотирьох місіях ООН: у ДРК, Південному Судані, Аб'єй та Ліберії (було виведено вертолітний загін із Кот-д'Івуару).

Відтак, результати були нерівномірними. Головним досягненням стало набуття Україною статусу держави-спостерігача при Африканському Союзі у 2016 році [41]. Водночас, солідарність африканських держав у

голосуванні в ООН щодо Криму знизилася порівняно з 2014–2015 роками, що було спричинено активною дипломатією Росії.

Економічні показники за 9 місяців 2016 року були наступними: експорт до країн Африки (без країн Магрибу) склав 7,8 % від загального українського експорту (на 7 % більше, ніж минулого року). Українські компанії продовжили закупівлі антрацитового вугілля з ПАР [41].

У 2017 році зовнішня політика України щодо Африки характеризувалася стратегічною пасивністю та збереженням периферійної уваги. Активність зосереджувалася на риториці: Президент П. Порошенко заявляв про інтерес до африканських ринків, підкреслюючи необхідність використання досвіду Мальти для просування української аграрної та машинобудівної продукції. Аналітична доповідь Президента вказувала на великий потенціал для співпраці у сферах будівництва інфраструктури, переробки агропродукції та енергетики, відзначаючи, що понад 30 країн Африки мають угоди про асоціацію з ЄС [2, с.250].

Інституційна співпраця знизилася у 2017 році, хоча Верховна рада України (далі – ВРУ) залишалася найбільш активною: під егідою Комітету у закордонних справах створено три групи дружби (з Ефіопією, ПАР та Нігерією) [42]. Стратегічне бачення було слабким: жодні державні документи, ухвалені у 2017 р., не містили згадок про Африку, крім Експортної стратегії України (2017–2021 рр.), де єдиною згаданою африканською країною був Єгипет. Політичні контакти підтримувалися переважно через керівництво ВРУ: уперше Київ відвідала делегація Сенату Кенії на чолі зі спікером, а міністр П. Клімкін провів зустріч з міністром МЗС Кенії [83]. Українська дипломатія відкрила два почесні консульства (на Сейшельських островах та в Мозамбіку), але три посольства (в ПАР, Анголі та Ефіопії) залишалися без призначених послів.

У рамках миротворчих місій ООН в Африці (ДРК, Ліберія, Судан/Південний Судан, Аб'ей) несли службу 382 українських військовослужбовці, а у сфері освіти понад 12000 громадян африканських

країн здобували освіту в українських університетах [42]. Однак, політична підтримка знизилася: лише три держави регіону (Ботсвана, Ліберія, Сейшельські острови) підтримали Україну під час голосування в ГА ООН за резолюцію щодо Криму (грудень 2017 року). Це свідчило про успіх активної російської дипломатії в регіоні [83].

У 2018 році регіон Субсахарської Африки залишався поза фокусом українських політичних сил, про що свідчила відсутність згадок про нього у програмних документах парламентських партій. Африканська проблематика у 2018 році лише епізодично порушувалася окремими народними депутатами (наприклад, щодо міграційної політики чи досвіду антикорупційних судів). Водночас, Аналітична доповідь Президента підтвердила, що розширення співробітництва з Африкою є важливою складовою зовнішньої політики, заснованою на економічному прагматизмі. Документ передбачав фокус на країнах, що забезпечують український експорт та інфраструктурні проекти, а також наголошував на необхідності встановлення тісних контактів із секретаріатом Африканської континентальної зони вільної торгівлі (44 країни) та інтенсифікації переговорів про ЗВТ з Нігерією та ПАР [3]. Крім того, Марокко пропонувалося використовувати як проміжну ланку поставок до Субсахарської Африки.

Міжінституційна співпраця була зосереджена на торгівлі й освіті. У квітні 2018 року урядово-ділова група на високому рівні відвідала Гану та Нігерію, провівши бізнес-форуми в Лагосі, Абуджі та Аккрі. Кабмін видав розпорядження про створення делегації для укладання угоди з Кенією про створення Спільної комісії з торгівлі. Вперше в історії двосторонніх відносин Міністр закордонних справ П. Клімкін здійснив офіційний візит до Кенії у травні 2018 року. Значним позитивом стало стратегічне закріплення африканського напрямку у двох урядових документах: Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України до 2028 р. та Плані заходів щодо реалізації Стратегії відродження

вітчизняного авіабудування до 2022 року. Обидва документи визначили країни Африки як пріоритетний ринок для експорту продукції ОПК, спецзасобів та модернізованих вертольотів Mi-2МСБ/Mi-8МСБ [5]. Це стало прямим наслідком зростання експорту до Африки після відмови від російського ринку.

За проаналізований період зафіксовано зростання українського експорту до країн Субсахарської Африки на 13%; частка регіону в загальній структурі експорту склала 2,5%, перевищивши 1 млрд доларів в абсолютних цифрах [42]. Сальдо торговельного балансу було позитивним для України і склало 489,3 млн доларів [42]. Найбільшими імпортерами українських товарів стали Сенегал, Нігерія, Ліберія, Ефіопія, Гана та Судан. Водночас на традиційних ринках (ПАР, Ефіопія, Кенія) українські позиції дещо послабилися.

Проте, голосування в ГА ООН за українську резолюцію щодо мілітаризації Криму (2018р.) підтвердило, що лише три держави (Ботсвана, Ліберія, Джибуті) підтримали Україну [42]. Це, а також закріплення російських приватних військових компаній у стратегічно важливих країнах (ЦАР, ДРК, Судан), свідчило про недостатність українських зусиль щодо підтримання партнерства. У цьому контексті Президент П. Порошенко підписав указ про надання гуманітарної допомоги Ємену, Судану та ДРК для подолання голоду. Студенти з Нігерії та Гани продовжували активно вступати до українських ВНЗ, що посилювало культурну співпрацю [42].

Під час виборів 2019 року більшість політичних сил України не приділяли уваги темі Африки. Винятком була партія «Сила і честь», чия представниця С. Андрущенко наголосила на стратегічному значенні континенту для України [43]. Окремі політики, як-от Ю. Сиротюк із ВО «Свобода», звертали увагу на приклад Руанди як успішної моделі розвитку. Водночас Верховна Рада IX скликання не сформувала жодної міжпарламентської групи зі зв'язків із країнами Африки.

Президент Володимир Зеленський у 2019 році неодноразово наголошував на потенціалі співпраці з Африкою, зокрема з ПАР, і заявляв про плани активізації економічної взаємодії з країнами континенту. Основним координатором африканського напрямку залишалося МЗС України, яке співпрацювало з МЕРТ, Мінагрополітики, МОН та іншими відомствами. У 2019 році було створено торговельний дім «Україна–Нігерія “NewSvit”», відкрито почесні консульства у Ліберії та Джибуті, а також проведено низку переговорів з Ефіопією, ПАР і Кенією [43]. Українська дипломатія просувала питання розвитку транспортних, аграрних і освітніх зв'язків. У стратегічних документах Україна вперше закріпила африканський напрямок як пріоритетний – зокрема, в Указі Президента № 837 та Стратегії розвитку експорту сільськогосподарської продукції до 2026 року [49]. Вони підкреслювали важливість африканських ринків у контексті зростання населення континенту.

Політичний діалог активізувався завдяки візиту делегації Кенії до Києва, переговорам щодо відкриття посольства та прямих авіарейсів. Україна також розвивала контакти з Ефіопією, Нігерією, Суданом і Мозамбіком. У гуманітарній сфері посольства сприяли проекту «Study in UA» та проведенню культурних заходів, як-от Український фестиваль у ПАР [43]. Попри позитивні зрушення, активність України в африканському напрямку залишалася обмеженою: брак політичних контактів високого рівня та відсутність послів у низці країн знижували ефективність співпраці. У торгівлі з регіоном спостерігалось зростання на 8,8%, а основними партнерами були традиційна «п'ятірка» – ПАР, Гана, Нігерія, Кенія та Сенегал [49].

У 2020 році в зовнішній політиці України відбулося суттєве зростання політичного інтересу до Африки, хоча це відбувалося здебільшого на рівні заяв. Президент В. Зеленський публічно заявив про необхідність освоєння економічного потенціалу африканських ринків, обіцяючи підтримку експорту та посилення дипломатичної присутності, а

Кабінет Міністрів підтримав потребу розширення економічної кооперації. Міністр Д. Кулеба назвав Африку пріоритетом, відзначивши її як центр уваги оновленої Ради експортерів та інвесторів [44]. Цей інтерес був підтверджений у парламенті створенням депутатських груп зв'язку з ПАР (лютий) та Ефіопією (липень).

Інституційна співпраця була спрямована на стратегічне бачення: Стратегія національної безпеки 2020 року згадала регіон, акцентуючи на економічному співробітництві та зміцненні партнерства з Кенією. МЗС розробило проєкт концепції «Африка як вектор зовнішньої політики України», а в аналітичному дослідженні «Концепція зовнішньої політики» Африці було присвячено цілий розділ [14, с.71-77]. Хоча були призначені посли у ПАР (квітень) та Нігерії (вересень), посади послів у Ефіопії, Сенегалі та Анголі залишалися вакантними, що гальмувало роботу. Ключовою подією стала перша участь делегації МЗС у роботі виконавчої ради Африканського Союзу (лютий), що продемонструвало готовність України до розвитку співпраці.

Незважаючи на зростання інтересу, пандемія COVID-19 мала вагомі негативні наслідки, призвівши до уповільнення політичного діалогу та скасування анонсованого турне Президента. У 2020 році обсяг українського товарного експорту до країн Субсахарської Африки скоротився на 2,1%; частка регіону у загальному обсязі експорту склала 1,9%, або 950 млн дол. США; сальдо торговельного балансу залишалось позитивним (+375 млн доларів США) [39].

Політична підтримка в ООН не зазнала істотних змін: лише Ботсвана, Ліберія та Південний Судан підтримали резолюцію щодо Криму. Був укладений перший договір страхування ризиків у рамках Експортно-кредитного агентства (ЕКА) для експортерів до Африки, що стало позитивним кроком. Водночас, через пандемічні обмеження кількість африканських студентів, які прибули на навчання, скоротилася у понад два рази. Станом на кінець 2020 року на континенті перебувало 278

українських миротворців у складі 4 місій ООН [39]. Таким чином, 2020 рік став роком усвідомлення стратегічної необхідності роботи на африканському напрямі, незважаючи на об'єктивні пандемічні та інституційні обмеження [39].

У 2021 році українська зовнішня політика щодо Африки продемонструвала суттєву, хоч і декларативну, активізацію на тлі незадоволеності Президента В. Зеленського недостатньою увагою до континенту, який він назвав ключовою точкою світового розвитку. Президент закликав до укладення угод про зони вільної торгівлі та збільшення інвестицій.

Міністр Д. Кулеба відніс Субсахарську Африку до ключових географічних пріоритетів Стратегії зовнішньополітичної діяльності та ініціював відкриття посольства у Гані та запровадження нових, економічно ощадливих форматів диппредставництв. Однак, у зазначеній стратегії 2021 року Африка не розглядається як окремий напрямок політики, а разом з країнами Близького Сходу, у підпункті про «Співробітництво з державами Близького Сходу та Африки» [32] Стратегія економічної безпеки до 2025 р. визнали Африку перспективним ринком для експорту та пріоритетом для розвитку зв'язків [39]. Фактична дипломатична мережа розширювалася за рахунок сумісництва послів, хоча стратегічно важливі посольства України в Ефіопії та Анголі залишалися без очільників.

Попри те, що турне Президента в Африку було перенесено, українська сторона суттєво наростила економічну діяльність. Обсяг товарного експорту до Субсахарської Африки зазнав суттєвого приросту (+35%); питома вага регіону у загальному експорті склала 2,7%, при цьому сальдо торговельного балансу залишалося позитивним: Гана (300 млн дол. США), Ефіопія (286 млн) та Кенія (214 млн) стали найбільшими покупцями української продукції [39]. Водночас, політична підтримка в ООН залишалася вкрай низькою: лише одна країна Субсахарської Африки (Гвінея-Бісау) підтримала резолюцію щодо мілітаризації Криму, що гостро

контрастувало з успіхом активної російської дипломатії. У гуманітарній сфері було реалізовано проєкт першої леді О. Зеленської із запровадження українськомовних аудіогідів у музеях Кенії та Руанди [39].

Підводячи підсумки, зазначимо, що до 2020 року зустрічі на найвищому рівні (Президент, Прем'єр-міністр) були відсутні. Діалог вели на рівні міністрів (Д. Кулеба, П. Клімкін) або їх заступників, що прямо відчило про *периферійний статус регіону Африки*. Наприкінці періоду риторика змінилася. Президент В. Зеленський заявив про необхідність освоєння економічного потенціалу та готовність до турне (скасовано через COVID-19). Міністр Д. Кулеба відніс Субсахарську Африку до ключових географічних пріоритетів та ініціював відкриття нових посольств та стратегії.

Найбільш активно на період 2014-2021 років розвивалися відносини з країнами, представленими у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2. Основні напрями взаємодії України з державами Африканського континенту (станом на 2014–2021 рр.)

Напрямок взаємодії	Регіони	Діяльність (приклади)	Країни
Стратегічні економічні партнери	Північна та Південна Африка	Домінуюча торгівля (агропродукція, метали), найбільші обсяги товарообігу, наявність посольств.	Єгипет головний імпортер зерна), ПАР (сировина, ВТС, вугілля), Алжир.
Політична взаємодія	Західна, Східна, Південна Африка	Важливість для ВТС, регіонального лідерства та політичної підтримки в ООН, наявність посольств або активний діалог.	Нігерія, Кенія, Ефіопія (фокус на освіті та ВТС).
Миротворча діяльність	Субсахарська Африка	Взаємодія підтримувалася переважно через миротворчі місії ООН та ситуативну торгівлю (наприклад, імпорту вугілля).	ДР Конго, Судан/Південний Судан (миротворчість), Гана, Мозамбік (нові ринки).

Продовження таблиці 2.2

Партнери по Зоні вільної торгівлі	Західна Африка	Запланований стратегічний інтерес (2020–2021 роки) щодо укладання угод про ЗВТ.	ЕКОВАС, Нігерія.
-----------------------------------	----------------	---	------------------

Джерело: *Українська призма: Зовнішня політика* [35-40].

Протягом 2014-2021 років кількість посольств України залишалася критично малою (близько 10 на 54 країни) і лише наприкінці 2021 року почалося розширення за рахунок сумісництва. Україна мала представництва у таких країнах – Алжир, Єгипет, Лівія (евакуйовано до Тунісу), Марокко, Туніс, ПАР, Нігерія, Кенія, Ефіопія, Сенегал (статус «хабового» на 2020 рік).

Для систематизації по рокам інформації, описаної в цьому підрозділі, пропонуємо ознайомитися з таблицею 2.3.

Таблиця 2.3. Еволюція африканського вектору зовнішньої політики України (2014–2021 рр.)

Рік	Ключові події та заяви (Політика, Стратегія)	Угоди та основні напрямки взаємодії
2014	18 африканських держав підтримали Резолюцію ГА ООН №68/262 (про територіальну цілісність): Бенін, Ботсвана, Габон, Гвінея, Кабо-Верде, Камерун, Лівія, Лесото, Мадагаскар, Малаві, Маврикій, Нігер, Нігерія, Сан-Томе і Принсіпі, Сейшельські Острови, Сьєрра-Леоне, Центральноафриканська Республіка, Чад	Українська дипломатія зосереджена на засудженні агресії РФ.
2015	Згадка про Африку як про джерело сировини та ринок збуту (Аналітична доповідь Президента).	В економічній сфері, ПАР – закупівля 250 тис. тон вугілля. ВТС: КМУ схвалив угоду про співробітництво в оборонній сфері з Намібією. Участь у 5 миротворчих місіях ООН.

Продовження таблиці 2.3.

2016	Україна набула статусу спостерігача в Африканському Союзі. П. Клімкін зустрівся з главами МЗС Нігерії та Сенегалу.	Заяви Президента про важливість розширення експорту. Укроборонпром провів переговори щодо зброї з Кенією, Нігерією, ПАР.
2017	Наголос на важливості використання досвіду для просування української агро- та машинобудівної продукції.	Візит делегації Сенату Кенії до Києва (вперше в історії). ДТЕК законтрактувала 675 тис. тон вугілля з ПАР.
2018	Фокус на економічному прагматизмі, необхідність контактів із AfCFTA та ЗВТ із Нігерією, ПАР у звіті Президента. У Стратегії ОПК Африка визнана пріоритетним ринком для експорту продукції оборонно-промислового комплексу та авіабудування.	П. Клімкін здійснив офіційний візит до Кенії.
2019	Рік інерції. Не було помітних зустрічей чи заяв.	Дипломатична присутність залишається на рівні 10 посольств на континенті.
2020	Заява про необхідність освоєння потенціалу та посилення дипломатичної присутності. Д. Кулеба назвав Африку пріоритетом.	Укладено перший договір страхування ризиків через Експортно-кредитне агентство (ЕКА). Призначено послів у ПАР та Нігерію.
2021	У промові Володимира Зеленського, він зазначив, що Африка – ключова точка світового розвитку. Заява про відкриття посольства у Гані та створення Африканської стратегії.	Статутний капітал ЕКА збільшено на 1,8 млрд грн. КМУ схвалив угоди про повітряне сполучення з Ефіопією та безвіз із Маврикієм та Сейшелами. Проект О. Зеленської (запуск україномовних аудіогідів у Кенії та Руанді).

Отже, в 2014–2021 роках відносини України з африканськими державами мали переважно епізодичний і несистемний характер. У цей період зовнішньополітична увага України була зосереджена насамперед на питаннях європейської та євроатлантичної інтеграції, а також на протидії російській агресії після анексії Криму й початку війни на Донбасі.

Африканський напрям залишався другорядним у зовнішній політиці, обмежуючись окремими дипломатичними контактами, участю в міжнародних миротворчих операціях та незначними торговельно-економічними ініціативами. Відсутність системного підходу, довгострокових стратегічних програм і активної дипломатичної присутності призвела до того, що Україна не змогла сформувати стійкі партнерські позиції на континенті. Як наслідок, відносини з більшістю країн Африки залишалися формальними, без суттєвого політичного чи економічного впливу.

2.3. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну як каталізатор поглиблення відносин України з державами Африки (2022–2025)

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року стало поштовхом для значного посилення зовнішньої політики України щодо Африки. До війни взаємодія України з континентом була обмеженою: лише кілька посольств і скромні торговельні зв'язки. Вторгнення виявило вразливість України до російського впливу в країнах Глобального Півдня, де Москва роками вибудовувала відносини через військову підтримку, видобуток ресурсів та антизахідну риторику.

У відповідь Київ розпочав активну дипломатичну кампанію, щоб протидіяти російським наративам, будувати альянси та заручитися підтримкою у війні. Це проявилось у розширенні дипломатичної присутності, гуманітарних ініціативах та безпековій співпраці, що зробило конфлікт каталізатором для поглиблення зв'язків. Станом на грудень 2025 року результати неоднозначні: помітні успіхи в партнерстві з продовольчої безпеки та підтримці в ООН, але є виклики через укорінений російський вплив, зокрема в регіоні Сахелю.

Африка – континент зі значним економічним потенціалом, який довгий період перебуває під російським впливом. Під час голосування в ООН у

березні 2022 року агресію РФ засудили лише 28 з 54 країн Африки [28]. Жодна країна регіону не доєдналася до санкцій проти Росії. Хоча, континент є важливим ринком для України, проте рівень відносин є недостатнім у порівнянні з російським рівнем і ця проблема загострюється через продовольчу кризу в регіоні спричинену російсько-українською війною.

Африка виявила себе переважно нейтральною стосовно війни Росії проти України і не поспішала долучатися до санкцій проти агресора. Більшість африканських країн розглядають цей конфлікт як віддалений як географічно, так і політично, і уникають втручання в нього. Через це, покращення іміджу України на континенті є важливою складовою сучасної дипломатії.

Нормативним підґрунтям для активізації українсько-африканських відносин можна вважати такі два документи – Стратегія розвитку відносин України з державами Африки [25] та Комунікаційна стратегія «Україна – держави Африки» [12]. На думку авторки магістерського дослідження, після прийняття цих документів почався процес структуризації політики стосовно регіону.

Основні положення *Комунікаційної стратегії «Україна – держави Африки»* можна узагальнити так:

- Україна прагне підвищити рівень поінформованості африканського суспільства, спростовуючи російські пропагандистські меседжі та формуючи власний позитивний образ на континенті;
- важливою складовою є зміцнення політичної та економічної стійкості через розширення дипломатичних контактів, розвиток торгівлі та культурних зв'язків з африканськими державами;
- одним із ключових напрямів співпраці визначено продовольчу безпеку: Україна бере активну участь у забезпеченні африканських країн зерном у межах ініціативи «Зерно з України» (Grain from Ukraine);

- виявлено необхідність враховувати специфіку кожного африканського субрегіону, зокрема, наявність місцевих інформаційних викликів та антиукраїнських наративів, які потребують адресного реагування;
- окремим пріоритетом є розширення дипломатичної присутності – відкриття нових посольств і представництв має сприяти ефективнішому діалогу та зміцненню партнерських відносин [12].

Як підкреслює МЗС України, документ має практичне спрямування. Він визначає не лише основні цілі, завдання та цільові аудиторії, а й подає ключові стратегічні наративи, рекомендації щодо комунікацій у конкретних країнах, перелік локальних мов для ефективного інформування, а також застереження щодо ризиків у сфері стратегічних комунікацій. Зокрема, у липні 2022 року указом Президента України Володимира Зеленського створено посаду Спеціального представника України з питань Близького Сходу та Африки [4].

Протягом 2022 року Президент України Володимир Зеленський провів 18 телефонних розмов з африканськими лідерами, дев'ять з яких – уперше в історії двосторонніх відносин (Гана, Гвінея-Бісау, ДРК, Замбія, Кот-д'Івуар, Малаві, Мозамбік, Нігер, Ботсвана) [37]. Дипломатичні контакти на різних рівнях здійснював міністр закордонних справ країни Дмитро Кулеба, провівши 35 телефонних розмов та зустрічей з африканськими візаві з початку 2022 року до середини 2023 року [11].

Відбулися такі знакові для встановлення відносин події, як візити африканських лідерів до України. 26 жовтня 2022 року Україну відвідав Президент Гвінеї-Бісау та чинний голова Економічного співтовариства країн Західної Африки Умаро Ембало [11]. Це стало першим офіційним візитом в Україну лідера держави Підсахарської Африки з 2004 року.

У 2022–2023 роках було проведено *активну медійну кампанію з просування інтересів України в Африці*, зокрема, у контексті протидії російській пропаганді. По-перше, Президент України Володимир Зеленський активізував співпрацю з Африкою: виступив на засіданні Бюро

Асамблеї Африканського Союзу та саміті Франкофонії, провів онлайн-зустріч із журналістами з Нігерії, ПАР, Кенії та Гани. По-друге, Міністр Дмитро Кулеба організував брифінги та інтерв'ю для медіа з кількох африканських країн. По третє, вперше в історії України спеціальний представник з питань Близького Сходу та Африки виступив на засіданні Ліги арабських держав [17]. Як наслідок системної роботи української влади – вперше жодна держава Африки не проголосувала проти резолюції ГА ООН «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» від 12 жовтня 2022 року [21].

У 2022 році підтримка України африканськими країнами була мінімальною. Однак, резонанс повномасштабного вторгнення змусив більшість держав континенту відійти від повного нейтралітету. Кількість позитивних голосів за декларативні резолюції зростає. Наприклад, резолюцію ES-11/1 «Агресія проти України» (березень 2022 року) підтримали близько 28-30 африканських держав, що стало значним прогресом порівняно з 19 країнами, які підтримали резолюцію щодо Криму у 2014 році. Аналогічний рівень підтримки був зафіксований і під час голосування за резолюцію «Територіальна цілісність України: відстоювання принципів Статуту ООН» (жовтень 2022 року) [3].

Ці результати свідчили про важливість принципів суверенітету та територіальної цілісності для африканських держав, багато з яких побоюються створення прецеденту безкарного порушення кордонів через їхнє власне колоніальне минуле. Проте, коли на голосування виносилися конкретні та практичні резолюції, підтримка різко знижувалася. Резолюцію про створення міжнародного механізму відшкодування збитків (репарацій) (листопад 2022 року) підтримали лише близько 14-16 держав, але ще меншу підтримку продемонструвало голосування за резолюцію «Безпека ядерних об'єктів України» (липень 2024 року) [28]. Така пасивна позиція відображає політику подвійних стандартів (африканські держави не хочуть, щоб конфлікту в

Україні надавали «винятковість» на тлі численних воєн в Африці) та небажання ризикувати економічними й військовими зв'язками з Росією [89].

Під час третьої річниці повномасштабного вторгнення Росії в Україну, 24 лютого 2025 року, Генеральна асамблея ООН ухвалила українську резолюцію під назвою «Просування всеосяжного, справедливого і тривалого миру в Україні», яка засуджує агресію РФ. Документ, ініційований Україною за підтримки Європейського Союзу, містить вимогу до Російської Федерації негайно та беззастережно вивести свої війська з усієї території України в межах міжнародно визнаних кордонів.

Резолюцію ES-11/7 підтримали 93 країни, 18 виступили проти, а решта утрималися або не брали участі в голосуванні (додаток Б.2). Африканські держави розділилися у своєму ставленні до документа:

- Підтримали («за») 13 країн: Кабо-Верде, Коморські Острови, Кот-д'Івуар, Джибуті, Єгипет, Гамбія, Ліберія, Маврикій, Нігерія, Сейшельські Острови, Сьєрра-Леоне, Сомалі, Туніс.
- Утрималися 23 країни: Алжир, Ангола, Ботсвана, Чад, Ефіопія, Габон, Гана, Гвінея, Кенія, Лесото, Лівія, Малаві, Мавританія, Мозамбік, Намібія, Руанда, Сан-Томе і Принсіпі, Сенегал, Південна Африка, Того, Уганда, Замбія, Зімбабве.
- Проголосували «проти» 9 країн: Буркіна-Фасо, Бурунді, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Малі, Нігер, Судан, Центральноафриканська Республіка.
- Не брали участі у голосуванні 9 держав: Бенін, Камерун, Конго (Браззавіль), Демократична Республіка Конго, Есватіні, Гвінея-Бісау, Мадагаскар, Марокко, Південний Судан [5].

Таким чином, позиція африканських країн виявилася доволі різномірною на початку 2025 року: частина держав підтримала територіальну цілісність України, інші – утрималися, демонструючи обережність через власні зовнішньополітичні пріоритети та зв'язки з Росією. Ці голосування наочно демонструють, що африканські держави орієнтовно розділилися на 3 групи:

Таблиця 2.4. Позиціонування африканських держав щодо резолюцій
Генеральної Асамблеї ООН щодо України (2022–2025 рр.)

Група	Характеристика позиції	Позиція держави	Країни
Послідовна підтримка	Підтримка більшості декларативних та гуманітарних резолюцій. Чітке засудження агресії РФ.	Голосують «ЗА» більшість резолюцій. Активні дипломатичні партнери України.	Ботсвана, Габон, Гамбія, Гана, Джибуті, Замбія, Демократична Республіка Конго (ДРК), Кабо-Верде, Коморські Острови, Кот-д'Івуар, Кенія, Лесото, Лівія, Ліберія, Маврикій, Малаві, Мавританія, Марокко, Нігер (раніше), Нігерія, Руанда, Сан-Томе і Принсіпі, Сейшельські Острови, Сьєрра-Леоне, Чад, Туніс.
Нейтралітет/ Утримання	Найбільша група. Утримання або відсутність на голосуванні за більшість конкретних резолюцій. Фокус на принципах Руху неприєднання.	Утримуються при голосуванні за репарації та обмеження прав РФ. Підтримують лише резолюції про територіальну цілісність.	Алжир, Ангола, Буркіна-Фасо, Бурунді, Ефіопія, Єгипет, Зімбабве (частіше), Екваторіальна Гвінея, Гвінея, Гвінея-Бісау, Камерун (частіше), Лесото, Мавританія, Малі (раніше), Мозамбік, Намібія, Південна Африка (ПАР), Південний Судан, Сенегал, Судан, Танзанія, Того, Уганда, Центральноафриканська Республіка (частіше).
Послідовне «Проти»	Голосують «ПРОТИ» більшості проукраїнських резолюцій. Мають тісні безпекові та економічні зв'язки з РФ.	Голосують «ПРОТИ». Деякі країни розірвали дипломатичні зв'язки з Україною.	Еритрея (незмінно проти), Зімбабве, Судан, Малі та Нігер (обидві розірвали дипломатичні відносини з Україною у 2024 році).

Джерело: складено авторкою

Реалізації українсько-африканського ренесансу сприяли інші події: призначення Максима Субха Спеціальним представником України з питань Близького Сходу та Африки (липень 2022 р.); чотири африканські турне очільника МЗС України Дмитра Кулеби, який відвідав Сенегал, Кот-д'Івуар, Гану, Кенію (жовтень 2022 року), Марокко, Ефіопію, Руанду, Мозамбік, Нігерію (травень 2023 року), Екваторіальну Гвінею та Ліберію (липень 2023 року) та ПАР (листопад 2023 року) [11]. Важливим у цьому аспекті було африкансько-близькосхідне турне міністра закордонних справ України Андрія Сибіги, який у жовтні 2024 року побував у Омані, Анголі, Єгипті та ПАР [11].

Серед результатів африканського турне Міністра Дмитра Кулеби 1–10 жовтня 2022 року виділимо такі: домовленість про візити до України Президента Сенегалу і Міністерки закордонних справ Кот-д'Івуару; рішення про відкриття Посольства України в Гані та розробку «дорожньої карти» розвитку українсько-ганійських відносин; низка бізнес-форумів; підписання меморандумів про взаєморозуміння між Радою експортерів та інвесторів при МЗС України та відповідними африканськими інституціями [17].

За даними Міністерства закордонних справ України, пріоритетною є економічна співпраця з Африкою. Доказом цього є наступні показники. Так, у 2019 році загальний обсяг торгівлі між Україною та африканськими країнами становив близько 6 млрд доларів США, проте в 2020 році він знизився до 4,5 млрд доларів США через перебої, спричинені пандемією COVID-19 [100].

За даними Державної митної служби України, у 2024 році товарообіг із африканським регіоном склав 4 млрд доларів США, що відображало зростання на 65,8 %; при цьому експорт покращився на 75,2 % до 2,9 млрд доларів США, а імпорт збільшився на 43,4 % і досяг 1 млрд доларів США, як видно з таблиці 2.5.

Таблиця 2.5. Динаміка двосторонньої торгівлі товарами між Україною та країнами Африки за період 2021–2024 рр. та січень-квітень 2025 р. [19]

Показники	Роки				
	2021	2022	2023	2024	2025*
Товарообіг	6,8	2,7	2,4	4,0	1,5
Зміна до відповідного періоду попереднього року, %	40,2	-60	-12,2	65,8	6,6
Експорт	5,6	2,1	1,7	2,9	1,1
Зміна до відповідного періоду попереднього року, %	38,8	-62,1	-21,2	75,2	5,1
Імпорт	1,2	0,6	0,7	1,0	0,4
Зміна до відповідного періоду попереднього року, %	47,3	-50	20	43,4	10,8
Сальдо	4,4	1,5	1,0	1,9	0,7

Джерело: Національний інститут стратегічних досліджень [14]

Основні статті українського експорту до Африки у 2024 р.: зернові культури (пшениця, кукурудза, ячмінь) – 59,3% (1,7 млрд доларів); насіння олійних культур (переважно соєві боби) – 10,9% (321 млн доларів); жири та олії (соняшникова, соєва) – 9,3% (274 млн доларів); чорні метали – 6,9% (203 млн доларів); цукор та кондитерські вироби – 3,7% (110 млн доларів). Основні статті імпорту з Африки: паливно-енергетичні товари (нафтопродукти, антрацит, газ) – 18,3%; какао та продукти з нього – 14,1%; їстівні плоди та горіхи – 8,1%; добрива – 7,1%; мінеральні продукти (сіль, фосфати) – 5,6% [6]. У січні–квітні 2025 року зовнішня торгівля товарами з африканськими країнами також показувала позитивну динаміку: зросли як обсяги торгівлі, так і їхня питома вага в загальному експорті, яка склала 8,5%, тоді як частка Африки в імпорті залишилася майже на рівні 1,7% [14].

Таблиця 2.6. Питома вага країн Африки в загальному обсязі експорту та імпорту товарів протягом 2021–2024 рр. і перших чотирьох місяців 2025 р.

Період	Питома вага країн Африки в загальному обсязі експорту товарів з України, %	Питома вага країн Африки в загальному обсязі імпорту товарів до України, %
2021	8,2	1,6
2022	4,8	1
2023	4,6	1,1
2024	7	1,4
2025*	8,5	1,7

Джерело. Національний інститут стратегічних досліджень [11].

Дипломатична активність України в регіоні також значно зросла за період повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Президент Володимир Зеленський у 2023–2024 роках проголосив Африку одним із ключових напрямів зовнішньої політики, активно беручи участь у форумах та зустрічах із лідерами африканських країн. У цей період Україна відкрила нове посольство в Гані та розпочала процес створення представництва в Мозамбіку, яке станом на грудень 2025 активно функціонує. Це свідчить про прагнення держави зміцнити дипломатичну присутність на континенті та розширити можливості для економічного і культурного співробітництва.

Особливої уваги заслуговує партнерство з Ганою, де укладено угоду про фінансування виробництва українських безпілотників та підтримку національної безпеки Гани, що є прикладом стратегічного співробітництва та взаємної вигоди. Водночас деякі країни Африки демонструють більш складну динаміку: у серпні 2024 року Малі розірвала дипломатичні відносини з Україною, мотивуючи це причетністю Києва до бойових дій

у регіоні. Україна відреагувала на це рішення, підкресливши негативну роль групи Вагнера та неприйнятність поспішних висновків [15].

У 2023 році В.Зеленський провів перемовини з делегацією представників держав Африки, до складу якої входили президенти ПАР, Замбії, Союзу Коморських островів, Сенегалу, Єгипту, а також спеціальні представники президентів Демократичної Республіки Конго та Уганди. Під час візиту члени делегації також побували у деокупованому м. Буча, що мало метою вплинути на їх сприйняття російської агресії. Для продовження комунікації та співпраці у питаннях досягнення миру та розв'язанні продовольчих проблем представників цих держав було запрошено до спільної роботи над конкретними пунктами формули миру, участі в Глобальному саміті миру [126].

Відбувається і міжпарламентська взаємодія з Африканським континентом. Українська делегація взяла участь у 145-й, 146-й та 147-й Асамблеї Міжпарламентського Союзу. Особливо важливими були 145-а та 147-а Асамблеї, адже вони проходили в африканських країнах. Українські парламентарі мали змогу поспілкуватись зі своїми африканськими колегами та налагодити комунікацію. Після закінчення 145-ї Асамблеї Міжпарламентського Союзу, яка відбувалася у Руанді, парламентська делегація України також відвідала Мозамбік. Під час 146-ї Асамблеї Міжпарламентського Союзу, яка відбувалась у Бахрейні, парламентська делегація України провела низку офіційних та неформальних двосторонніх зустрічей з представниками держав Африки (Гана, Кенія, Кабо-Верде) [81]. Зауважимо, що міжпарламентська дипломатія – це особлива форма міжнародної комунікації й оцінити її ефективність не завжди просто, оскільки парламент не має повноважень у здійсненні зовнішньої політики. Проте у випадку з Україною міжнародна комунікація на рівні парламентарів здатна значно вплинути на формування позитивного іміджу України та протидії російській пропаганді. Спілкування українських парламентарів з

африканськими колегами може сприяти розвінчуванню міфу про панування неонацистів в Україні, який послідовно поширює росія [37].

Станом на кінець 2025 року функціонують дипломатичні представництва України в 29 африканських країнах: Алжир; Ангола; Бенін; Ботсвана; Гана; Гвінея; Гвінея-Бісау; Демократична Республіка Конго (ДРК); Ефіопія; Єгипет; Зімбабве; Камерун; Кенія; Коморські острови; Кот-д'Івуар; Лівія; Мавританія; Марокко; Мозамбік; Нігерія; Руанда; Сейшельські острови; Сенегал; Судан; Сьєрра-Леоне; Танзанія; Туніс; Уганда; Чад [4]. Це є істотним прогресом у налагодженні двосторонніх відносин України з країнами Африки, адже на початок 2022 року таких представництв було лише 10: у Єгипті, Алжирі, Марокко, Лівії, Нігерії, Ефіопії, ПАР, Кенії, Анголі та Ліберії (останнє – закрито в 2021 році).

Максима Субха було призначено спеціальним представником України в цьому регіоні в 2022 році. Це пояснюється не лише потребою у збільшенні української присутності на континенті й посиленні інформаційної складової нашої зовнішньої політики в контексті російсько-української війни, а й необхідністю співпраці з державами регіону, як перспективними економічними партнерами [26].

Надзвичайно гостро наразі постає питання продовольчої кризи. Африканські країни, які імпортують 50% своєї пшениці з Росії та України, відзначили зростання цін на 71% березня 2023 року. Росія постійно маніпулює питаннями світової продовольчої кризи. Вона «виходить» та «повертається» до зернової угоди, обстрілює українські склади зі зерном. Незважаючи на санкції Заходу, російський експорт зерна виграв від блокади українського експорту. Згідно зі статистичними даними Міжнародної ради по зерну, частка Росії у світовому експорті пшениці зросла до 22,3% у 2022 році з 16,6% роком раніше, торгуючи, в тому числі зерном, вкраденим з українських окупованих територій [19].

Попри те, що більшість африканських країн залишаються лояльними до Москви, попри російське вторгнення в Україну, але при цьому Африка

найбільше постраждала від розірвання зернової угоди. «Рішення Росії вийти із зернової угоди – це ніж у спину глобальної продовольчої безпеки, крок, який неспівмірно важко відіб'ється на країнах Африканського рогу, які й без того страждають від наслідків посухи», – заявив міністр закордонних справ Кенії Корір Сінг'Оей через день після того, як Москва вийшла з угоди [17].

Під час зустрічі з африканськими лідерами у 2023 році, які були обурені розривом зернової угоди, Володимир Путін виявив готовність надати гуманітарну допомогу та запропонував поставити безкоштовне зерно. Він сказав: «Для більшої конкретності, ми готові протягом наступних трьох-чотирьох місяців безкоштовно надати Буркіна-Фасо, Зімбабве, Малі, Сомалі, Центральноафриканську Республіку та Еритрею по 25-50 тисяч тонн зерна. Ми також покриємо витрати на доставку цього зерна до споживачів» [13]. Пропозиція Путіна про надання гуманітарної допомоги значно менша за ту, яку Україна поставила, експортуючи майже 33 мільйони тонн зернових на рік за даними ООН [13].

У 2023-2024 роках поставки пшениці з ЄС до країн Північної Африки зменшилися на 25%, а Близького Сходу – на 60%, тоді як РФ нарощує експорт свого зерна в ці регіони. Про це ідеться у звіті FAS USDA «Зерно: світові ринки та торгівля», оприлюдненому у квітні [19].

Проте гуманітарна діяльність України як надійного партнера з забезпечення продовольчої безпеки в Африці продовжилася, у тому числі у рамках «Ініціативи з безпечного транспортування агропродукції через Чорне море» (зерновий коридор). У рамках програми «Grain from Ukraine» впродовж 2023 року відправлено вантажі з пшеницею до Ефіопії (90 тис. тонн), Сомалі (25 тис. тонн), Кенії (25 тис. тонн) та Нігерії (25 тис. тонн) [17]. У Кенії в церемонії отримання української пшениці (21.03.2023) взяли участь Надзвичайний і Повноважний Посол А. Праведник, Заступник Президента Кенії Р. Гачагуа, а також інші посадовці Кенії, посли та дипломатичні представники країнодонорів і представники

партнерських організацій (ООН, ФАО). Крім того, Кенія стала першою країною Африки, де було презентовано проєкт «Стіна» української агенції «Порт», а саме відбулося урочисте відкриття муралу «Зерна культури», створеного спільно художниками з України та Кенії [35].

У 2025 році Україна продовжує розвивати ініціативу «Зерно з України», яка еволюціонувала від гуманітарної допомоги до стратегічних планів створення постійних зернових хабів в Африці для стабілізації продовольчих поставок і зменшення залежності від російського експорту. Ці хаби передбачають створення логістичних центрів у портах для зберігання, переробки та розподілу зерна, що допоможе боротися з голодом у регіонах, залежних від імпорту. Наприклад, у 2023 році було анонсовано створення хабу в порту Момбаса (Кенія), який мав вирішити продовольчі кризи в Східній Африці, спричинені посухою, конфліктами та війною в Україні [57].

Станом на 2025 рік, ця ініціатива розширюється: Україна експортувала майже 10 мільйонів тонн зерна до Африки у 2024 році (майже вдвічі більше, ніж у попередньому), а через програму «Grain from Ukraine» (за підтримки ЄС та США) доставлено близько 300 000 тонн допомоги до 12 країн, включаючи Конго, Ефіопію, Сомалі, Нігерію, Кенію та Судан, охопивши 8 мільйонів людей [57]. Переговори ведуться щодо довгострокових угод з агросектору та продовольчої безпеки, зокрема з Демократичною Республікою Конго. Президент Зеленський заявив про плани будівництва хабів в Африці для заміни російського впливу, поєднуючи це з пропозиціями оборонних послуг після війни. Мета – не лише гуманітарна, а й геополітична: необхідно позиціонувати Україну як надійного партнера, протидіючи російським поставкам добрив і зерна, які Москва використовує для пропаганди [57].

Отже, активні зусилля щодо налагодження відносин України з Африкою мають свій результат. Україна може бути цікава державам континенту з прагматичної точки зору як надійний партнер у сфері аграрного виробництва

та постачання продовольства, зокрема зернових, олійних культур і добрив; як держава з потужним досвідом у галузях машинобудування, енергетики, будівництва інфраструктурних об'єктів, освіти й медицини. Крім того, африканські країни розглядають Україну як важливого союзника у забезпеченні продовольчої безпеки, оскільки саме українська аграрна продукція відіграє значну роль у формуванні світових продовольчих ринків.

Разом із тим, Київ зіткнувся і з викликами. Росія зберігає потужну присутність у країнах Сахелю, ЦАР, Судані та Малі, де вплив здійснюється через приватні військові компанії, пропаганду та економічні угоди. Події 2024 року, коли Нігер розірвав дипломатичні відносини з Україною на знак солідарності з Малі, свідчать про те, що російські наративи досі мають значний вплив у певних регіонах континенту. Попри відсутність доказів прямої участі України, подію активно використали російські пропагандистські ресурси для формування образу України як «інструмента Заходу» в регіональних конфліктах. Цей випадок продемонстрував, наскільки глибоко російські наративи проникли у політичну свідомість частини африканських еліт і як Москва системно підриває довіру до Києва через дезінформаційні кампанії [9; додаток Б.2].

Додатковим викликом для України стала ситуація з незаконним візитом послів Республік Бурунді, Гвінеї та Чаду до тимчасово окупованого Криму у вересні 2024 року. За повідомленням Міністерства закордонних справ України, цей візит, організований Росією, мав на меті легітимізувати окупацію української території та створити ілюзію міжнародного визнання російського контролю над півостровом [11]. МЗС України оприлюднило офіційний протест, наголосивши, що такі дії є порушенням суверенітету та територіальної цілісності України, а також норм міжнародного права. Українська сторона підкреслила, що ці дипломати діяли всупереч офіційній позиції своїх урядів і закликала відповідні держави надати пояснення та вжити дисциплінарних заходів [11].

Попри сильні взаємозв'язки країн континенту з Росією, поступово стає помітною позитивна динаміка у відносинах України й африканських країн і зроблені певні важливі зрушення. У 2025 році відносини України з Південно-Африканською Республікою значно поглибилися завдяки дипломатичним зусиллям президента Сіріла Рамафоси, який, попри теплі особисті зв'язки з Путіним (називав його «дорогим союзником» і «цінним другом» на саміті БРІКС 2024 року), почав активніше просувати мирні переговори, що можна інтерпретувати як непряму критику російської позиції. Рамафоса підкреслив, що ПАР – це «єдина країна», здатна спілкуватися з Зеленським, Путіним і Трампом з повагою, пропонуючи тристоронню зустріч для припинення війни без передумов [112].

У вересні 2025 року Рамафоса заявив про необхідність зустрічі Зеленського та Путіна, працюючи над її організацією, і наголосив на терміновості лідерських переговорів для сигналу про закінчення конфлікту. Після візиту Зеленського до ПАР у квітні 2025 року ПАР уперше з початку війни проголосувала за резолюцію ООН, яка визнає дії Росії як повномасштабне вторгнення, що свідчить про зсув від нейтралітету. Під час телефонних розмов з Путіним Рамафоса висловив підтримку дипломатії для врегулювання «української кризи» [113]. Зеленський подякував за готовність ПАР прийняти зустріч і за участь у мирному процесі, підкресливши відкритість до будь-якого формату з Росією, але закликав Глобальний Південь тиснути на Москву. Ці зусилля посилюють зв'язки: ПАР пропонує «човникову дипломатію», а Україна бачить у ній посередника для зменшення російського впливу в Африці [113].

Намагаючись знайти шляхи вирішення російсько-української війни через переговори, африканські країни сформували делегацію, яка відвідала Україну та Росію в червні 2023 року. Африканська мирна ініціатива стала однією з небагатьох спроб Глобального Півдня втрутитися в конфлікт, мотивована насамперед продовольчою кризою в Африці через порушення експорту зерна з Чорного моря. Хоча місія не призвела до прориву, вона

підкреслила прагнення Африки до активної ролі в глобальній дипломатії. Станом на грудень 2025 року ініціатива залишається переважно неактивною, хоча окремі країни, зокрема ПАР, продовжують дипломатичні зусилля [122].

Склад делегації відображав політичну та географічну різноманітність континенту: Єгипет (Північна Африка), Сенегал (Західна), Уганда та Коморські Острови (Східна), ПАР і Замбія (Південна). ПАР, Сенегал та Уганда уникали засудження Росії, тоді як Єгипет, Замбія та Комори голосували проти РФ у резолюціях ГА ООН [83]. Ініціатива, схвалена Африканським Союзом, демонструвала «африканську активну невіривняність» – нейтральну позицію, орієнтовану на мир [81].

Місія відбулася 16–17 червня 2023 року. У Києві делегація зустрілася з В. Зеленським; під час візиту стався ракетний обстріл. Президент України привітав ініціативу, але наголосив на неможливості переговорів без виведення російських військ, критикуючи акцент африканських лідерів на економічних наслідках для Африки [41]. У Москві (Санкт-Петербург) зустріч з В. Путіним пройшла без конкретних угод: російський лідер заперечував блокування зернового експорту та вплив війни на африканські ринки [124].

Місія не призвела до значних зрушень: ні Україна, ні Росія не погодилися на ключові компроміси. Критики в Африці та за кордоном називали її «егоїстичною» або «піар-акцією», оскільки акцент на африканських проблемах (як-от зростання цін) здавався нечутливим до втрат у Європі. У ПАР Рамафосу критикували за нейтральність, яка нібито схиляється до Росії. Однак місія підкреслила африканську агентивність і посилила дискусії про роль континенту в глобальних конфліктах [99]. Розглянута ініціатива африканських країн є історичною, адже раніше подібних дій щодо країн інших регіонів не було. Основної мети поїздки країни не досягли, адже обидві країни заявили, що вони не сядуть за стіл переговорів без певних основних попередніх умов [81].

Важливою також є можливість співпраці у сфері цифрових технологій, оборонно-промислового комплексу та підготовки кадрів: українські

університети можуть стати привабливим освітнім майданчиком для студентів із Африки. Для багатьох африканських держав привабливою є й позиція України як держави, що прагне до демократичного розвитку, інтеграції у світові ринки та міжнародні організації, що створює простір для політичного діалогу та партнерства на рівних [4].

Виокремлюючи головні дипломатичні дії та аналізуючи їхній вплив на відносин України та держав Африки, представимо хронологічну таблицю 2.7.

Таблиця 2.7. Хронологія ключових дипломатичних подій України в Африці та їхній вплив на двосторонні відносини (2022–2025 рр.)

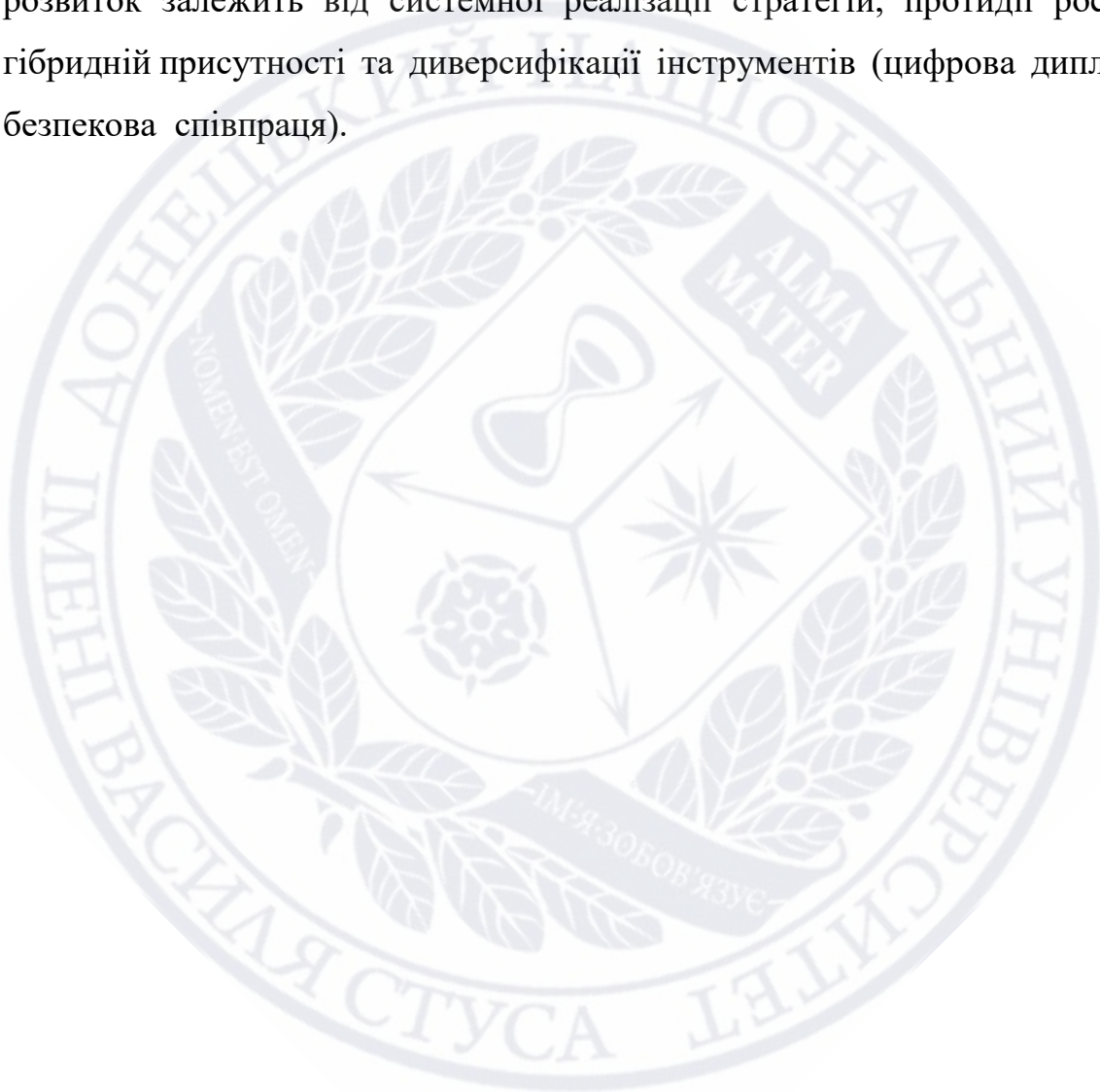
Рік	Ключові дипломатичні дії	Вплив на відносини
2022	Початкові контакти через дефіцит зерна; запуск ініціативи «Зерно з України».	Вирішила нагальні продовольчі кризи в країнах, таких як Ефіопі та Сомалі, сприяючи вдячності та відкриваючи двері для переговорів.
2023	Відкриття посольств у Гані, Кот-д'Івуарі та Ботсвані; африканська мирна місія до Києва та Москви.	Змінила погляди деяких африканських лідерів, зокрема Сіріла Рамафоси з ПАР, який почав обговорювати економічні наслідки.
2024	Безпекова співпраця в Судані та Демократичній Республіці Конго (далі ДРК); звинувачення України в підтримці бойовиків у Сахелі призвели до розриву відносин з Малі та Нігером.	Змішані результати: прогрес у Східній Африці, але напруженість у Західній Африці через російські звинувачення.
2025	Плани щодо зернових хабів і розгортання українських сил безпеки; поглиблення зв'язків із ПАР після критики Путіна Рамафосою.	Потенціал для зменшення російської присутності, з перспективою участі України у повоєнній відбудові Африки.

Таким чином, аналіз основних факторів розвитку відносин України з державами Африканського континенту показав, що до 2014 року взаємодія була епізодичною та інерційною, обмежуючись миротворчими операціями ООН (Ліберія, ДР Конго, Малі та ін.), ситуативною торгівлею та мінімальною дипломатичною присутністю. Миротворча діяльність України стала ключовим каналом м'якої сили, формуючи позитивний імідж і закладаючи основу для контактів. Водночас російська присутність, побудована на радянській спадщині та антиколоніальній риторичі, створювала значні виклики. SWOT-аналіз виявив сильні сторони України (відсутність колоніального минулого, роль у продовольчій безпеці, ІТ-експертиза) та слабкості (обмежена дипломатична мережа, брак фінансових інструментів), а також можливості (попит на диверсифікацію партнерів) і загрози (російська пропаганда та військовий вплив).

У 2014–2021 рр. африканський напрям залишався на периферії зовнішньої політики України: фокус на євроінтеграції та протидії агресії РФ затьмарив системну роботу з Африкою. Попри декларативне визнання потенціалу (експорт зерна, ВТС), брак стратегій і ресурсів призвів до відставання від конкурентів (Росія, Китай, Туреччина). Таблиці 2.2 та 2.3 ілюструють обмеженість контактів і нерівномірність економічної взаємодії.

Повномасштабне вторгнення РФ 2022 року стало каталізатором активізації: війна оголила конкуренцію за Глобальний Південь, змусивши Україну перейти до проактивної дипломатії. Ключовими інструментами стали продовольча дипломатія («Grain from Ukraine»), розширення посольств (до 29 станом на 2025 рік), африканські турне міністрів та стратегічні документи МЗС. Голосування в ГА ООН (таблиця 2.4) свідчать про поділ африканських держав на прихильників, нейтральних і проросійських, з тенденцією до зростання підтримки принципів територіальної цілісності. Африканська мирна ініціатива 2023 року та плани зернових хабів (2025) підкреслили роль України як відповідального партнера.

Таблиця 2.7 демонструє хронологію ключових дій і змішані результати: успіхи в Східній та Південній Африці (зернові поставки, діалог з ПАР) контрастують із втратами в Сахелі (розрив з Малі та Нігером). Загалом період 2022–2025 рр. ознаменував перехід від маргінальності до стратегічної значущості африканського вектору, створивши основу для використання м'якої сили в конкуренції за підтримку Глобального Півдня. Подальший розвиток залежить від системної реалізації стратегій, протидії російській гібридній присутності та диверсифікації інструментів (цифрова дипломатія, безпекова співпраця).

РОЗДІЛ 3

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВ СВІТУ ЩОДО АФРИКИ

У цьому дослідженні виділено дві основні групи держав, що реалізують власні «африканські стратегії», – «традиційні» та «нові» гравці. Критерієм для такого поділу є тип історичної та політичної взаємодії з континентом, який визначає характер, інструменти та риторику сучасної присутності кожної групи в Африці.

Першу групу становлять «традиційні гравці» – насамперед Франція, Велика Британія та США. Ці держави мають тривалу історію колоніальної або постколоніальної взаємодії з африканськими країнами, у ході якої формували політичний і економічний порядок континенту. Їхні стратегії зберігають риси багаторівневої присутності: поєднання військово-безпекового впливу (зокрема через операції Франції в Сахелі або британські тренувальні місії), політичного патронажу (через підтримку демократичних інституцій, прав людини, реформ управління) та економічного контролю (через інвестиційні механізми, кредитування та участь у видобуткових галузях). Однак, попри офіційну риторику партнерства, у цих стратегій зберігаються елементи неокolonіалізму – залежність африканських держав від західного капіталу, технологій та безпекової допомоги. Це породжує подвійне ставлення серед африканських еліт: із одного боку, прагнення зберегти підтримку сильних партнерів, з іншого – бажання звільнитися від історичного патерналізму.

Другу групу складають «нові гравці» – Китай, Індія та Росія, які не мали колоніальної історії в Африці, але за останні два десятиліття суттєво активізували свій вплив. Їхні стратегії базуються на прагматичному підході, орієнтованому на взаємовигідну співпрацю, доступ до природних ресурсів, розширення ринків збуту й отримання політичної

підтримки в міжнародних організаціях. Китай діє через масштабні інфраструктурні та кредитні програми в межах ініціативи «Один пояс, один шлях»; Індія – через інвестиції у сферу фармацевтики, освіти та цифрових технологій; Росія – переважно через військову співпрацю, постачання зброї та приватні військові компанії.

Усі три держави апелюють до риторики «південної солідарності» та спільного антиколоніального минулого, позиціонуючи себе як альтернативу західній моделі розвитку. Проте за цими деклараціями часто стоїть жорсткий геоекономічний розрахунок – прагнення зміцнити політичні позиції та забезпечити довгостроковий контроль над ресурсами.

Поділ на «традиційних» і «нових» гравців дає змогу побачити, що сучасна Африка є простором зіткнення двох логік впливу: постколоніальної, заснованої на збереженні історичних зв'язків і контролю, та постглобалістської, зорієнтованої на прагматизм, економічний інтерес і політичний плюралізм. Цей процес формує нову архітектуру міжнародних відносин, у якій африканські країни дедалі активніше використовують конкуренцію зовнішніх сил для власної вигоди – отримуючи вигідні кредити, військову допомогу чи інфраструктурні інвестиції.

З огляду на цю динаміку, Україна постає як особливий актор: не маючи колоніального минулого на континенті, вона може вибудовувати партнерство з африканськими державами на основі взаємоповаги, історичного досвіду боротьби за незалежність і спільних гуманітарних цінностей. Така позиція відкриває можливість для Києва стати частиною нової хвилі «альтернативних» партнерів Африки, які прагнуть рівноправного діалогу, а не домінування.

3.1. Традиційні західні актори: кейс Франції, Великої Британії та США

3.1.1. Французька стратегія в Африці: від «*Françafrique*» до нових форматів співпраці

Франція як один із провідних західних акторів традиційно зберігала значний вплив в Африці через *концепцію* «*Françafrique*» – мережу політичних, економічних і військових зв'язків із колишніми колоніями, переважно в Західній та Центральній Африці. Ця стратегія сформувалася після деколонізації 1960-х років і включала контроль над ресурсами, валютними резервами (через франк CFA) та безпековими структурами. Однак з 2022 року на тлі глобальних криз (війна в Україні, продовольча небезпека) та регіональних змін (перевороти в Сахелі), Франція переживає значну трансформацію політики щодо Африки. Станом на грудень 2025 року стратегія еволюціонує від домінування і військової присутності до акценту на економічних партнерствах, багатосторонній співпраці та розвитку, але стикається з критикою за неокolonіальну інерцію та втрату впливу на користь конкурентів, таких як Росія та Китай [58].

Французька стратегія в Африці довгий час спиралася на військову присутність для забезпечення стабільності та захисту інтересів (наприклад, операція «Бархан» у Сахелі з 2014 року, яка залучала понад 3000 військових для боротьби з тероризмом) [48]. Однак з 2022–2023 років Париж ініціював відступ, реагуючи на антифранцузькі настрої, перевороти та вимоги африканських урядів. До 2025 року Франція втратила бази в шести країнах: Буркіна-Фасо, Малі, Нігері, Чаді, Сенегалі та Кот-д'Івуарі (останній оголосив про вивід військ 1 січня 2025 року після модернізації власних сил).

Це призвело до реорганізації: бази в Кот-д'Івуарі та Габоні перетворено на тренувальні центри, а партнерства з Сенегалом і Чадом адаптовано під місцеві потреби [48]. Згідно з Національним стратегічним оглядом 2025 року (RNS 2025), Франція переходить до «гнучких

партнерств», фокусуючись на навчанні, постачанні обладнання та розвитку спроможностей африканських армій, а не на прямому втручанні. Новий підхід Франції включає багатосторонні ініціативи через ЄС (наприклад, EUSDI в Гвінейській затоці) та ООН з акцентом на протидію гібридним загрозам (кібератаки, дезінформація від Росії та Китаю). Париж зберігає присутність у Джібуті (TCMD) для захисту інтересів у регіоні, але загалом стратегія спрямована на уникнення «антифранцузьких кампаній» конкурентів, позиціонуючи Францію як «привілейованого суверенного партнера» без поступок у правах людини. Критики, як прем'єр-міністр Сенегалу Усман Сонко, називають це провалом, оскільки операції на кшталт «Бархан» погіршили безпеку, не забезпечивши суверенітет Африканських держав [94].

Франція намагається компенсувати втрату військового впливу посиленням економічних зв'язків. У 2025 році Париж прагне досягти 0,7% ВВП на офіційну допомогу розвитку (ODA), з пріоритетом для найбільш вразливих африканських країн, особливо в Сахелі та Східній Африці. Ключова ініціатива – «Ambition Africa 2025». Це щорічний форум для франко-африканських економічних партнерств, що акцентує на взаємності, співрозвитку та інвестиціях у інфраструктуру, цифрову економіку та зелену енергетику [122].

Стратегія критикується за збереження неоколоніальних елементів, як-от франк CFA (створений 1945 року), який прив'язує 14 африканських країн до євро та вимагає депонування 50% резервів у Франції, обмежуючи монетарну незалежність і гальмуючи зростання в агросекторі та промисловості [128]. Економічні втрати для Франції включають скасування ліцензії Orano на уран у Нігері (2024 рік), що загрожує 20% постачань для французької ядерної енергетики. RNS 2025 наголошує на диверсифікації ланцюгів постачань і економічних партнерствах для протидії «хижацьким стратегіям» конкурентів, інтегруючи економіку в безпекову політику [128].

Історично Франція практикувала «Pré Carré» – ексклюзивний вплив у колишніх колоніях, але пост-холодновоєнний період приніс зсув до багатосторонності. У 2025 році Париж позиціонує себе як «дипломатію спільного блага», фокусуючись на здоров'ї (Африка як пріоритетний континент для допомоги), освіті, науковій співпраці, кліматі та миротворчих операціях ООН. Планується оновлення стратегії до саміту Африка-Франція 2026 року в Найробі, з акцентом на цивільні партнерства (економіка, культура, пам'ять про колоніалізм) та оцінку африканських потреб [64].

Франція посилює європейський вимір взаємодії з Африканським континентом: через ЄС підтримує ініціативи на кшталт EPF та кібершколи в Дакарі. Президент Макрон намагається репозиціонувати Францію як «партнера розвитку», а не колонізатора, однак напруження триває, як, наприклад, у відносинах з Алжиром або через російське заповнення вакууму (військова допомога Малі, Буркіна-Фасо).

Стратегія Франції в 2025 році стикається з геополітичними викликами: втрата впливу через перевороти, антифранцузькі кампанії, підтримані Росією, та економічну залежність. RNS 2025 підкреслює необхідність стійкості, контрінформації та європейської автономії для протидії Росії та Китаю в Африці.

3.1.2.Зовнішньополітична стратегія Великої Британії в Африці: постколоніальні підходи та нові виклики

Велика Британія як один з провідних традиційних акторів переглядає свою зовнішню політику щодо Африки, позиціонуючи себе як «глобальну Великобританію» (Global Britain), що прагне взаємовигідних відносин. Ця стратегія, викладена в документах, таких як «The UK's new Approach to Africa» (червень 2025 року) [122], і фокусується на економічному зростанні, кліматичних викликах та безпеці, але стикається з викликами історичної спадщини та геополітичної конкуренції.

Історія відносин Великої Британії з Африкою сягає корінням у колоніальний період (XIX–XX ст.), коли Британська імперія контролювала значні території, включаючи сучасні Нігерію, Кенію, ПАР та Зімбабве. Цей період характеризувався експлуатацією ресурсів, нав'язуванням адміністративних структур і культурним впливом, що залишило спадщину нерівності та антиколоніальних рухів. Після деколонізації в 1960-х роках Лондон зберігав вплив через Співдружність націй (Commonwealth) з 21 африканськими країнами-членами та програми допомоги (наприклад, British Aid).

Brexit 2016 року став каталізатором для перегляду політики: Великобританія втратила доступ до інструментів ЄС, в т.ч. Європейського фонду розвитку, що змусило її розвивати незалежну стратегію [122]. У 2021 році «Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy» окреслив Африку як пріоритет для «глобальної Великої Британії», фокусуючись на торгівлі, інвестиціях та протидії впливу авторитарних режимів [62]. До 2025 року ця стратегія еволюціонувала: після консультацій у червні 2025 року уряд Кіра Стармера представив «The UK's new Approach to Africa», який наголошує на «справжніх партнерствах, заснованих на взаємній повазі» [62]. Це відображає зсув від патерналізму до рівноправності, з акцентом на економічний розвиток і кліматичну співпрацю, але з елементами неоколоніалізму, такими як умовна допомога, пов'язана з правами людини. Порівняно з іншими традиційними акторами (Франція з її «Françafrique») стратегія Великої Британії менш військова і більше орієнтована на торгівлю, але все ще залежить від історичних мереж [62].

Сполучене Королівство прагне замінити ЄС-партнерства новими угодами. Стратегія міжнародного розвитку передбачає мобілізацію до 8 млрд фунтів стерлінгів фінансування на рік до 2025 року, включаючи приватний сектор, для подолання бар'єрів інвестицій [59]. Торгівля послугами з Африкою вже зросла вдвічі за останні три роки, сягаючи 6,1 млрд у першому кварталі 2025 року [107]. Ініціативи, як «Reset and

Revitalise: UK-Africa Trade and Investment» (2024 рік), взагалі пропонують оптимізацію співпраці через зони вільної торгівлі та інвестиції в зелений сектор, з фокусом на Африканську континентальну зону вільної торгівлі (AfCFTA) [52; 107].

Strategic Defence Review 2025 позиціонує Африку як частину «нової ери загроз» [107], з акцентом на посилення кордонів і протидію гібридним викликам (наприклад, російський вплив у Сахелі). Велика Британія підтримує миротворчі місії ООН та Африканського Союзу. Військова присутність є обмеженою (наприклад, тренінги в Кенії), на відміну від Франції, але інтегрована з економічними інструментами [107].

Промова міністра закордонних справ Андрія Сибіги у липні 2025 року окреслила «нову еру партнерств»: стратегічне партнерство з Нігерією, план зростання з ПАР, партнерство з Марокко та AI-стратегія з Ефіопією [63]. Велика Британія використовує Співдружність і G7 для координації такої взаємодії, але фокус робить на двосторонніх угодах. До прикладу, з Нігерією (найбільшою економікою Африки, як видно з рис. Б.2) укладено нове стратегічне партнерство з пріоритетом торгівлі, інвестицій у енергетику та протидію тероризму (наприклад, Boko Haram). Це включає 500 млн фунтів стерлінгів інвестицій у зелений сектор до 2025 року. З ПАР розроблено план зростання, ведеться спільна робота з протидії кліматичним змінам, було проведено саміт Global Fund, що відображає економічну орієнтацію (торгівля зросла на 20% з 2022 року) [63]. Партнерство з Марокко акцентує на міграції, торгівлі та AI, з інвестиціями в цифрову інфраструктуру [63]. Ці кейси демонструють перехід до «взаємовигідних» відносин, але з акцентом на британські інтереси, як доступ до ринків і ресурсів

Незважаючи на амбіції, стратегія Сполученого Королівства щодо Африки стикається з перешкодами: конкуренція від Китаю (інвестиції в інфраструктуру) та Росії (військова присутність), антиколоніальні настрої в Африці та внутрішні обмеження (незначні фінансові ресурси після

Brexit). Критики зазначають про брак координації в Integrated Review та фокус на «односторонніх» угодах, що ігнорують африканські пріоритети як боргове полегшення [120].

Стратегія зовнішньої політики Великобританії щодо Африки в 2022–2025 роках ілюструє еволюцію традиційних західних акторів: від колоніальної спадщини до прагматичних партнерств, з фокусом на економіку, безпеку та розвиток. Як приклад колишньої колонізаторки, держава демонструє успіхи в торгівлі та дипломатії, але підкреслює необхідність подолання історичних бар'єрів для справжньої рівноправності. У світі 2025 року, який тяжіє до багатополярності, Велика Британія може посилити свій вплив через інтеграцію з Африканським Союзом і G20, але лише за умови адаптації до африканських потреб, інакше ризикує маргіналізацією. Ця стратегія не лише формує відносини з Африкою, але й визначає глобальну роль Британії після брекзиту.

3.1.3. Трансформація політики США щодо Африки: історичний контекст і сучасні пріоритети

Стратегія зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки щодо Африканського регіону еволюціонувала від інструменту холодної війни до багатогранного підходу, спрямованого на економічний розвиток, безпеку та протидію глобальним конкурентам, таким як Китай і Росія. Історично США не були колоніальною силою в Африці, на відміну від Франції чи Великобританії, але їхній вплив сформувався під час холодної війни через підтримку антикомуністичних режимів і програми USAID, заснованої 1961 року, торговельні угоди та військові партнерства.

У 1990-х роках увага США зосередилася на економічній лібералізації, а з 2000-х – на безпеці. African Growth and Opportunity Act (AGOA, 2000) став ключовим інструментом, надаючи безтарифний доступ до американського ринку для 32 африканських країн, що стимулювало експорт

текстилю та нафти. За даними USTR, у 2024 році AGOA забезпечила понад 8 млрд доларів африканського експорту до США, хоча програма критикується за обмеженість (лише 1% від загальної торгівлі) [72]. У XXI ст., особливо після подій 11 вересня 2001 року, фокус змістився на боротьбу з тероризмом, а з 2022 року – на економічну конкуренцію в рамках PGII.

На рис. 3.1. продемонстровано динаміку фінансування Сполученими Штатами різних регіонів світу. Африка знаходиться посередині за обсягами облігацій між Ізраїлем, який з 2023 року перебуває у новій фазі війни, та більшістю країн, у яких відносно стабільна ситуація.

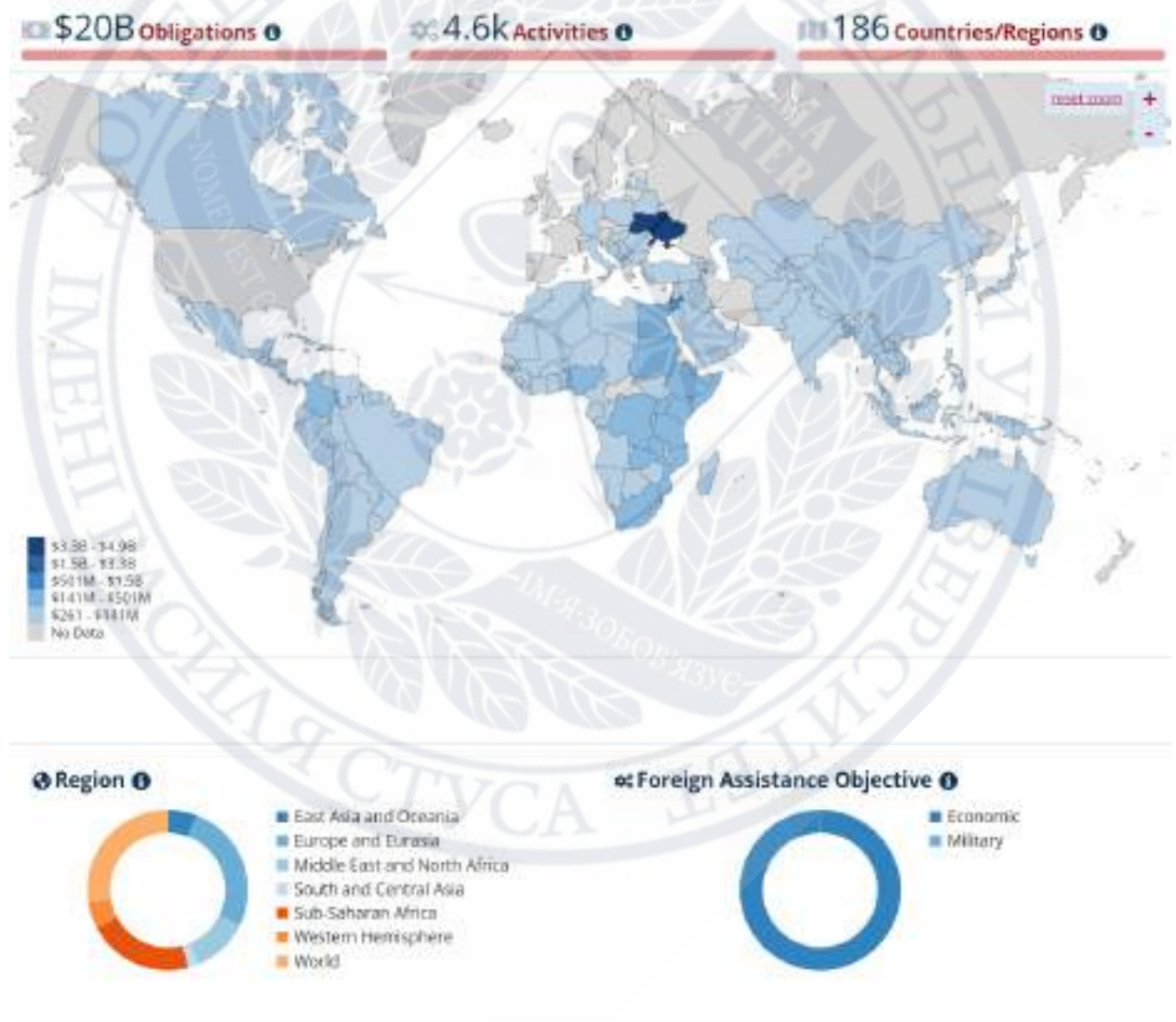

Рис 3.1. Облігації США по регіонам [61]

Щодо допомоги США державам Африки, то вона розподілена за секторами, де безпека та економіка домінують. У 2023 році США забезпечили 20,7% загальної допомоги для Африки (близько 12 млрд доларів), з фокусом на мир і безпеку (42%), економічний розвиток (20%) та гуманітарну допомогу (15%), як позначено на рис.3.2. Круговий графік нижче ілюструє розподіл допомоги за секторами на основі даних ForeignAssistance.gov за 2023 рік (пропорції адаптовані для Африки) [72].

Рис. 3.1. Розподіл допомоги США африканським країнам за секторами в 2023 році

У 2022 році на тлі зростання китайського впливу, президент Байден оголосив Партнерство для глобальної інфраструктури та інвестицій (PGII) – ініціатива, запущена G7 у 2022 році, є ключовим інструментом США для інвестицій в інфраструктуру Африки, з метою контрбалансу китайському «Поясу і шляху» [63]. G7-ініціативу з мобілізацією 600 млрд доларів глобально, де частка США становить 200 млрд доларів на 5 років з фокусом на Африку [63].

США зобов'язалися інвестувати 55 млрд доларів в Африку до 2025 року, але фактично перевищили цю суму, досягнувши понад 65 млрд доларів через державні та приватні кошти [63]. Це включає проєкти в енергетиці, транспорті та цифровій економіці. До прикладу, розглянемо трансафриканський коридор Лобіто (Lobito Trans-Africa Corridor): Цей проєкт, співфінансований США, ЄС та Африканським банком розвитку, спрямований на розвиток транспортного коридору від Анголи до Замбії та ДРК для експорту критичних мінералів (кобальт, мідь) [63, р.6]. Інвестиції були спрямовані на розвиток інфраструктури, цифрової економіки та чисту енергію, як-от проєкти в Замбії (гідроенергетика) та Кенії (сонячні ферми).

До 2025 року EXIM Bank досить швидко схвалив 4 млрд доларів для африканських партнерств, демонструючи перехід від допомоги до інвестицій [54]. У грудні 2024 року США та Ангола провели саміт Партнерства для глобальної інфраструктури та інвестицій (PGII), де оголосили про \$1 млрд інвестицій у залізницю та порти. До жовтня 2025 року коридор вже транспортує 20% міді з ДРК, зменшуючи залежність від китайських мереж [53].

Як пілотний проєкт в рамках PGII була запущена в 2025 році Африканська віртуальна інвестиційна платформа (AVIP) – цифрова платформа для залучення інвестицій у Африку. Вона фокусується на зелених технологіях і цифровій інфраструктурі, з початковими пілотами в Кенії та Замбії. До середини 2025 року платформа залучила \$500 млн для сонячних ферм у Кенії, що забезпечують енергією 1 млн домогосподарств [109]. У рамках Цифрової трансформації з Африкою (DTA), яка почала свою реалізацію з 2022 року, США інвестували \$350 млн у 2025 році для розширення інтернету в сільських районах Ефіопії та Нігерії, включаючи партнерства з Google для AI-навчання [59].

Отже, партнерство для глобальної інфраструктури та інвестицій (PGII) демонструє перехід США від допомоги до інвестицій, але стикається з критикою за повільну реалізацію порівняно з китайськими

проектами. Таблиця нижче ілюструє розподіл інвестицій Партнерства для глобальної інфраструктури та інвестицій (PGII) в Африці за секторами на 2025 рік (дані адаптовано з звітів Держдепу та G7) [59].

Таблиця 3.1. Інвестиції США в Африку в рамках стратегії щодо континенту
(станом на 2025 р.)

Сектор	Інвестиції США (млрд дол.)	Ключові країни	Приклади проєктів
Транспорт	20	Ангола, Замбія, ДРК	Трансафриканський коридор Лобіто (залізниця, порти)
Енергетика	15	Кенія, Замбія	Сонячні ферми, гідроенергетика
Цифрова інфраструктура	10	Ефіопія, Нігерія	Інтернет-мережі, AI-центри
Інше (освіта, здоров'я)	20	Різні	Пілотні Африканської віртуальної інвестиційної платформи (AVIP), зелені технології

Характеризуючи основні тенденції, зазначимо, що економічні зв'язки США з Африкою демонструють зростання торгівлі, попри дефіцит. Загальний обсяг торгівлі товарами та послугами сягнув 104,9 млрд доларів у 2024 році, зрісши на 8,3% порівняно з 2023 роком (96,9 млрд доларів) [59]. Експорт США до Африки у 2024 році становив 32,4 млрд доларів (зростання на 12,9%), переважно машини та технології, тоді як імпорт – 72,5 млрд доларів (нафта з Нігерії, мінерали з ДРК) [59]. У першому півріччі 2025 року імпорт з Африки зріс на 24% до 23,4 млрд доларів, попри тарифи Трампа, з Південною Африкою як лідером (9,5 млрд доларів) [59].

Безпековий компонент стратегії США координується через U.S. Africa Command (AFRICOM, 2007), який охоплює 53 африканські країни з штаб-квартирою в Штутгарті. AFRICOM фокусується на протидії тероризму (ISIS, Аль-Шабаб), з ключовою базою в Джібуті (Camp Lemonnier, 4000 військових) та операціями в Сомалі у 2025 році [59]. У 2025 році AFRICOM провів

тренування African Lion – найбільшу в Африці, за участю 20 країн, що підкреслило проєкцію сили. Однак, як зазначив генерал Майкл Ленглі у травні 2025 року, США переглядають майбутнє AFRICOM через перевороти в Сахелі та антиамериканські настрої, переходячи до тренувань і розвідки замість прямих втручань [59].

У таблиці 3.2. позначено чинні безпекові ініціативи під проводом США станом на 2025 рік.

Таблиця 3.2. Військові ініціативи США в Африці в 2025 році

Африканський Лев 2025 (African Lion 2025)	Найбільша щорічна вправа Командування Збройних сил США в Африці (AFRICOM), проведена квітень–травень 2025 року з 10,000 військових з 50 країн, включаючи 7 союзників НАТО. Фокус на логістиці, медичній допомозі та контртероризмі в Марокко, Гані та Сенегалі. Вони тривали з квітня по травень 2025 року, об'єднавши понад 10 тисяч військових із 50 держав, серед яких – сім союзників НАТО. Основними напрямками підготовки стали логістика, медична підтримка та спільні дії з протидії тероризму. Навчання проводилися на території Марокко, Гани та Сенегалу, що підкреслює стратегічне значення цих країн для безпеки Західної Африки.
Кремінний замок 2025 (Flintlock 2025)	У квітні 2025 року відбулася двадцята річниця навчань, які традиційно зосереджуються на підготовці сил спеціальних операцій. Цього року маневри проходили в Кот-д'Івуарі та залучили понад 1500 військовослужбовців із 30 країн. Їхньою метою було посилення взаємодії між партнерами у боротьбі з радикальними угрупованнями та терористичними мережами в регіоні Сахелю.
Конференція африканських керівників оборони 2025 (African Chiefs of Defense Conference 2025)	Захід став платформою для обговорення спільних викликів у сфері безпеки, координації антиповстанських дій і розвитку регіональних партнерств. У продовження діалогу командувач AFRICOM генерал Майкл Ленглі у липні 2025 року здійснив офіційні візити до Анголи та Намібії, що свідчить про прагнення США зміцнювати оборонну співпрацю та підтримувати стабільність у південній частині континенту.

Джерело: [60].

Дипломатично США посилюють роль через G20 (під головуванням ПАР) та Африканський Союз, де у 2024 році досягли угоди про постійне членство цієї організації в G20.

У 2025 році зовнішня допомога США зазнала суттєвого перегляду в межах політики «America First», що спрямована на скорочення міжнародних витрат і зосередження ресурсів усередині країни. Найпомітнішим наслідком стало офіційне закриття Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) 1 липня 2025 року. Цей крок означав фактичне згортання понад 80% програм фінансування розвитку, що десятиліттями формували основу американської присутності на африканському континенті. Допомога розвитку (ODA) до Субсахарської Африки становить близько 12 млрд доларів щорічно з акцентом на здоров'я (Global Fund) та освіту, але у 2025 році скоротилася на 82% через бюджетні обмеження, що вплинуло на USAID-програми (з 120 млрд до 69 млрд доларів) [60].

USAID традиційно забезпечувало реалізацію ключових напрямів допомоги – від охорони здоров'я та освіти до підтримки демократичних реформ і підприємництва. Після ліквідації агентства було припинено програму «Prosper Africa», обсяг якої становив 520 млн доларів [54]. Ця ініціатива мала стимулювати розвиток торгівлі та інвестицій між США й африканськими державами, однак її згортання створило інвестиційний вакуум, особливо у сфері технологічних стартапів і малого бізнесу (зокрема, у Кенії утворився дефіцит у близько 100 млн доларів) [54].

Скорочення у 2025 році на 82% для USAID загрожують програмам у Сахелі та Східній Африці. Найгостріше наслідки скорочень відчули програми у сфері глобального здоров'я. До 2023 року фінансування USAID на боротьбу з ВІЛ/СНІДом перевищувало 10 млрд доларів, що дозволяло забезпечувати мільйони людей лікуванням і профілактикою [54]. Однак у 2025 році більшість цих програм була зупинена або переведена у двосторонній формат, що призвело до кризових спалахів інфекційних захворювань, зокрема холери, в низці країн Субсахарської Африки.

Попри загальне скорочення офіційної допомоги, Сполучені Штати залишилися ключовим донором Глобального фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією, спрямовуючи 27,6 млрд доларів на програми боротьби з ВІЛ і 8,6 млрд доларів на протидію туберкульозу до середини 2025 року [61]. Проте навіть ця підтримка здійснюється тепер у межах нової «Стратегії глобального здоров'я – America First Global Health Strategy» (вересень 2025 року), яка передбачає обмеження допомоги лише на базові потреби – ліки, зарплати медиків та реагування на епідемії. У результаті загальний обсяг американської допомоги у сфері здоров'я в Африці зменшився приблизно на 70% порівняно з 2021 роком [100]. За підрахунками Всесвітньої організації охорони здоров'я, американські програми у сфері охорони здоров'я та боротьби з малярією врятували понад 70 млн життів з 2002 року [61]. Водночас США зберігають певну військову та гуманітарну присутність у регіоні, насамперед через програми AFRICOM, боротьбу з тероризмом у Сахелі та підтримку партнерських навчань.

Одним з головних викликів США у регіоні є КНР, яка інвестувала 300 млрд доларів з 2000 року, тоді як США – лише 55 млрд до 2025 року [46]. Антизахідні режими в Малі та Нігері відкидають американську допомогу, а скорочення офіційної допомоги у 2025 році (через внутрішні пріоритети) послаблює позиції. Крім того, торговельний дефіцит (40,1 млрд доларів у 2024 році) підкреслює асиметрію.

Станом на кінець 2025 року, стратегія США відображає прагнення «глобальної Америки» до партнерств на основі взаємної вигоди, але стикається з викликами скорочення допомоги, антизахідних настроїв і боргових криз в Африці. Ця стратегія не лише забезпечує доступ до ресурсів (критичні мінерали для зеленої енергетики), але й зміцнює демократичні інститути, протидіючи авторитарним моделям від Москви та Пекіна [61]. Перспективи подальшого впливу США на регіон Африки

залежать від продовження AGOA та PGII і пов'язані з потенціалом для AI-партнерств з Ефіопією та кліматичної дипломатії.

У висновку наголосимо: стратегія США щодо Африки – це баланс між допомогою та інтересами, де успіх залежить від адаптації до африканської агентивності через Африканський Союз. У 2025 році Америка може залишитися ключовим партнером, якщо перейде від патерналізму до справжньої рівності, забезпечуючи стійке зростання для обох сторін [46]. Однак загальна тенденція свідчить про згортання довгострокових проєктів розвитку та послаблення стратегічного впливу США в Африці. Вакантний простір активно заповнюють Китай, Росія, Туреччина, Індія та країни Перської затоки, які пропонують африканським державам інвестиції без політичних умов. Така зміна балансу сил означає, що Африка дедалі менше сприймає США як головного партнера розвитку, а американська «м'яка сила» поступово втрачає свої позиції на континенті.

3.2. Аналіз зовнішньополітичної стратегії Китаю, Індії та Росії як «нових підходів» щодо Африканського регіону

3.2.1. Зовнішня політика Китаю в Африці: від ідеологічної солідарності до глобальної економічної експансії

Зовнішньополітична стратегія КНР щодо Африки є ключовим елементом його глобальної «Великої стратегії» (Grand Strategy), спрямованої на забезпечення ресурсів, ринків збуту, політичної підтримки та розширення впливу в багатопольному світі. Африка, з населенням понад 1,5 млрд осіб і швидким економічним зростанням, слугує для Китаю «тестовим майданчиком» для просування альтернативних моделей глобального управління, протистоячи західним підходам.

З 2000 року, коли було засновано Форум співробітництва Китай-Африка (FOCAC), відносини еволюціонували від економічної допомоги

до комплексного партнерства, інтегрованого з ініціативами «Один пояс, один шлях» (Belt and Road Initiative, BRI). Як відомо, BRI охоплює понад 50 африканських країн з фокусом на порти (62 проєкти, включаючи Леккі в Нігерії) та залізниці (наприклад, TAZARA). Ця стратегія слугує трьома цілями: економічній (забезпечення сировини для «Made in China 2025»), політичній (підтримка в ООН для «принципу одного Китаю») та безпековій (розширення військового впливу через бази, як у Джибуті) [110].

Китай є найбільшим торговельним партнером Африки (\$282 млрд у 2023 році) [93] з акцентом на експорт сировини з Африки та імпорту товарів з Китаю. У 2024 році Китай скасував тарифи на 100% товарів з 33 найменш розвинених африканських країн, розширивши доступ до свого ринку [93].

У 2024-2025 роках на тлі економічних викликів Китаю та геополітичної конкуренції з США стратегія зазнала коригувань, фокусуючись на стійкості та взаємовигідності [98]. Стратегія Китаю базується на принципах «невтручання у внутрішні справи», «поваги до суверенітету» та «спільної долі» (community with a shared future), що контрастує з західними моделями, які часто включають умовність допомоги. ФОСАС як основний механізм координує саміти кожні три роки, під час яких Китай оголошує мільярдні пакети допомоги. З 2006 року Китай інвестував понад \$300 млрд в африканську інфраструктуру, видобуток ресурсів (мідь, кобальт, літій) та логістику, забезпечуючи 21% зростання власності над африканськими копальнями з 2019 року [98].

ФОСАС 2024 позначив перехід від «чекової дипломатії» (масштабні гранти) до довгострокового бачення, з акцентом на \$50,7 млрд інвестицій у цифровізацію, туризм та зелену енергію [58]. План дій ФОСАС 2025–2027 передбачає RMB 360 млрд (\$51 млрд) фінансування, включаючи кредитні лінії, інвестиції та гранти з фокусом на 10 промислових парків, 30 інфраструктурних проєктів та 1000 «малих і красивих» ініціатив (наприклад, сільські проєкти) [58].

Ключовими напрямками є індустріалізація та ланцюги вартості, цифрова та зелена економіка, аграрний сектор. До прикладу, це підтримка переробки мінералів, будівництво спеціальних економічних зон та тренінги для 1000 африканських лідерів у агросекторі: 20 проєктів цифрової інфраструктури, сонячні пояси та інвестиції в відновлювані джерела (сонце, вітер, водень), 10 демонстраційних центрів технологій, 100 тисяч демонстраційних зон та 1 млн робочих місць [115]. Ці кроки спрямовані на інтеграцію Африки в глобальні ланцюги Китаю, але критикуються за «пастки боргів»: Африка вже винна Китаю 150 млрд доларів [115].

З іншого боку, КНР адаптується до внутрішніх викликів (економічне сповільнення), пропонуючи гнучкіші угоди, як «Економічне партнерство Китай-Африка». Африканські країни, своєю чергою, переглядають партнерства для більшої автономії: фокус на доступі до ринку, зменшенні сировинного експорту та моніторингу зобов'язань через NEPAD [51].

Китай активно використовує в Африці м'яку силу для просування своєї моделі «домінуючої партії» та опору «гегемонії Заходу». Через FOCAC 2024 Китай підняв відносини з усіма африканськими країнами до «стратегічного рівня», акцентуючи на Глобальній ініціативі розвитку (GDI), безпеки (GSI) та цивілізації (GCI). Політичні обміни включають тренінги для 1000 африканських партійних чиновників, фінансування шкіл (наприклад, Nyerere Leadership School) та підтримку Африканського Союзу у G20 та реформі ООН (розширення Радбезу для Африки).

Китай позиціонує себе як партнера в реформуванні глобального управління, використовуючи африканське невдоволення західним «втручанням» для просування багатополарності. У 2025 році очікується посилення діалогу з Африканським Союзом для координації з Африканською континентальною зоною вільної торгівлі (AfCFTA) [106].

Китайська стадійна дипломатія в Африці – це ще один інструмент м'якої сили, який через будівництво спортивних об'єктів зміцнює вплив Пекіна. Напередодні Кубка африканських націй (AFCON) 2027, що пройде

в Кенії, Уганді та Танзанії, ця стратегія демонструє, як Китай поєднує інфраструктурні проекти з політичними та економічними цілями в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» (BRI). Започаткована в 1970-х роках з будівництва стадіону Амаан на Занзібарі стратегія набула розмаху після заснування Форуму Китай-Африка (FOCAC) у 2000 році. Китай інвестував у десятки стадіонів, як-от Міжнародний спортивний центр Мої в Найробі (1987 рік, реконструйований за 13 млн доларів) чи стадіон Бенджаміна Мкапи в Дар-ес-Саламі (2007 рік, 56 млн доларів) [93]. Ці об'єкти стають символами співпраці, забезпечуючи видимість і вдячність місцевих еліт. Китай фінансує, проектує та будує стадіони, часто через кредити Exim Bank або гранти, як-от 36 млн доларів для стадіону Мандели в Кампалі (1997 рік).

До AFCON 2027 Китай підтримує ключові об'єкти: спортивне місто Таланта в Найробі за 120 млн доларів на 60 тисяч місць, стадіон в Аруші та проекти в Уганді. Окрім стадіонів, Пекін інвестує в супутню інфраструктуру – дороги (швидкісна магістраль Кампала-Ентеббе), порти (Дар-ес-Салам), аеропорти (Занзібар, термінал 3) та енергетику (ГЕС Карума) [105].

Очевидно, що КНР використовує спортивні події для демонстрації успіху «Один пояс, один шлях». Успіх залежатиме від виконання обіцянок (51 млрд доларів інвестицій) і адаптації до африканських пріоритетів, як-от Agenda 2063. Пекін прагне позиціонувати себе як партнера, що підтримує розвиток без умов, але ризикує репутацією через борги та непрозорість [78].

Окрім зазначених вище напрямів, КНР розгортає миротворчі сили ООН (2000 осіб в Африці), проводить спільні навчання з протидії тероризму та патрулює Залив Гвінеї. План 2025–2027 включає 1 млрд доларів військової допомоги, тренінги для 6000 військових та 500 офіцерів, а також розвідувальний обмін [76]. GSI просуває «спільну безпеку» без ідеологічних блоків, з фокусом на кібербезпеку, ядерну нерозповсюдження та боротьбу з транснаціональною злочинністю [105].

Отже, зовнішньополітична стратегія Китаю щодо Африки – це гібрид економічної експансії, політичної солідарності та безпекового партнерства, спрямований на перебудову глобального порядку. Хоча вона приносить користь, успіх залежить від взаємної вигоди та уникнення асиметрії. У 2025 році ключем стане адаптація до африканських пріоритетів, як Agenda 2063 для стійкого «спільного майбутнього». Стратегія КНР стикається з такими викликами, як боргова стійкість (деякі країни, як Замбія, реструктуризують борги), конкуренція з США (які пропонують альтернативи BRI) і африканське прагнення до «агентності» (наприклад, через Африканський банк розвитку). Китай ризикує репутацією через непрозорість та пріоритет власних інтересів.

3.2.2. Стратегія РФ щодо Африки - від медіапропаганди до ПВК «Вагнер»

У XIX ст. Російська імперія прагнула здобути колонії в Африці, але зазнала невдачі. Її ресурси були спрямовані на завоювання сусідніх територій у Євразії, тому флоту, баз і досвіду морської експансії, як у європейських держав, вона не мала. Спроби створити колонії, зокрема експедиції Миколи Ашинова в Джибуті та Миколи Леонтьєва в Ефіопії, закінчилися провалом і компрометацією. Після цього Росія надовго зникла з африканської політики, повернувшись лише за радянських часів. У період Холодної війни СРСР активно підтримував антиколоніальні рухи, але робив це не з ідеалістичних міркувань, а для розширення власного впливу.

Сьогодні Росія знову діє в Африці, але вже іншими методами – через військові компанії на кшталт ПВК «Вагнер». Під приводом «допомоги» африканським країнам вона обмінює зброю та підтримку диктаторів на ресурси й політичну залежність. Паралельно Росія поширює пропаганду про себе як «антиколоніальну силу» [18].

Росія активно розширює свою присутність в Африці, діючи не лише через військові чи дипломатичні канали, а й за допомогою інформаційних технологій, що показано на рис.А.2. Кремль системно вибудовує власну мережу впливу, використовуючи державні медіа, контрольовані інформаційні ресурси та різноманітні комунікаційні формати. Основна мета цих дій – просування вигідних Москві ідей, зменшення ролі західних країн у регіоні та створення образу Росії як «широкого союзника» африканських народів. Ця стратегія спирається на давні радянські зв'язки: у низці африканських держав досі існує певна симпатія до Росії, сформована ще за часів СРСР. Кремль вдало поєднує знайому антизахідну риторику з сучасними технологіями, що дозволяє йому ефективно адаптуватися до місцевого контексту – соціальних проблем, економічної залежності та постколоніальних комплексів.

Одним із ключових інструментів російського впливу стали медіа. Такі платформи, як RT і ТАСС, працюють у десятках африканських країн кількома мовами. У 2025 році було запущено новий проєкт Sputnik Africa – платформу, спеціально створену для місцевої аудиторії [104]. Вона має сучасний вигляд і нагадує західні інформаційні ресурси, проте поширює погляди, що повністю збігаються з політичною лінією Кремля. Для створення довіри до контенту там активно залучають місцевих журналістів і культурно адаптовані формати. Завдяки цьому Sputnik Africa сприймається як «власне» медіа, хоча в реальності воно є інструментом державної пропаганди. Його матеріали часто цитують урядові видання африканських країн, що тісно співпрацюють із Росією, і таким чином меседжі Москви потрапляють у державний інформаційний простір [104].

Однак інформаційна експансія не обмежується медіасферою. Кремль активно розвиває контакти з місцевими політичними елітами, військовими структурами та впливовими особами в медіаіндустрії. Через спільні конференції, форуми та культурні ініціативи Росія закріплює своє становище, водночас просуваючи ідею «боротьби з неоколоніалізмом».

Така риторика особливо відгукується у країнах, які мають болісний досвід колоніального минулого. Росія намагається позиціонувати себе як партнера, який не висуває політичних умов, на відміну від США чи країн ЄС, що вимагають демократичних реформ і дотримання прав людини. Насправді це «партнерство» передбачає лояльність в обмін на фінансову допомогу, військову підтримку або політичне прикриття.

Паралельно Москва активно працює з молоддю, блогерами та локальними лідерами думок. Підтримуючи лояльних активістів і створюючи псевдоекспертне середовище, Кремль поширює свої наративи нібито «зсередини» африканського суспільства. При цьому особливу увагу приділяють емоційним форматам – коротким відео, мемам, соціальним роликам і документальним фільмам, які апелюють до почуттів справедливості, гордості чи національної гідності. Такий контент легко засвоюється молоддю, яка отримує більшість інформації через соціальні мережі. Загалом російська діяльність в Африці є частиною більш масштабної стратегії, спрямованої на зміцнення геополітичного впливу.

За фасадом культурного обміну та економічного партнерства приховується прагнення встановити контроль над політичними процесами, ресурсами й інформаційним простором. Для африканських держав це несе серйозні ризики – від підриву незалежних медіа та демократичних інституцій до зміцнення авторитарних тенденцій. Таким чином, Африка поступово перетворюється на поле інформаційної та політичної боротьби, де Росія випробовує нові механізми гібридного впливу, поєднуючи м'яку силу з жорсткими геополітичними інтересами [75].

Участь Росії в африканських справах останніми роками набула системного характеру. Саміти «Росія–Африка» стали ключовою платформою, на якій Кремль вибудовує довгострокову стратегію співпраці з континентом [82]. Підготовка до таких зустрічей супроводжується розробкою практичних документів – насамперед Плану дій, який має наповнити період між самітами конкретними проєктами. Одним із головних завдань є посилення

координації державних структур Росії, особливо в інформаційній сфері, щоб централізувати політику на «африканському напрямі». Аналітичні доповіді, підготовлені для самітів, підкреслюють важливість розвитку діалогу не лише між урядами, а й між громадянськими суспільствами, науковими та експертними спільнотами. У ситуації, коли стрімке зростання торгівлі ускладнене кризами чи економічною стагнацією, гуманітарні проекти – освіта, медицина, культура – розглядаються як альтернативні канали зміцнення зв'язків між Росією та африканськими державами [86].

Важливою складовою російської стратегії є військовий компонент. До 2023 року ключову роль у ньому відігравала ПВК «Вагнер», чий підрозділ діяв більш ніж у 30 африканських державах, забезпечуючи охорону урядових режимів, беручи участь у бойових діях і контролюючи видобуток природних ресурсів. Після загибелі Євгена Пригожина їхню діяльність офіційно продовжив так званий «Африканський корпус» Міністерства оборони РФ. Формально це нова структура, проте за суттю вона виконує ті самі функції – гарантує «безпеку» в обмін на політичну відданість і доступ до ресурсів. У результаті Кремль суттєво посилив свої позиції в регіоні, фактично витіснивши Францію з кількох країн, серед яких Малі, Нігер, Чад і Центральноафриканська Республіка. Військове проникнення супроводжується активною інформаційною кампанією, яка подає ці дії як допомогу «в боротьбі за незалежність» [23].

Основні сили ПВК «Вагнер» (приблизно 5000 осіб) розташовані у ЦАР і Малі, де вони тренують місцеві підрозділи, постачають зброю й беруть участь у бойових діях проти повстанців. Міжнародні правозахисні організації, зокрема Human Rights Watch та The Sentry, звинувачують найманців у масових вбивствах, катуваннях і сексуальному насильстві проти цивільних. В обмін на «послуги безпеки» група отримує доступ до африканських природних ресурсів. «Вагнер» контролює видобуток золота й алмазів, використовуючи прибутки для обходу західних санкцій проти Росії. У ЦАР вагнерівці фактично забезпечують охорону уряду Фостена-

Аршанжа Туадери, впливаючи на політичні процеси, а також поширюють антизахідну пропаганду в регіоні [38].

Як зазначає звіт The Sentry 2023 року, діяльність вагнерівців в Африці стала «механізмом експлуатації африканських ресурсів під прикриттям безпеки» [117]. У Судані представники ПВК «Вагнер» забезпечували охорону золотих копалень Дарфуру та перевозили сировину через мережу компаній «Meroe Gold» і «Al-Solag». Частина цього золота вивозилась у Росію або ОАЕ, що дозволяло Кремлю обходити санкції. Водночас російські радники підтримували військову раду генерала Хамдана Дагало, відомого як Хеметі, зміцнюючи позиції Москви у внутрішньому конфлікті Судану. У Лівії «вагнерівці» діяли на боці генерала Хафтара, розміщуючи мінні поля навколо Тріполі, що стало одним із найбільших порушень міжнародного гуманітарного права на континенті [117].

У Зімбабве, де вагнерівці діють менш відкрито, їхні структури беруть участь у легалізації золотих потоків, зокрема через спільні проєкти з урядом і приватними компаніями, що дозволяє Москві закріпити свої позиції в південній Африці. Водночас російські медійні агенції, як-от RIA FAN та Africa Daily Voice, поширюють антизахідні наративи, формуючи інформаційне тло для військової присутності [79].

Наслідками російського втручання є системна дестабілізація, корупція й посилення авторитарних режимів. Африканські уряди, які шукали захисту, отримали натомість втрату контролю над ресурсами й політичною автономією. Згідно з аналітикою Chatham House за 2024 рік, модель «безпека в обмін на ресурси» стала основним інструментом російського впливу, що підміняє розвиток експлуатацією [101].

Попри значну увагу до діяльності Росії в Африці, варто поставити питання, наскільки справді потужна її присутність на континенті. До початку громадянської війни в Судані обсяги двосторонньої торгівлі між Росією та цією країною були незначними порівняно з Китаєм, який активно імпортував суданську нафту та експортував промислову

продукцію. Масштаби китайської економічної співпраці з Африкою у багато разів перевищують російські. Хоча обидві держави часто згадують поруч, їхні підходи до Африки відрізняються: Москва намагається використовувати зони нестабільності для отримання вигоди, тоді як Пекін віддає перевагу стабільним, навіть якщо авторитарним, партнерам. Зближення деяких африканських держав із Росією часто супроводжується їхнім віддаленням від африканських регіональних інституцій, що не сприяє довірі інших держав, таких як Гана чи Сенегал, до подібного курсу [109].

Поступово традиційно сильна сфера російського впливу – торгівля зброєю – поступово втрачає позиції. Якщо протягом десятиліть основними покупцями російських озброєнь були Єгипет і Алжир, то нині Китай та інші країни активно розвивають власні конкурентні пропозиції, витісняючи Москву з цього ринку. Натомість держави Близького Сходу – ОАЕ, Саудівська Аравія та Туреччина – маючи менші економіки та населення, ніж Росія, відіграють дедалі більшу роль у справах Африки. Їхня географічна близькість сприяє інвестиційному партнерству та участі у безпекових процесах, особливо у Північній Африці та районі Африканського Рогу. Туреччина, наприклад, щорічно торгує з африканськими країнами на десятки мільярдів доларів, розширюючи дипломатичні представництва й економічні зв'язки. Вона також активно постачає військову техніку, зокрема безпілотники Bayraktar TB2, а приватна військова компанія SADAT діє у кількох державах континенту[38].

Об'єднані Арабські Емірати реалізують широку стратегію взаємодії з Африкою через торговельно-економічні та безпекові ініціативи. Нині вони входять до четвірки найбільших іноземних інвесторів у регіоні разом із США, Китаєм і ЄС. Логістичний гігант DP World володіє мережею портів хабів у різних країнах і планує подальші інвестиції на мільярди доларів. Водночас спроба розширити діяльність у порту Бербера (Сомаліленд) призвела до конфлікту через суперечності між Сомалі та Ефіопією, що демонструє ризики бізнесу в політично нестабільних регіонах.

Саудівська Аравія також прагне посилити свою роль на континенті. Наприкінці 2023 року Ер-Ріяд провів масштабний саміт із лідерами африканських країн, пообіцявши підтримку у сфері врегулювання боргових зобов'язань і посередництва у конфліктах. Значні інвестиції у розвиток Африки вже забезпечили королівству позитивну оцінку з боку африканських інституцій.

США та Європейський Союз залишаються більш впливовими гравцями, ніж Росія. Попри те що Москва намагається підірвати зв'язки деяких африканських країн із «Заходом», держави, орієнтовані на Росію – Малі, ЦАР, Нігер і Буркіна-Фасо – займають незначну частку африканської економіки. Натомість великі економіки, як-от Єгипет, ПАР та Ангола, мають міцні партнерські відносини з Європою та США. Навіть менші європейські країни беруть участь у військових навчаннях та програмах безпеки на континенті – наприклад, нещодавно Угорщина направила військовий контингент до Чаду для проведення тренувань[22].

Отже, російська діяльність в Африці є формою неоколоніалізму, де замість колоніальних прапорів використовуються приватні армії й контракти на видобуток корисних копалин. Це створює ілюзію партнерства, але фактично перетворює африканські країни на інструменти зовнішньої політики Кремля. Протидія цій експансії потребує спільної стратегії – посилення прозорості у видобувній галузі, контролю над ПВК і підтримки демократичних інститутів, щоб Африка перестала бути ареною чужих ігор.

3.2.3. Стратегія зовнішньої політики Індії як приклад «східної демократії» з нетиповим підходом

Індія та Африка пов'язані не лише дипломатичними інтересами, а глибокими історичними й культурними зв'язками. Ще в I ст. н.е. згадки про індійські судна з'являлися у давньому морському путівнику «Періпл Червоного моря», що описував торгівлю між портами Індії та

африканського узбережжя Аксуму, Рапти й Занзібару [127]. Археологічні знахідки підтверджують цей обмін: намистини часів династії Гуптів виявлено у Великому Зімбабве, монети династії Чола – на Мадагаскарі, а кераміку з Малабару – у Кілві. Пізніше гуджаратські й сиді-купці створювали торговельні громади в Момбасі та Дар-ес-Саламі, залишивши культурний слід навіть у мові суахілі, у вимові якої досі відчувається гуджаратський акцент.

У колоніальний період ці зв'язки набули нових форм: британська адміністрація використовувала індійських солдатів у Східній Африці та залучала робітників з Індії на плантації Маврикія, Наталю та Уганди. Саме в Південній Африці Махатма Ганді вперше зазнав расової дискримінації – інцидент у потязі Пітермаріцбурга 1893 року став поворотним моментом, що спонукав його сформулювати концепцію сатьяграхи, яка згодом надихнула визвольні рухи і в Африці, і в Азії [127].

Після здобуття незалежності у 1947 році Індія перетворилася на активного союзника африканських держав у боротьбі проти колоніалізму й апартеїду. Дж. Неру встановив тісні відносини з першими лідерами нових африканських держав – Гани, Танзанії, Замбії. Індія надавала політичну підтримку антиколоніальним рухам ANC, FRELIMO, SWAPO, а її військові миротворці стали першими контингентами ООН у Конго 1960 року. Відтоді понад чверть мільйона індійських військових взяли участь у 17 миротворчих операціях на континенті, заплативши високу ціну – понад 1700 загиблих [68].

Велике значення мала й освітня співпраця. Завдяки програмі ІТЕС, започаткованій у 1964 році, сотні тисяч африканців здобули освіту та професійні навички в Індії – серед них пілоти Ethiopian Airlines і майбутні урядовці кількох країн. У сфері охорони здоров'я Індія набула репутації «аптеки Африки»: її фармацевтичні компанії забезпечували близько 40% світового ринку дженериків під час епідемії ВІЛ/СНІД, а під час пандемії COVID-19 Делі поставив понад 60 мільйонів доз вакцини Covishield [78].

Однак у 2020-х роках відбулися суттєві зміни у цьому історичному партнерстві. Внутрішні реформи та глобальні трансформації змусили Індію переосмислити свій підхід до африканського континенту. У 2023 році Міністерство закордонних справ у стратегії «Africa 3.0» офіційно заявило, що традиційна «солідарність Півдня» не забезпечує конкурентоспроможності в умовах нової світової економіки [87]. Лінії кредитування на суму понад 12 мільярдів доларів, спрямовані в африканські держави до 2022 року, були заморожені через корупційні скандали в Уганді, а програма ІТЕС змістила фокус на сучасні напрями – замість класичних гуманітарних напрямів головний акцент зроблено на штучному інтелекті, блокчейні та зеленому водні. Фармацевтичний сектор переходить від експорту до створення локальних виробництв: індійські компанії Cipla відкрили завод у Марокко, а Bioson – у Руанді [78]. У політичній риторичі гасло «Південь–Південь» поступилося новій триєдиній формулі – технології, зелена енергетика та безпека (Tech–Green–Secure) [85].

Сьогодні нова модель співпраці ґрунтується на трьох пріоритетах: технологічному розвитку, зеленій енергетиці та безпеці. Африканський напрям зовнішньої політики Індії поступово еволюціонує від романтичної ідеї антиколоніальної єдності до прагматичного партнерства, орієнтованого на спільні інноваційні та економічні проєкти, що відповідають викликам ХХІ ст.

Цифрова співпраця між Індією та Африкою стала одним із символів нової епохи. Платформа India Stack перетворилася з індійського технологічного експорту на відкриту інфраструктуру, яку африканські країни адаптують під власні потреби [85]. У Маврикії система UPI обробляє понад мільйон транзакцій на день, у Кенії забезпечує більшість мобільних платежів, а в Танзанії – використовується для створення цифрових посвідчень особи [83]. Руанда розвиває AI-хаб у Кігалі, де вже працюють сотні стартапів, що створюють моделі штучного інтелекту для африканських мов. Освітні платформи BYJU'S і UpGrad поширилися на Західну Африку, охопивши мільйони користувачів. У сфері логістики

ініціатива Gati Shakti формує цифрові двійники портів Дар-ес-Салама та Момбаси, скорочуючи час перевалки вантажів майже на половину.

Головний принцип нової політики простий: африканські розробники не лише користуються індійськими рішеннями, а й створюють їхні адаптовані версії, формуючи власний технологічний продукт. За прогнозами, до 2030 року понад дві третини африканських фінтех-компаній працюватимуть на індійському цифровому стеку [111].

Не менш динамічно розвивається співпраця у сфері енергетики. Африка вже не розглядається як сировинна база, а позиціонується як майбутній нетто-експортер чистої енергії, у створенні якого Індія відіграє ключову роль. Через International Solar Alliance залучено 3 мільярди доларів інвестицій у сонячні електростанції потужністю 15 ГВт. [111]. Компанія Adani Green розгортає виробництво зеленого водню в Намібії, а індійські підприємства інвестують у розробку літєвих родовищ у Зімбабве, Намібії та ДР Конго. Паралельно в Ефіопії та Мозамбіку формується «біопаливний пояс» для виробництва екологічного авіаційного пального. До 2030 року Індія планує забезпечити чверть африканського експорту зеленої енергії [83].

В аспекті безпеки Делі обрав нестандартний підхід – «безпека через дані, а не через бази» [111]. Замість створення військових об'єктів, як це робить Китай, Індія використовує супутникові системи RISAT для моніторингу піратства, кліматичних ризиків та міграційних процесів. Вона допомагає африканським країнам у сфері кіберзахисту, зокрема під час виборів у Кенії, Гані та Нігерії. Програма SAGAR 2.0 розбудовує радарну мережу в регіоні Індійського океану – від Маврикія до Сейшелів і Мадагаскару [83]. Такий підхід дозволяє Індії зміцнювати позиції без військової присутності, залишаючись партнером, а не гегемоном.

Нову геополітичну архітектуру Індії в Африці можна описати як «трикутник зростання», що охоплює кілька стратегічних вузлів. Південна Африка стає центром розвитку квантових технологій, Кенія – цифровим

хабом, Танзанія – енергетичним коридором, а Намібія – осередком виробництва зеленого водню. До цієї мережі також входять Руанда як інноваційний інкубатор, Марокко як фармацевтичний майданчик і Нігерія як фінтех-гігант. Співпраця реалізується не лише на міждержавному рівні, а й через взаємодію з місцевими громадами, муніципалітетами та бізнесом, що зменшує залежність від політичної кон'юнктури [111].

Фінансова модель нової стратегії ґрунтується на грантах і інвестиціях у капітал, а не на кредитах. У 2025 році Індія планує спрямувати близько 25 мільярдів доларів у такі інструменти, що контрастує з китайською політикою боргового фінансування та умовними західними інвестиціями. Це створює позитивний імідж – Африка дедалі частіше сприймає Індію як «кодера майбутнього», тоді як Китай асоціюється з кредитором, а Захід – із наглядцем і наставником. Попри масштабність викликів – від політичної нестабільності до цифрового розриву – індійська політика вибудовується системно. Дефіцит ресурсів компенсується спільними фондами, зокрема India–Japan–Africa Fund; ризики нестабільності обходяться через співпрацю з місцевими адміністраціями; а нестачу технологічних кадрів планується подолати створенням Africa Code Academy, яка до 2030 року підготує понад 300 тисяч програмістів) [83].

До кінця десятиліття обсяг індо-африканської торгівлі може досягти 350 мільярдів доларів, а до середини століття – перевищити трильйон [111]. Африка поступово стає світовим центром штучного інтелекту, водневої енергетики та фінтеху, тоді як Індія закріплює роль стратегічного архітектора цих процесів. Сьогодні Делі не просто продовжує історію взаємин із континентом – він переписує її в цифровому форматі. Давні торговельні шляхи та ідеї Ганді перетворилися на цифрові магістралі, «зелені коридори» та супутникові мережі. На думку авторки магістерської роботи, нове послання Індії до Африки звучить коротко й чітко: «Ми не прийшли з боргами чи лекціями – ми прийшли з кодом, енергією та даними, щоб ви самі визначили своє майбутнє».

3.3. Порівняльний аналіз закордонних та української зовнішньополітичних стратегій щодо Африки

Жодна з держав, що претендують на роль стратегічних партнерів Африки, не діє з альтруїстичних міркувань. Кожна з них переслідує власні геополітичні, економічні чи безпекові цілі, що визначають характер їхньої присутності на континенті. Давня історія колоніального підкорення Африки з боку європейських держав сформувала складну систему залежностей, яка зберігає свій вплив і сьогодні. Наслідками цього стали структурна економічна нерівність, політична роздробленість і глибокі соціальні контрасти, що продовжують визначати траєкторію розвитку африканських країн у ХХІ ст.

Історія колоніальної експансії Заходу залишила складну спадщину – економічну залежність, політичну фрагментацію та нерівний розподіл ресурсів. Велика Британія та Франція, які тривалий час виступали головними європейськими акторами на континенті, досі зберігають значний вплив, особливо у сфері безпеки та фінансів. Західні держави, передусім Франція, Велика Британія та США, діють у межах глибоко вкорінених економічних і політичних інтересів.

Франція, яка ще донедавна мала статус «патрона» франкомовної Африки, нині намагається переорієнтуватися, зменшуючи військову присутність у Сахелі та наголошуючи на економічній рівноправності [44]. Проте, тінь колоніального минулого і поширені антифранцузькі настрої залишаються суттєвими перепонами. Франція підтримує військову присутність в Нігері, Чаді та Сенегалі, водночас зазнаючи дедалі більшого опору з боку африканських суспільств, які вбачають у цій політиці продовження неокolonіалізму. Її валюта франк, що використовується у 14 державах Західної та Центральної Африки, досі викликає дискусії щодо економічної залежності від Парижа.

Велика Британія, своєю чергою, намагається зміцнити свої позиції після Brexit, розвиваючи нові торговельні угоди, зокрема з Кенією, Ганою

та Нігерією, а також активізуючи участь у програмах безпеки в Східній та Південній Африці. Лондон прагне позиціонувати себе як «інвестора у стале зростання», просуваючи ініціативи у сфері «зеленої енергетики» та цифровізації, однак обсяг британської присутності все ще суттєво поступається китайській або навіть турецькій [52]. Велика Британія після Brexit прагне відновити свої позиції через інструменти Співдружності націй, просуваючи теми клімату, освіти та торгівлі. На відміну від України, Лондон приділяє менше уваги інформаційній боротьбі, концентруючись на комерційних і технологічних перспективах [62].

США, зі свого боку, зосереджуються на доступі до стратегічних ресурсів і контролі над впливом Китаю, використовуючи Африку як арену геоекономічної конкуренції. У цьому контексті політика Вашингтона виглядає транзакційною, зорієнтованою на результат, а не партнерство, що контрастує з українським прагненням до взаємної підтримки та політичної єдності.

Із країн «Великої сімки» ще Німеччина має певний потенціал для посилення ролі в Африці, тоді як Канада, Італія та Велика Британія, ймовірно, збережуть статус-кво. Європа залишатиметься зацікавленою у континенті через залежність від його природних і трудових ресурсів. Кобальт, газ, боксити, рідкісноземельні метали – необхідні для «зеленої» трансформації енергетики, а демографічний спад у ЄС підвищує попит на африканську робочу силу. Банківські системи та фінансові інститути Європи й надалі використовуватимуть африканський капітал як джерело ліквідності, попри ризики його відтоку в періоди нестабільності.

Азійські гравці Китай та Індія – уособлюють інший вимір зовнішньої присутності на континенті.

Китайська модель співпраці, заснована на масштабних інфраструктурних інвестиціях у межах ініціативи «Один пояс, один шлях», демонструє як переваги, так і ризики. Африканські держави отримують сучасні дороги, порти та енергетичні об'єкти, але водночас опиняються у борговій пастці. Замбія, Ефіопія й Кенія стали прикладами країн, що

зіткнулися з труднощами обслуговування китайських кредитів, що породжує сумніви щодо довгострокової сталості таких проєктів [57]. Соціальне напруження через низьку зайнятість місцевих працівників та екологічні наслідки лише підсилюють амбівалентність ставлення до Пекіна.

Індія, попри менші ресурси порівняно з Китаєм, поступово розширює свою присутність в Африці, орієнтуючись на взаємовигідне економічне співробітництво. Її стратегія «Індія – Африка» передбачає не лише торгівлю, а й розвиток людського капіталу через навчальні програми, медичні ініціативи та IT-співпрацю. Програма ІТЕС (Indian Technical and Economic Cooperation) охопила понад 160 тисяч африканських фахівців, а спільні фармацевтичні проєкти зробили Індію одним із провідних постачальників доступних ліків на континенті. Крім того, Нью-Делі розглядає Африку як стратегічний простір для забезпечення продовольчої безпеки та енергетичних ресурсів, зокрема через інвестиції у сільське господарство та видобувну промисловість [77]. Таким чином, індійська політика вирізняється м'якішою формою взаємодії, акцентом на «південь-південь» та довгостроковому партнерстві.

На континенті зростає і вплив нових центрів сили – насамперед Туреччини та ОАЕ, які змагаються за контроль над портами, логістичними маршрутами та потенційними військовими базами в Північній і Західній Африці. Яскравим прикладом є Сомалі, де Туреччина зміцнює позиції в Могадішо, тоді як Емірати, втративши порт у Джибуті, зосередилися на Бербері у Сомаліленді. Також посилюється активність Ізраїлю, який розвиває безпекові та аграрні проєкти у Східній Африці, водночас протидіючи іранському впливу. За прогнозами, упродовж наступного десятиліття саме регіон Індійського океану стане ареною зіткнення інтересів Китаю, Індії, Пакистану, Туреччини, Ірану, США, Франції та арабських держав. Держави інвестуватимуть у посилення присутності вздовж узбережжя Східної Африки – від Єгипту до ПАР, що створить як нові можливості, так і ризики для регіону [82].

Активність Туреччини та Об'єднаних Арабських Еміратів має інший, більш геополітичний характер у порівнянні, наприклад, з Індією. Обидві держави поєднують економічні проєкти з амбіціями регіонального лідерства. Туреччина активно розвиває мережу дипломатичних представництв (понад 40 посольств у Африці) і реалізує військові програми – від підготовки кадрів до постачання безпілотників Bayraktar TB2. ОАЕ, своєю чергою, прагнуть контролювати стратегічну логістику – через DP World вони інвестують у порти Джибуті, Сомаліленду й Еритреї, перетворюючи Африканський Ріг на ключовий вузол своєї зовнішньоекономічної експансії. Саудівська Аравія розширює співпрацю з Африкою через енергетичні та гуманітарні ініціативи, прагнучи водночас протидіяти Ірану. Саме через африканський напрямок Ер-Ріяд зміцнює позиції на Червоному морі та в регіоні Сахелю, просуваючи проєкти з інфраструктури, аграрного розвитку та фінансової стабілізації [103].

Російська Федерація займає у цьому ряду радше периферійну позицію, попри активну пропаганду власного впливу. Її взаємодія з Африкою залишається обмеженою, фокусуючись переважно на військово-політичних аспектах: постачанні зброї, підтримці авторитарних режимів і використанні приватних військових компаній. Це відтворює не партнерську модель, а радше неоколоніальний сценарій, заснований на експлуатації ресурсів і підтримці нестабільності. Українська стратегія є її антиподом – не маючи ресурсів для «жорсткої сили», Київ робить ставку на дипломатію довіри, інформаційну чесність і солідарність із демократичними країнами [117].

У контексті зовнішніх гравців Африки авторка магістерської роботи визначає Китай як найбільш впливову силу. Водночас зростає активність Індії, Туреччини, Об'єднаних Арабських Еміратів та Катару – відносно нових, але амбітних партнерів континенту. США, Японія, Південна Корея та Бразилія, за прогнозами аналітиків, збережуть свою присутність, однак з часом вони поступатимуться Китаю.

Китайська стратегія, реалізована через ініціативу «Один пояс, один шлях» (BRI), є прикладом системного, довгострокового підходу, що охоплює інфраструктуру, енергетику, телекомунікації та фінанси. На відміну від обмежених українських можливостей, Пекін інвестує десятки мільярдів доларів, надаючи кредити, часто підкріплені політичними умовами. Це створює своєрідну «боргову дипломатію», яку Африканський Союз уже починає сприймати неоднозначно.

Індія, своєю чергою, позиціонує себе як партнер «Глобального Півдня», просуваючи взаємодію через Африканську континентальну зону вільної торгівлі (AfCFTA) та інвестиції в медицину, енергетику й цифрову інфраструктуру. На відміну від Китаю, Індія уникає авторитарних моделей, намагаючись вибудувати співпрацю на засадах спільного розвитку – що частково перегукується з українським підходом, але має значно ширші фінансові можливості [97].

Варто також відзначити роль Індії, яка прагне сформувати «партнерство нового типу» з африканськими країнами, базоване на інноваціях, освіті та цифровізації. Індійські проекти у сфері фармацевтики та технологій уже починають конкурувати з китайськими, а її політична риторика, зорієнтована на «південну солідарність», робить цей напрям привабливішим для африканських демократій. На цьому тлі Україна може використати власний досвід війни, відбудови та цифрової трансформації для створення нового формату партнерства – «співпраці з досвіду», а не «з переваги» [84].

У 2025 році Україна формує власний, ще відносно новий підхід до Африки, що ґрунтується на поєднанні дипломатичного наступу, гуманітарної підтримки та боротьби з російською дезінформацією. В умовах війни ця стратегія не стільки економічна, скільки політична, адже спрямована на зміцнення глобальної солідарності, розширення підтримки українських ініціатив в ООН і Африканському Союзі, а також на демонстрацію України як відповідального та незалежного партнера. Візити українських дипломатів, відкриття нових посольств і продовження «зернової

дипломатії» у вигляді гуманітарних поставок підкреслюють орієнтацію Києва на моральний капітал і партнерство на засадах взаємоповаги, а не економічного домінування. Проте на тлі цього ідеалістичного та оборонно-орієнтованого підходу інші держави демонструють значно масштабніші та прагматичніші стратегії, що дає підстави говорити про структурні обмеження українського африканського курсу [39].

З огляду на ці відмінності, можна зробити висновок, що українська стратегія – це радше дипломатичний та моральний проєкт, спрямований на формування довіри, ніж економічна експансія. Проте саме така модель може стати перевагою: Африка дедалі гостріше реагує на зовнішній тиск і шукає партнерів, які не диктують умови. Україна, маючи досвід боротьби з колоніалізмом у сучасній формі – російською агресією, – здатна говорити з африканськими країнами тією ж мовою прагнення до незалежності. У перспективі це може забезпечити Києву унікальну нішу в африканській дипломатії – не як донора чи гегемона, а як рівноправного партнера, який розуміє цінну свободу. Таким чином, попри обмежені ресурси, український підхід може виявитися більш стійким у довгостроковій перспективі, якщо йому вдасться поєднати моральну позицію з поступовою економічною інтеграцією у динамічний африканський простір.

3.4. Перспективи розвитку африканського вектору в зовнішній політиці України

Африка стала одним із найбільш перспективних напрямів цього розширення завдяки ініціативам у сфері дипломатії, гуманітарної допомоги та боротьби з протидії російським впливам на континенті. З 2023 по 2025 роки Україна відкрила понад двадцять нових посольств, здійснила низку зернових поставок до держав Африканського Союзу, а також активізувала політичні контакти, зокрема під час візиту Президента Володимира

Зеленського до Південної Африки у квітні 2025 року, де обговорювалися торговельні та енергетичні угоди на суму понад 150 мільйонів доларів.

Попри динамічний старт, африканський вектор зовнішньої політики України стикається з рядом об'єктивних обмежень. Йдеться передусім про нестачу фінансових і людських ресурсів, спричинену війною, а також про нейтральну позицію більшості африканських держав, які прагнуть балансувати між Заходом, Китаєм і Росією. З 54 країн Африканського Союзу лише 28 стабільно підтримували Україну в голосуваннях Генеральної асамблеї ООН у 2022–2025 роках [90]. У цих умовах подальший розвиток співпраці залежить від поєднання внутрішньої стійкості України, глобальних економічних процесів і того, як сам континент реагуватиме на нову хвилю багатополярності [90].

На думку авторки, основі поточних тенденцій можна виокремити *три можливі сценарії розвитку африканського вектору до 2030 року*: сценарій збереження статус-кво, оптимістичний сценарій прориву та песимістичний сценарій згортання. Вони не перетинаються ні в логіці, ні у можливих наслідках, відображаючи три принципово різні траєкторії зовнішньополітичного курсу.

Перший сценарій – збереження статус-кво – передбачає стабільність без прориву. У ньому африканський напрям залишається допоміжним елементом української зовнішньої політики, без істотного розширення чи масштабних інвестицій. Україна продовжує реалізовувати окремі гуманітарні й торговельні ініціативи, утримуючи мінімальну дипломатичну присутність. Це може включати продовження дії «зернової ініціативи», епізодичні візити високопосадовців, як-от поїздки міністра закордонних справ Дмитра Кулеби до Кенії та Руанди, а також обмежену торгівлю агропродукцією чи ІТ-послугами [121].

Обмежені ресурси, спрямовані переважно на європейський напрям і оборону, не дозволяють Україні конкурувати з Китаєм, Туреччиною чи Індією, які вкладають у Африку мільярди доларів щороку. Африканські

держави, зі свого боку, зберігають нейтральність і намагаються не втягуватися у конфронтацію між світовими центрами сили.

Цей варіант розвитку нагадує французьку політику після завершення операції «Barkhane», коли Франція зберегла культурний вплив через мережу Alliance Française, але поступово втратила економічну вагу в регіоні. Для України це означатиме стабільність без прориву – символічну, а не системну присутність на континенті [61].

На відміну від цього статичного варіанту, *оптимістичний сценарій* передбачає стрімке посилення африканського вектору як мосту до Глобального Півдня. За умови стабілізації фронту та поступового зменшення воєнних витрат Україна зможе спрямувати ресурси на розвиток нових напрямів співпраці – економічної, технологічної, гуманітарної та освітньої. Київ міг би інтегруватися до Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA), створюючи спільні підприємства у сфері ІТ, енергетики та агросектору [87].

Перспективними напрямками можуть стати виробництво українських агродронів у Танзанії, постачання сонячних панелей до Руанди, відкриття навчальних програм для африканських студентів в українських університетах або створення спільних технологічних хабів. Такі ініціативи дозволили би збільшити двосторонню торгівлю у кілька разів, а також розширити мережу посольств до понад сорока країн.

Водночас Україна могла б розвивати власну «м'яку силу», апелюючи до спільного історичного досвіду антиколоніальної боротьби, що резонує з багатьма африканськими суспільствами. У цьому контексті показовим є приклад Індії, яка з початку 2010-х років вибудувала успішну модель «Південь–Південь» співпраці, інвестуючи понад два мільярди доларів у спільні проекти, зокрема у фармацевтиці та «зеленій» енергетиці. Для України подібна стратегія означає не просто диверсифікацію зовнішньої політики, а перехід до нової парадигми – від оборонної дипломатії до активного міжнародного партнерства [67].

Натомість *песимістичний сценарій* відображає ризик згортання африканського напрямку. Якщо війна затягнеться або економічна ситуація залишатиметься кризовою, Київ може бути змушений скоротити фінансування дипломатії, зменшити кількість посольств і відмовитися від частини гуманітарних програм. Росія, Китай і, частково, Іран у такому разі заповнять вакуум, пропонуючи африканським державам кредити, інвестиції чи військову підтримку без політичних умов. Українська присутність на континенті поступово маргіналізується, а підтримка в Африканському Союзі слабшає.

Подібний процес уже відбувся відносно Великої Британії після Brexit, коли скорочення допомоги на 50% призвело до втрати впливу у країнах Співдружності й різкого зростання китайської активності. У випадку України це означало б остаточну євроцентризацию зовнішньої політики та втрату можливостей у Глобальному Півдні [97].

Таким чином, перспективи африканського вектору зовнішньої політики України формують спектр від обережної стабільності до стратегічного прориву чи повного занепаду. Сценарій статус-кво забезпечує мінімальну присутність і збереження позицій; оптимістичний – відкриває можливість перетворити Африку на плацдарм української «м'якої сили»; песимістичний – загрожує ізоляцією та втратою здобутків останніх років.

У 2025 році Україна опинилася на роздоріжжі: від того, наскільки ефективно вона зможе поєднати внутрішню стійкість, гнучкість зовнішньої політики та стратегічне бачення, залежить, чи стане Африка для неї другорядним напрямом, чи – одним із ключових партнерів у багатополлярному світі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження африканського вектора зовнішньої політики України в умовах триваючої російсько-української війни дозволяє зробити узагальнений висновок про те, що цей напрям став невід'ємною складовою сучасної української дипломатії, поступово трансформувавшись із периферійного та малопріоритетного напрямку у важливий стратегічний елемент міжнародної політики держави.

Африка, яка донедавна розглядалася Києвом переважно як ринок збуту українського зерна або об'єкт гуманітарної допомоги, сьогодні сприймається як континент із колосальним демографічним, економічним і політичним потенціалом. Стрімке зростання населення континенту зумовлює нові перспективи для співпраці в галузях освіти, ІТ, агротехнологій, медицини та зеленої енергетики, де Україна має конкурентні переваги.

Теоретичні роботи, що базуються здебільшого на конструктивістському підході, показують, що африканський напрям української політики – це не лише інструмент дипломатії, а й засіб формування спільних ідентичностей та історичних наративів. Україна прагне позиціонувати себе не просто як європейську державу, а як країну, що має спільний досвід боротьби з колоніалізмом, агресією та імперським гнітом. Такий підхід виявився ефективним у протидії російській пропаганді, яка намагається подати війну як «антизахідне повстання». Україна натомість підкреслює власну роль як країни, що бореться за свободу, незалежність і справедливість – цінності, які глибоко резонують із досвідом багатьох африканських народів.

Ситуація в Африці, з її швидким демографічним зростанням, політичною нестабільністю в регіонах на кшталт Сахелю та посиленням конкуренції глобальних гравців за ресурси й вплив, змушує Україну переглянути зовнішньополітичні пріоритети, роблячи акцент на диверсифікації партнерств для забезпечення продовольчої безпеки, економічної стійкості та підтримки в міжнародних організаціях на кшталт

ООН. Це також спонукає Київ до активнішого використання м'якої сили, аби протидіяти ізоляціонізму та шукати нових союзників у Глобальному Півдні для посилення глобальної суб'єктності.

Ключові фактори розвитку відносин України з державами Африки зараз, окрім російсько-української війни, включають економічний потенціал континенту як ринку для українського експорту (агропродукція, ІТ-технології, машинобудування), зростання освітньої мобільності (навчання африканських студентів в українських ЗВО, співпрацю в енергетиці та зелених технологіях, а також інтеграцію через регіональні організації на кшталт Африканського Союзу та AfCFTA.

Основні виклики для України на африканському напрямку полягають у жорсткій конкуренції з Росією та Китаєм, які пропонують масштабні інвестиції та військову підтримку, тоді як Київ має обмежені ресурси для подібних проєктів. Російська пропаганда ефективно використовує антизахідні наративи, дискредитуючи Україну як «маріонетку Заходу», що ускладнює формування довіри в країнах з колоніальним минулим. Крім того, політична нестабільність у регіонах, таких як Сахель, та логістичні бар'єри (високі витрати на транспорт, санкційні ризики) перешкоджають реалізації довгострокових ініціатив, вимагаючи від України креативних підходів, як-от цифрова дипломатія та гуманітарні проєкти.

Розвиток африканського вектора української зовнішньої політики пройшов кілька етапів, кожен з яких відображає поступову еволюцію від спорадичних економічних контактів до більш системного та стратегічного підходу.

На початковому етапі (1991–2013 рр.) Україна, втративши радянську інфраструктуру дипломатичних представництв, розпочала взаємодію з африканськими країнами «з чистого аркуша». Основний акцент робився на експорті сільськогосподарської продукції, зокрема зерна, до таких країн, як Єгипет, Марокко, Алжир. Водночас політична складова залишалася другорядною, а Африка сприймалася як периферійний напрям.

Другий етап (2014–2021 рр.) характеризувався маргіналізацією африканського напрямку через переорієнтацію зовнішньої політики на Європейський Союз та НАТО після Революції Гідності. Українська дипломатична присутність на континенті залишалася мінімальною – лише десять посольств, без візитів високого рівня та стратегічних документів.

Перелом настав після 2022 року, коли повномасштабне вторгнення Росії змусило Україну переосмислити свої зовнішньополітичні пріоритети. Африка як частина так званого Глобального Півдня, стала важливою ареною боротьби за інформаційний вплив і міжнародну підтримку. Україна розпочала активну дипломатичну експансію – від турів міністра закордонних справ Дмитра Кулеби африканськими країнами до здобуття статусу спостерігача в Африканському Союзі та започаткування гуманітарної ініціативи «Grain from Ukraine», в межах якої понад 200 тисяч тонн зерна було спрямовано до Сомалі, Судану та Ефіопії. Ці кроки заклали основу для нового етапу взаємодії, який у 2024–2025 роках набув інституційного характеру. Було створено Африканський департамент у структурі МЗС, розроблено окрему Стратегію взаємодії з Африканським Союзом, розпочато низку освітніх і технологічних ініціатив, зокрема програму навчання африканських студентів в українських університетах і пілотні проєкти в галузі безпілотних технологій у Кенії. Це свідчить про перехід від ситуативної гуманітарної дипломатії до системної економічної та культурної взаємодії.

Порівняльний аналіз світових стратегій на африканському континенті дозволяє визначити *унікальність українського підходу*. На відміну від неоколоніальних моделей, що історично притаманні західним країнам (Франції, Британії, США), чи масштабних кредитно-інвестиційних програм Китаю та Індії, Україна робить ставку на взаємоповагу, солідарність і рівноправне партнерство.

Франція намагається зменшити військову присутність і переорієнтовується на економічні форуми (як-от *Ambition Africa*), Велика Британія після Brexit посилює кліматичні й інвестиційні програми, США

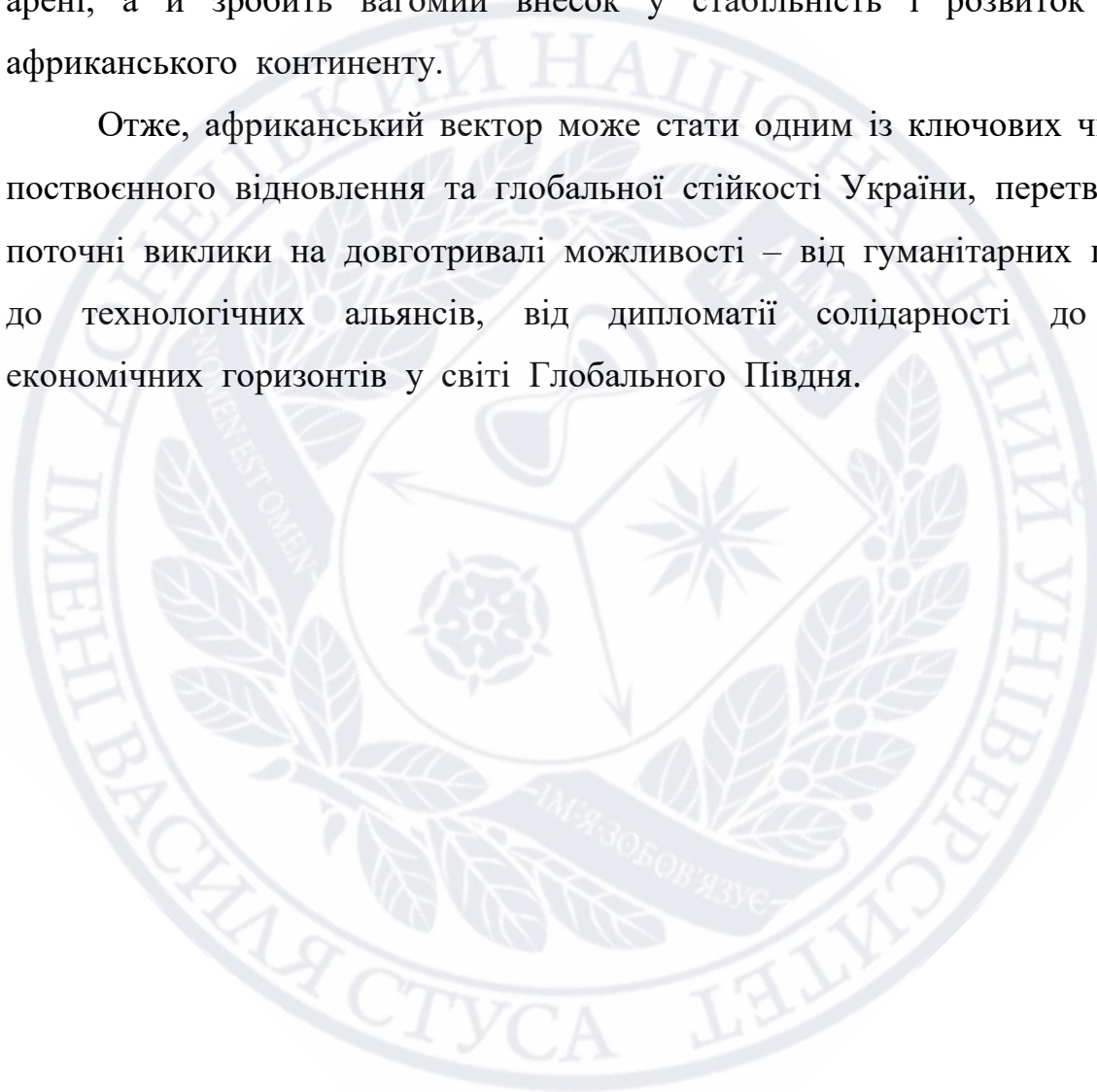
через ініціативу Prosper Africa прагнуть контролювати ланцюги постачання стратегічних ресурсів. КНР, навпаки, інвестує десятки мільярдів доларів у розвиток інфраструктури, проте створює боргову залежність, тоді як Індія пропонує технологічне партнерство у сфері ІТ, медицини та зеленої енергетики. Росія діє переважно через військову присутність і пропагандистські наративи, використовуючи ПВК та антизахідну риторику. Україна, не маючи колоніального минулого, пропонує модель довіри, взаємної підтримки та «м'якої сили», що робить її стратегію менш масштабною, але більш стійкою.

Перспективи африканського вектора в зовнішній політиці України до 2030–2040 років визначаються кількома чинниками. По-перше, демографічне зростання та урбанізація Африки створюють колосальний ринок для українських товарів, послуг і технологій. По-друге, розвиток Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA) дає змогу Україні вийти на об'єднаний ринок понад 1,3 млрд споживачів без посередників. По-третє, Африка має близько 30% світових запасів критичних мінералів – кобальту, літію, марганцю, графіту, що є ключовими для переходу до «зеленої економіки»¹¹. Україна може виступати не лише як покупець, а як технологічний партнер у переробці та постачанні цих ресурсів. По-четверте, 54 держави континенту становлять значну частину Генеральної Асамблеї ООН, а отже, навіть часткова підтримка українських ініціатив має реальний вплив на міжнародні рішення. Нарешті, спільний досвід боротьби з колоніалізмом і прагнення до незалежності формують міцну основу для взаєморозуміння на ідеологічному рівні.

Таким чином, африканський напрям зовнішньої політики України є не просто додатковим вектором, а стратегічною необхідністю в умовах багатопольярного світу. Війна з Росією змусила Київ усвідомити важливість диверсифікації партнерств, розширення політичної географії та пошуку нових союзників поза традиційним євроатлантичним простором.

Подальший розвиток цього напрямку має базуватися на системній стратегії, що включатиме створення Африканського фонду розвитку України, запуск освітніх і культурних програм («Україна в Африці»), формування IT- і агрокластерів спільного виробництва, а також розбудову цифрової дипломатії та кіберспівпраці з Африканським Союзом. Реалізація цих кроків дозволить не лише зміцнити позиції України на глобальній арені, а й зробити вагомий внесок у стабільність і розвиток самого африканського континенту.

Отже, африканський вектор може стати одним із ключових чинників поствоєнного відновлення та глобальної стійкості України, перетворивши поточні виклики на довготривалі можливості – від гуманітарних програм до технологічних альянсів, від дипломатії солідарності до нових економічних горизонтів у світі Глобального Півдня.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». Київ: НІСД, 2016. 688 с.
2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ: НІСД, 2017. 928 с.
3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ: НІСД, 2018. 688 с.
4. Африка та Близький Схід. Дипломатичні установи Міністерства закордонних справ. *Міністерство закордонних справ*. URL: <https://surl.li/hdpqv>
5. Базар О. Африканські виклики для України. *LB.ua*. 29.11.2023. URL: <http://surl.li/oawoj>
6. Бідочко Л., С'єдін О. Антиколоніалізм і зернова благодійність: як агітпроп намагався дискредитувати Україну під час саміту росія – Африка. *Detector.Media*. 03.08.2023. URL: <http://surl.li/mlvvv>
7. Голосування держав Африки за українську резолюцію в ГА ООН 24.02.2025. *Центр дослідження Африки [офіційна сторінка Facebook]*. 25.02.2025. URL: <https://surl.li/dhkzxn>
8. Городиський А. Що таке Глобальний Південь, чого він хоче і чому про нього стільки говорять? *RFI*. 14.03.2023. URL: <https://surl.li/eqvgmr>
9. До Дня Африки. Відносини України з державами Африканського континенту. *НІСД*. 28.05.2025. URL: <https://surl.li/dheokb>
10. Ерман Г. Зерно, зброя та цінності. Чи може Африка стати союзником України у боротьбі з Росією. *BBC News Україна*. 24.07.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62103279>

11. Заблоцький В. Росія в Африці: неоколоніальне суперництво. *Український тиждень*. 09.09.2019. URL: <http://surl.li/oawno>
12. Заява МЗС щодо системної дезінформаційної кампанії Росії проти України в країнах Африки. *Міністерство зовнішніх справ України*. 29.09.2025. URL: <https://surl.li/eazyvv>
13. Здобутки МЗС України на африканському напрямку. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/PRESS/mfa-digest-2022.pdf>
14. Коментар МЗС щодо незаконного візиту послів Республік Бурунді, Гвінеї та Чаду до тимчасово окупованого Росією українського Криму. *Міністерства закордонних справ України*. 29.08.2024. URL: <https://surl.li/cxamoz>.
15. Комунікаційна стратегія Україна-держави Африки. *Департамент публічної дипломатії та комунікацій МЗС України*. 30.12.2023. URL: <https://surl.li/glqggf>
16. Концепція зовнішньої політики України: експертні рекомендації/ під заг. ред. Є. Габер, С. Корсунського, Г. Шелест. Жовтень 2020. *Фонд ім. Фрідріха Еберта*. 108 с. URL: <https://surl.li/nkwpvl>
17. Котенко О. Тактики: Як російська пропаганда використовує антиколоніалізм для досягнення власних цілей: #DisinfoChronicle. *Детектор media*. 29.03.2023. URL: <https://salo.li/5A3403a>
18. Лебідь І.Г. Африка. Регіональні підсистеми міжнародних відносин: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ відп. ред. О. П. Іваницька. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. С. 370-425.
19. Мартін Н. Як розірвання «зернової угоди» вдарить по Африці? *DW*. 20.07.2023. URL: <http://surl.li/oawpg>
20. МЗС України назвав рішення уряду Малі розірвати дипвідносини з Україною «недалекоглядним та поспішним». *Голос Америки*. 05.08.2024. URL: <https://www.holosameryky.com/a/7730335.html>

21. Нестеренко І. Крізь терни до зірок: зовнішня політика України в Африці. *ADASTRA*. 05.11.2022. URL: <https://adastra.org.ua/blog/kriz-terni-do-zirok-zovnishnya-politika-ukrayini-v-africi>
22. «Ніж у спину». Чому бідні африканські країни розлютились на Росію. *BBC News Україна*. 20.08.2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-66254247>
23. П'ятий територіальний департамент. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/5-td>
24. Павлишин О. Як Росія завойовувала вплив у країнах Африки. *Головна сторінка Куншт*. URL: <https://www.kunsht.com.ua/articles/iak-rosiia-zavoyovuvala-vplyv-u-krayinakh-afryky>
25. Питання Спеціального представника України з питань Близького Сходу та Африки: указ Президента України від 12 липня 2022 року №91/2022. *База даних «Законодавство України»* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491/2022>
26. Політична карта Африки (англійською). *Mercator*. URL: <https://merkator.org.ua/mapy/karty-afryky/>
27. Посилення партнерства між Україною та державами Африки на фоні спровокованої РФ продовольчої кризи / Ю. Олійник. *Центр дослідження Африки; Аналітичний портал «Зовнішня політика»*. Листопад 2022. URL: <http://surl.li/oawpp>
28. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй» (2022 р.). *Право України*. 2024. №4. С.84-85. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001494220>
29. Російський неоколоніалізм: сприяння нестабільності та неспроможності у державах Африки. *Укрінформ*. URL: <https://surl.li/glkftk>
30. Сергєєва І. Чорна перспектива для Європи: роль Африки у гібридній війні РФ. *Українська правда*. 14.08.2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/08/06/7524862/>

31. Симчера М. Теоретико-методологічні засади зовнішньої політики України (2014-2018 рр.). *Міжнародний науковий вісник*. 2019. №1-2(19-20). С. 287–296.

32. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України: затверджено указом Президента України від 26 серпня 2021 року №448/2021. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>

33. Стратегія розвитку відносин України з державами Африки: наказ МЗС України від 14.01.2022 № 23. *Міністерство закордонних справ України*. 2022. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf>

34. Україна і Африка. Українські миротворці на Африканському континенті. *Борисфен Інтел*. 15.03.2013. URL: <https://surl.lt/jvkuos>

35. Українська призма: зовнішня політика 2015. Київ: ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2016. 164 с.

36. Українська призма: зовнішня політика 2016. Київ: ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2017. 204 с.

37. Українська призма: зовнішня політика 2017. Київ: ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2018. 232 с.

38. Українська призма: зовнішня політика 2018. Київ: ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2019. 232 с.

39. Українська призма: зовнішня політика 2019. Аналітичне дослідження. Київ: ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2020. 390 с.

40. Українська призма: зовнішня політика 2020. Аналітичне дослідження. Київ: ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2021. 334 с.

41. Українська призма: зовнішня політика 2021. Аналітичне дослідження. Київ: ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2022. 328 с.

42. Українська призма: Зовнішня політика 2023. Аналітичне дослідження Київ: ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. ТОВ «Вістка» Київ, 2024. 336 с.

43. Хома Н. Взаємини України з державами Африки: особливості в умовах російської агресії (2014-2024 рр.). (2024). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2024. Вип.40. С.145-156.

44. Хома Н., Панова Д. Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2024. Вип.40. С.164-175.

45. Що буде із Африканським бізнесом ПВК «Вагнер»? (переказ тексту The Economist). *Forbes.ua*. 28.06.2023. URL: <https://surl.li/vaacil>

46. Africa. France Diplomacy. *Ministry for Europe and Foreign Affairs*. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/africa/>

47. African facilitation of Ukraine-Russia dialogue. *Brazzaville Foundation*. URL: <https://www.brazzavillefoundation.org/en/our-actions/african-facilitation-of-ukraine-russia-dialogue/>

48. African Union. URL: <https://au.int/>

49. Africa's Regional and Sub-Regional Economic Cooperation Frameworks: A Summary. *AFRONONOMICS LAW*. URL: <https://surl.li/wjnkdf>

50. Albanese M. Putin Building African Springboard for War on West. *CEPA*. 25.07.2025. URL: <https://cepa.org/article/putin-building-african-springboard-for-war-on-west/>

51. Ambition Africa 2025: The Key Event for Franco-African Economic Partnerships. *France in Kenya and Somalia*. 24.09.2025. URL: <https://surl.li/dkcewk>

52. Annual Geopolitical Forecast – 2025. *Stratfor*. 06.01.2025.URL: <https://worldview.stratfor.com/article/2025-annual-geopolitical-forecast>
53. Assefa M. The Impact of the US–Africa Leaders Summit on Political and Investment Risks in Africa. Atlas Institute for International Affairs. *Atlas Institute for International Affairs*. 25.09.2025. URL: <https://surl.li/jbdhxi>
54. Benedicte B., Banik D. The Rebirth of the Global South: Geopolitics, Imageries and Developmental Realities. *Forum for Development Studies*. 2025. Vol.25. No.2. P.195-214. URL: <https://surl.li/rlgssp>
55. Bryant L. France starts 2025 with fresh controversy, questions over Africa. *Voice of America*. 11.01.2025. URL: <https://www.voanews.com/a/france-starts-2025-with-fresh-controversy-questions-over-africa/7933369.html>
56. Checkel J. T. The Constructivist Turn in International Relations Theory. *World Politics*. 1998. Vol.50, No.2. P. 324-348.
57. China’s Belt and Road Initiative is booming again. *The Economist*. 02.11.2025. URL: <https://www.economist.com/china/2025/11/02/chinas-belt-and-road-initiative-is-booming-again>
58. Daniel F. Runde. Beyond 2025: A Renewed Relationship with sub-Saharan Africa. *Center for Strategic and International Studies*. 12.06.2024. URL: <https://www.csis.org/analysis/beyond-2025-renewed-relationship-sub-saharan-africa>
59. Demystifying Africa’s dependence on foreign aid. *Mo Ibrahim Foundation*.07.08.2025.URL:<https://mo.ibrahim.foundation/news/2025/demystifying-africas-dependence-foreign-aid>
60. Desilver D. What the data says about U.S. foreign aid. *Pew Research Center*. 06.02.2025. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/02/06/what-the-data-says-about-us-foreign-aid/>
61. Donati J., Harmash O. Ukraine turns to Africa in its struggle against Russia. *Reuters*. 25.06.2025. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/africa-shoestring-ukraine-seeks-allies-with-aid-embassies-2025-06-25/>

62. Factsheet on the G7 Partnership for Global Infrastructure and Investment (PGII). URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100506918.pdf>
63. Foreign Assistance Transparency Mandates [Official Website]. URL: <https://foreignassistance.gov/>
64. Freedom in the World 2024: The Mounting Damage of Flawed Elections and Armed Conflict. *Freedom House*. 2024. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2024/mounting-damage-flawed-elections-and-armed-conflict>
65. Freedom in the World 2025: the Uphill Battle to Safeguard Rights. *Freedom House*. 2025. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world>
66. From Africa jihadism to Ukraine: MFA Tajani on security issues affecting Italy. *Decode39*. 03.11.2025 URL: <https://decode39.com/12261/from-africa-jihadism-to-ukraine-mfa-tajani-on-security-issues-affecting-italy/>.
67. Gai B. Africa's Political Crisis: Between Democracy and the Gun. *The Center for Research and Policy Development*. 29.05.2025. URL: <https://crpgm.org/africas-political-crisis-between-democracy-and-the-gun/>
68. Gakhar S., Gokarn S. India-Africa trade and investment: A backdrop. *Brookings*. 20.10.2015. URL: <https://www.brookings.edu/articles/india-africa-trade-and-investment-a-backdrop/>.
69. Gonchar M., Ishchuk O. Development of Ukraine's Relations with Global Food Security Contributors in the Middle East and Africa. *Analytics Institute for Strategic Studies*. 23.09.2023. URL: <https://analytics.intsecurity.org/en/food-security-ukraine-africa-middle-east/>.
70. Grain From Ukraine. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. 12.03.2024. URL: <https://mfa.gov.ua/en/grain-ukraine>
71. Gray K., Gills B. K. South-South cooperation and the rise of the Global South. *Third World Quarterly*. 2016. Vol.37(4). P.557–574. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01436597.2015.1128817>.

72. Greyman-Kennard D. African farmers the latest to be conned by Moscow into fighting in Ukraine. *The Jerusalem Post*. 25.06.2025. URL: <https://www.jpost.com/international/internationalrussia-ukraine-war/article-857121>
73. Haines J., Jeffrey-Wilensky J. These Countries Get the Most Foreign Aid From the U.S. *US News & World Report*. URL: <https://surl.li/azovsm>
74. Hogan E., Patrick S. A Closer Look at the Global South. *Carnegie Endowment for International Peace*. 20.05.2024. URL: <https://surl.li/gsdhne>
75. Hood L. The Global South is on the rise – but what exactly is the Global South? *The Conversation*. 29.07.2023. URL: <https://theconversation.com/the-global-south-is-on-the-rise-but-what-exactly-is-the-global-south-207959>
76. How much foreign aid does the US provide overall? *USA Facts*. URL: <https://lnk.ua/wVlZr5D4P>
77. How Russia speculates on colonialism to expand influence in Africa. *Center for Countering Disinformation*. 06.01.2025. URL: <https://surl.li/zioqbm>
78. India's Deepening Security Ties with Africa Amid US-China Competition. *HORN International Institute for Strategic Studies*. 16.07.2025. URL: <https://horninstitute.org/indias-deepening-security-ties-with-africa-amid-us-china-competition/>.
79. India's Serum Institute let Africa down on vaccines: Africa CDC. *Al Jazeera*. 22.12.2021. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/9/indias-serum-institute-let-africa-down-on-vaccines-africa-cdc>.
80. Inwood J., Tacchi J. Wagner in Africa: How the Russian mercenary group has rebranded. *BBC News Africa*. 25.07.2023. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-68322230>
81. Isike C., Iroulo L. C. Introduction: Theorizing Africa's International Relations. *African and Asian Studies*. 2023. Vol.22. No.1-2. P.3–7. URL: https://brill.com/view/journals/aas/22/1-2/article-p3_2.xml
82. Jones B. M. Africa's Ukraine-Russia peace mission: What was achieved? *BBC News*. 19.06.2023. URL: <http://surl.li/oawnx>

83. Keaten J. African leaders visit Kyiv, push for peace between Ukraine and Russia. *PBS NewsHour*. 16.06.2023. URL: <http://surl.li/mlync>
84. Klomegah K.K. What Russia Wants in Africa – and How It Plans to Get It. *Modern diplomacy*. 19.08.2025. URL: <https://surl.li/cgmeil>
85. Kulkarni N. India-Africa Forum Summits (IAFS): Revisiting the Past to Reinforce Partnerships. *CSEP (Centre for Social and Economic Progress)*. 22.10.2025. URL: <https://csep.org/blog/india-africa-forum-summits-iafs-revisiting-the-past-to-reinforce-partnerships/>.
86. Kumar R. Countering China's Expansionism: Japan-India Synergy in Africa Amidst US Aid Retrenchment. 07.06.2025. *The Foreign Policy Research Institute*. URL: <https://www.fpri.org/article/2025/07/countering-chinas-expansionism-japan-india-synergy-in-africa-amidst-us-aid-retrenchment/>
87. Kyiv's African Strategy: Trade, Aid, and Competition for Presence. *The Ukrainian Review*. 06.10.2025. URL: <https://theukrainianreview.info/kyivs-african-strategy-trade-aid-and-competition-for-presence/>
88. Le Niger rompt «avec effet immédiat» ses relations diplomatiques avec l'Ukraine, deux jours après le Mali. *Le Monde*. 07.09.2024. URL: <https://lnk.ua/J4ZP1YaVE>
89. Madighan R. Will, Cohesion, Resilience, and the Wars of the Future. 16.07.2025. *Center for Strategic and International Studies*. 16.09.2025. URL: <https://www.csis.org/analysis/chapter-2-will-cohesion-and-resilience>
90. Mahler A. G. From the Tricontinental to the Global South: Race, Radicalism, and Transnational Solidarity. Durham: Duke University Press, 2018. URL: <https://read.dukeupress.edu/books/book/2448/From-the-Tricontinental-to-the-Global-SouthRace>
91. Mapping a Surge of Disinformation in Africa. *Africa Center for Strategic Studies*. 13.03.2024. URL: <https://africacenter.org/spotlight/mapping-a-surge-of-disinformation-in-africa/>
92. Masterd J. Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia. *Council on Foreign Relations*. 14.02.2023. URL: <https://surl.lu/aesyrf>

93. Mathers J. Ukraine is struggling to challenge Russia in Africa. *Chatham House*. 15.09.2025. URL: <https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2025-09/ukraine-struggling-challenge-russia-africa>
94. Mazzega P., Rugmini D. M., Barros-Platiau A. F. Where is the «Global South» located in scientific research? *Earth System Governance*. 2025. Vol. 25. URL: <https://surl.li/npqlud>
95. Moustafa E., El-Shal A. How should Africa respond to America's new foreign economic policy? *Economics Observatory*. 01.05.2025. URL: <https://www.economicsobservatory.com/how-should-africa-respond-to-americas-new-foreign-economic-policy>
96. Namibia Country Profile: Freedom in the World 2024. *Freedom House*. 2024. URL: <https://freedomhouse.org/country/namibia/freedom-world/2024>
97. Nancock J. Periplus of the Erythraean Sea. *Ancient History Encyclopedia*. 2023. URL: https://www.ancient.eu/Periplus_of_the_Erythraean_Sea
98. Nantulya P. What to Expect from Africa-China Relations in 2025. *Africa Center*. 07.01.2025. URL: <https://africacenter.org/spotlight/africa-china-relations-2025/>
99. National strategic review 2025. *République français*. URL: <https://surl.li/pxxdoz>
100. Neema C.-G. What FOCAC 2024 Reveals About the Future of China-Africa Relations. *Carnegie Endowment for International Peace*. 21.10.2024. URL: <https://surl.li/xneqov>
101. Net official development assistance and official aid received (current US\$) - Sub-Saharan Africa. *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ALLD.CD?locations=ZG>
102. Nnko E. France in Africa: Enough is Enough. *Modern Diplomacy*. 11.05.2025. URL: <https://moderndiplomacy.eu/2025/05/11/france-in-africa-enough-is-enough/>

103. Odey A., Bassey S., Bassey A. Ukrainian foreign policy toward Russia between 1991 and 2004: the start of the conflict. *Journal of Liberty and International Affairs*. 2022. No.8(2). P.346-361

104. Ojo J. S., Aina F. Pillorying Expansion Over Invasion: Africa's New Neutralism, Politics of non-Alignment, and the Global (re)balancing of Power from the Russian-Ukrainian War. *African Security*. 2025. P.1–31. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19392206.2025.2531318>

105. Oloo A. The Place of Africa in the International Community: Prospects and Obstacles. *OALib*. 2016. Vol.03. No.04. P.1–14. URL: <https://doi.org/10.4236/oalib.1102549>

106. Orderson C. 'Ego trip': African peace mission criticised in South Africa. *Al Jazeera*. 22.06.2023. URL: <https://surl.li/wctvxz>

107. Pamuk H. As USAID stops foreign aid, Rubio says future US assistance will be limited. *Reuters*. 01.07.2025. URL: <https://surl.li/lqfvkx>.

108. Parens R. The Wagner Group's Playbook in Sudan: Exploiting Natural Resources for Political Gain. Foreign Policy Research Institute; Eurasia Program. 11 p. URL: <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2022/03/final-wagners-playbook-in-africa-.pdf>

109. Plichta M. Russia's Africa Strategy: Stagnant or Successful? *Rabdan Security and Defence Institute*. 21.07.2025. URL: <https://rsdi.ae/en/publications/russias-africa-strategy-stagnant-or-successful>

110. Population of Africa. *Worldometer*. URL: <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-region/>

111. Princewill N. Across Africa, Russia is growing in influence. What might Moscow want? *CNN*. 18.01.2025. URL: <https://surl.li/xebzfd>

112. Reeves J. China's Expanding Influence i the Middle East and North Africa. *The Institute for Peace & Diplomacy*. 24.02.2024. URL: <https://surl.li/ggmqrd>

113. Reset and Revitalise: UK-Africa Trade and Investment. *Tony Blair Institute for Global Change (TBI)*. 19.01.2024. URL: <https://surl.li/bkwsek>

114. Russia-Africa: Current Challenges. *Pressenza*. 07.10.2025. URL: <https://www.pressenza.com/2025/10/russia-africa-current-challenges/>
115. Schneidman W. Congress, Africa, and Trump: What does the future hold? *Brookings*. 30.01.2025. URL: <https://www.brookings.edu/articles/congress-africa-and-trump-what-does-the-future-hold/>
116. Schoonover N. China in Africa: June 2025. *Council on Foreign Relations*. 19.08.2024. URL: <https://www.cfr.org/article/china-africa-june-2025>
117. Singe L. A new US-Africa blueprint for Trump amid China's rise. *Brookings*. 17.01.2025 URL: <https://www.brookings.edu/articles/a-new-us-africa-blueprint-for-trump-amid-chinas-rise/>
118. Singh P.A. New Era of India-Africa Defense Cooperation. *The Geopolitics*. 08.11.2022. URL: <https://thegeopolitics.com/a-new-era-of-india-africa-defense-cooperation/>.
119. South Africa sees Russia as a valued ally, Ramaphosa tells Putin. *Reuters*. 22.10.2024. URL: <https://surl.li/skejpu>
120. South African president speaks to Russia's Putin on Ukraine crisis, bilateral issues. *Reuters*. 07.08.2025. URL: <https://surl.lu/bykqkv>
121. Sun Y. Commentary US-China engagement in Africa: A crossroads. *Brookings*. 03.03.2025. URL: <https://www.brookings.edu/articles/us-china-engagement-in-africa-a-crossroads/>
122. Tarrosy I., Voros Z. China's Stadium Diplomacy in Africa, Pt.1: The Talanta Sports Stadium in Kenya. *The Diplomat*. 24.01.2024. URL: <https://thediplomat.com/the-diplomat/>
123. The Africa Debate: Foreign Secretary speech. *Foreign, Commonwealth & Development Office. GOV.UK.*. URL: <https://surl.li/egovic>
124. The African Peace Mission and what it means for peace. *PeaceRep*. 24.06.2023. URL: <https://peacerep.org/2023/06/24/african-peace-mission/>
125. The UK's new Approach to Africa: summary of consultation, June 2025. Foreign, Commonwealth & Development Office. *GOV.UK*. 2025. URL: <https://lnk.ua/YN3aRvaeJ>

126. Thobela T. Ukrainian president's historic visit strengthens SA foreign ties. *Public Sector Management*. 01.05.2025. URL: <https://surl.li/ldqxtv>

127. Tisserand S. The other counter-offensive: Ukraine's diplomatic push in Africa. *European Council on Foreign Relations (ECFR)*. 17.04.2025. URL: <https://surl.lu/lggkgi>

128. UK-Africa Strategy: A Vital Cog in UK Foreign Policy. *British Foreign Policy Group*. 24.10.2024. URL: <https://bfpg.co.uk/2024/10/uk-africa-strategy-a-vital-cog-in-uk-foreign-policy/>

129. Velde D. W. Can the UK's new Africa approach seize a growing opportunity? *ODI Global*. 28.08.2025. URL: <https://odi.org/en/insights/can-the-uks-new-africa-approach-seize-a-growing-opportunity/>

130. War in Ukraine: What became of the African peace initiative? *DW*. 04.04.2025. URL: <https://www.dw.com/en/war-in-ukraine-what-became-of-the-african-peace-initiative/video-72336734>

131. Wendt A. Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*. 1992. Vol.46. No.2. P.391-425. URL: <https://surl.li/kjpxse>.

132. Xinyuan R. Beyond China's Self-Interest in Africa: Learning from Engagement. *EuroHub4Sino*. 04.03.2025. URL: <https://surl.lt/dconfr>

133. Zambia Country Profile: Freedom in the World 2024. *Freedom House*. 2024. URL: <https://freedomhouse.org/country/zambia/freedom-world/2024>

134. 20 State Futures in the Global South. *ISS African Futures*. URL: <https://futures.issafrica.org/thematic/20-futures-of-the-state-in-the-global-south/>

ДОДАТКИ

Додаток А

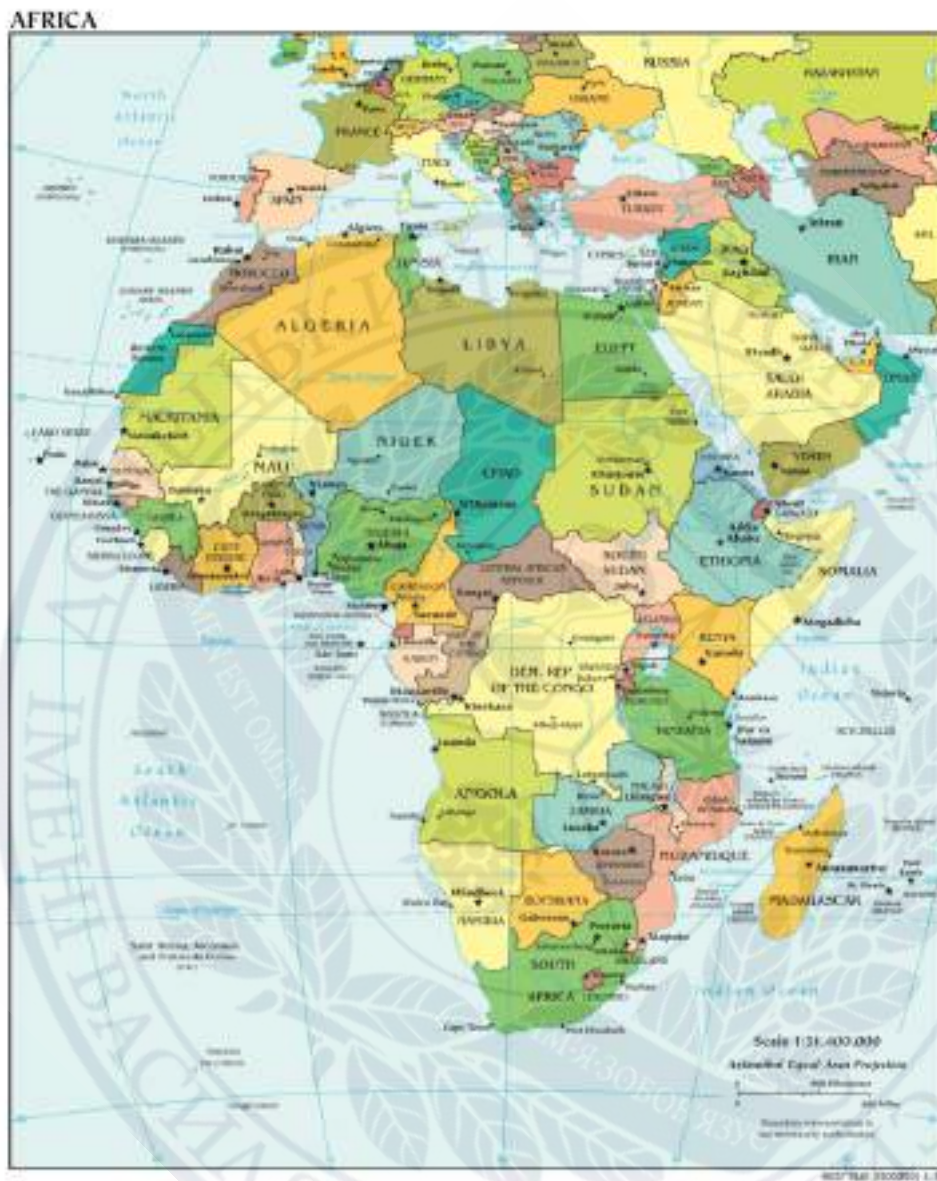

Рисунок А.1. Політична карта Африки [25]

Рисунок А.2. Мапа поширення дезінформації по Африканському континенту станом на березень 2024 року [94]

Додаток Б

Voting Started			2/24/2025		11:35:10 AM	
Item 5 - A/ES-11/L.10						
Advancing a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine						
☒ AFGHANISTAN	☒ CAMEROON	☒ FINLAND	☒ KUWAIT	☒ NEPAL	☒ SAUDI ARABIA	☒ UKRAINE
☒ ALBANIA	☒ CANADA	☒ FRANCE	☒ KYRGYZSTAN	☒ NETHERLANDS	☒ SENEGAL	☒ UNITED ARAB EMIRATES
☒ ALGERIA	☒ CENTRAL AFRICAN REPUBLIC	☒ GABON	☒ LAO PDR	☒ NEW ZEALAND	☒ SERBIA	☒ UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN
☒ ANDORRA	☒ CHAD	☒ GAMBIA	☒ LATVIA	☒ NICARAGUA	☒ SEYCHELLES	☒ UNITED STATES OF AMERICA
☒ ANGOLA	☒ CHILE	☒ GEORGIA	☒ LEBANON	☒ NIGER	☒ SIERRA LEONE	☒ URUGUAY
☒ ANTIQUA-BARBUDA	☒ CHINA	☒ GERMANY	☒ LESOTHO	☒ NIGERIA	☒ SINGAPORE	☒ UZBEKISTAN
☒ ARGENTINA	☒ COLOMBIA	☒ GHANA	☒ LIBERIA	☒ NORTH MACAU	☒ SLOVAKIA	☒ VANUATU
☒ ARMENIA	☒ COMOROS	☒ GREECE	☒ LIBYA	☒ NORWAY	☒ SLOVENIA	☒ VENEZUELA
☒ AUSTRALIA	☒ CONGO	☒ GRENADA	☒ LIECHTENSTEIN	☒ OMAN	☒ SOLOMON ISLANDS	☒ VIET NAM
☒ AUSTRIA	☒ COSTA RICA	☒ GUATEMALA	☒ LITHUANIA	☒ PAKISTAN	☒ SOMALIA	☒ YEMEN
☒ AZERBAIJAN	☒ COTE D'IVOIRE	☒ GUINEA	☒ LUXEMBOURG	☒ PALAU	☒ SOUTH AFRICA	☒ ZAMBIA
☒ BAHAMAS	☒ CROATIA	☒ GUINEA-BISSAU	☒ MADAGASCAR	☒ PANAMA	☒ SOUTH SUDAN	☒ ZIMBABWE
☒ BAHRAIN	☒ CUBA	☒ GUYANA	☒ MALAWI	☒ PAPUA NEW GUINEA	☒ SPAIN	
☒ BANGLADESH	☒ CYPRUS	☒ HAITI	☒ MALAYSIA	☒ PARAGUAY	☒ SRI LANKA	
☒ BARBADOS	☒ CZECHIA	☒ HONDURAS	☒ MALDIVES	☒ PERU	☒ SUDAN	
☒ BELARUS	☒ DEM. PR. OF KOREA	☒ HUNGARY	☒ MALI	☒ PHILIPPINES	☒ SURINAME	
☒ BELGIUM	☒ DEM. REP. OF CONGO	☒ ICELAND	☒ MALTA	☒ POLAND	☒ SWEDEN	
☒ BELIZE	☒ DENMARK	☒ INDIA	☒ MARSHALL ISLANDS	☒ PORTUGAL	☒ SWITZERLAND	
☒ BENIN	☒ DJIBOUTI	☒ INDONESIA	☒ MAURITANIA	☒ QATAR	☒ SYRIAN ARAB REPUBLIC	
☒ BHUTAN	☒ DOMINICA	☒ IRAN (ISLAMIC REPUBLIC OF)	☒ MAURITIUS	☒ REP. OF KOREA	☒ TAJIKISTAN	
☒ BOLIVIA	☒ DOMINICAN REPUBLIC	☒ IRAQ	☒ MEXICO	☒ REP. OF MOLDOVA	☒ THAILAND	
☒ BOSNIA-HERZEGOVINA	☒ ECUADOR	☒ IRELAND	☒ MICRONESIA	☒ ROMANIA	☒ TIMOR-LESTE	
☒ BOTSWANA	☒ EGYPT	☒ ISRAEL	☒ MONACO	☒ RUSSIAN FEDERATION	☒ TOGO	
☒ BRAZIL	☒ EL SALVADOR	☒ ITALY	☒ MONGOLIA	☒ RWANDA	☒ TONGA	
☒ BRUNEI DARUSSALAM	☒ EQUATORIAL GUINEA	☒ JAMAICA	☒ MONTENEGRO	☒ SAINT KITTS AND NEVIS	☒ TRINIDAD AND TOBAGO	
☒ BULGARIA	☒ ERITREA	☒ JAPAN	☒ MOROCCO	☒ SAINT LUCIA	☒ TUNISIA	
☒ BURKINA FASO	☒ ESTONIA	☒ JORDAN	☒ MOZAMBIQUE	☒ SAINT VINCENT AND THE GRENADINES	☒ TURKMENISTAN	
☒ BURUNDI	☒ ESWATINI	☒ KAZAKHSTAN	☒ MYANMAR	☒ SAMOA	☒ TUVALU	
☒ CABO VERDE	☒ ETHIOPIA	☒ KENYA	☒ NAMIBIA	☒ SAN MARINO	☒ TURKEY	
☒ CAMBODIA	☒ FIJI	☒ KIRIBATI	☒ NAURU	☒ SAO TOME AND PRINCIPLE	☒ UGANDA	
☒ IN FAVOUR: 93			☒ AGAINST: 18		☒ ABSTENTION: 65	

Рисунок Б.1. Голосування держав Африки за українську резолюцію в ГА ООН ES-11/6 від 24.02.2025 р. [28]

SOURCE: IMF

Africa's Largest Economies 2023

List of countries by GDP (nominal)

	COUNTRY NAME	NORMAL GDP	WORLD RANK
1.	 Nigeria	\$506,60 billion	Globally 32nd
2.	 South Africa	\$399,02 billion	Globally 39th
3.	 Egypt	\$378,11 billion	Globally 41st
4.	 Algeria	\$206,01 billion	Globally 56th
5.	 Ethiopia	\$156,08 billion	Globally 59th
6.	 Morocco	\$138,78 billion	Globally 61st
7.	 Kenya	\$118,13 billion	Globally 66th
8.	 Angola	\$117,88 billion	Globally 67th
9.	 Tanzania	\$85,42 billion	Globally 75th
10.	 Ivory Coast	\$77,05 billion	Globally 82nd
11.	 DR Congo	\$69,47 billion	Globally 87th
12.	 Ghana	\$66,62 billion	Globally 89th
13.	 Tunisia	\$49,82 billion	Globally 92nd
14.	 Uganda	\$49,79 billion	Globally 93rd
15.	 Cameroon	\$48,63 billion	Globally 94th

Рисунок Б.2. Найбільші африканські економіки (за даними Міжнародного валютного фонду) [61]